

dp
20r

KARYS

1991
RUGSĖJIS - SEPTEMBER
SPALIS - OCTOBER
Nr. 5

Leidžia — L.K.V.S. RAMOVĖ

TURINIO SKYRIAI: Karinės-žinios, Mokslas ir Technika, Spaudoje pasižvalgius, Žvilgsnis į politiką, Kronika ir Šaulių priedas — Tremties trimitas.**Redaktorius** — Balys Raugas, 415 Main St., Delran, N.J. 08075**Administratorius** — Alfonsas Samušis**KARYS** išleidžiamas kas du mėnesiai. Jam skiriamus straipsnius siųsti redaktoriaus adresu. Įvairių autorių straipsniai, skelbiami **KARYJE**, nevisada reiškia redakcijos nuomonę. Straipsniai gali būti trumpinami bei taisomi. Korespondencijos spausdinamos tik apie ramovėnų, šaulių ir birutiečių veiklą bei jų narius. Rankraščiai ir nuotr. redakcijoje nesaugoma.**Prenumerata JAV-bėse ir užsienyje:** metams U.S. \$26.00, pusmečiui U.S. \$13.00, atskiro nr. U.S. \$4.50Pinigus siųsti šiuo adresu: **KARYS 341 Highland Blvd., Brooklyn, NY 11207, USA**Čekius arba Money Orders adresuoti tik **KARYS** vardu, - ne "Warrior" ar kt.Keisdami adresą nedelsdami praneškite **KARIUI**, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą.**KARYS (ISSN 0022-9199)** is published bi-monthly by Lithuanian Veterans Assoc. **RAMOVĖ**, a Not-For-Profit Corporation, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207. Subscription \$26.00 per year (single copy \$3.00). Second class postage paid at Brooklyn, N.Y. Postmaster. Send Address changes to: **KARYS, 341 Highland Boulevard, Brooklyn, N.Y. 11207.****TURINYS***Viršelyje:*

1937 metais 3-čiajam dragūnų pulkui vėliavos įteikimas. Iš k. priklaupęs pulko vadas g. št. plk.A. Rėklaitis, Kariuomenės vadas gen. St. Raštikis, Vėliavą įteikęs Respublikos prezidentas A. Smetona, Kavalerijos virš. gen. Tallat-Kelpša ir Krašto apsaugos min. gen. St. Dirmantas.

Z. Raulinaitis — Mūšis ties Aizkraukle.....	241
Br. Ramūnas — Kapinės be kryžių	251
Plk. inž. St. Birutis — Lietuvos kariuomenės ginklavimas	255
M. Tytuvėnis — Lietuvos karininko keliai	263
K. Čeputis — Pavyzdys iš rezistencijos pastangų	270
St. Rackevičius — Komendantūros būrio priedangoje	271
T. Dundzila — Gen. Švarckopfas	281
V. Raugas — JAV marinų korpusas	282

"KARIO" SKYRIAI:

Karinės žinios	284
Mūsų spaudoje pasižvalgius	288
Iš grožinės literatūros	291

"KARIO" PRIEDAS

"Išsivijos trimitas"	295
----------------------------	-----

MŪŠŲ MIRUSIEJI	302
-----------------------------	-----

ATSTOVAI**Baltimore** — K. Česonis, **Chicago** — K. Juškaitis, **Cleveland** — J. Citulis, **Aurora, Col.** — Br. Masiokas, **Boston** — V. Senūta, **Detroit** — V. Kutkus, **Australia** — V. Šalkūnas.

Isteigtas Lietuvoje 1919 —
Nepriklausomybės kovų —
metais.

KARYS

Atgaivintas Jugtinėse
Amerikos Valstybėse
1950 metais.

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 5

RUGSĖJIS — SPALIS

1991

PASVEIKINTA BŪK, BRANGI TĖVYNE, LAISVA TARP NEPRIKLAUSOMŲ!

MŪŠIS TIES AIZKRAUKLE

Z.A. RAULINAITIS

Lietuvos raiteliai XIII amžiuje dalyvavo ir laimėjo pergales daugelyje mūšių. Greta Saulės, Durbės, Ledo mūšių ir kitų, prisimintina ir didžiulė pergalė ties Aizkraukle, prie Dauguvos žemupio. Tada, t.y. 1279 metų kovo 5 d., didysis Lietuvos kunigaikštis Traidenis smarkiai sumušė Livonijos kryžiuočių ordino riterius, apgrobisius jo tėvoniją — Kernavės kraštą.

Norėdamas išlikti kiek galima tvirtesnis pietiniame fronte prieš Voliniją ir lenkus, savo dukrą Gaudemundą (Gaudimantę) Traidenis išleido už Mozūrų kunigaikščio Boleslovo II. Giminytės ryšiai jam užtikrino ištikimą sąjungininką pietiniame fronte. Atrodo, jog Traideniui tuo metu parūpo Žiemgalos priklausomybės reikalai, o ypač, prasidėjęs ordino kariuomenės telkimas Rygoje. Todėl jam buvo svarbu išlaikyti ramybę pietuose. Susigiminiavimas su Lietuvos valdovu buvo naudingas ir Mozūrams. Jiems, mat, reikėjo atsispirti prieš lenkų kunigaikščių užmojus.¹ Traidenis, be abejo, žinojo apie Livonijoje vykstančius karinius pasirengimus, apie telkiamą vasalų ir vietinių kariuomenę. Tačiau, nebūtinai ta kariuomenė turėjo būti siunčiama prieš Lietuvą. Livonija jau nuo seno turėjo nesuvestų sąskaitų su rytų kaimynu, Didžiuoju Naugardu. Taigi, Lietuvos valdovas dar nesitikėjo staigaus pavojaus iš šiaurės. Tačiau, sutelkta ordino kariuomenė, vietoj žygiavusi į rytus, nelaukta buvo pasukta tiesiai į Lietuvą.²

Kas paskatino magistrą Ernstą von Rassburg pradėti karo veiksmus prieš Traidenį? Tiesioginį atsakymą į tą klausimą randame Livonijos Eil. Kronikoje. Apgynęs Daugpilį nuo Traidenio užpuolimo

1274 metais, ordino pilies viršininkas tuoj paskubėjo pranešti magistrui Ernstui Rygoje apie pagonių pralaimėjimą:

Magistras, sužinojęs tai,
Kalbėjo linksmas broliams taip:
“Bus ta šturmuotė nubausta.
Jei skirta bus gyvent man dar,
Vėliau patrauksiu aš kovon,
Suruošęs žygi Lietuvon”.
(8281-86 eil. Alfonso Tyruolio vertimas)³.

Taigi, magistras Ernstas nusprendė atsilyginti Traideniui už Daugpilio užpuolimą. Tačiau, yra duomenų, kurie rodo, kad 1279 m. karą iššaukė Traidenio nesilaikymas taikos, sudarytos su Livonija prieš keletą metų. Anot Rygos arkivyskupo liudijimo, Traidenis, būk tai, “įsiveržė kaip priešas į sutarties sudarytojų žemes ir degino, ir plėšė”.⁴ Tokiu būdu, norėdamas apsidrausti nuo lietuvių puldinėjimų, ordinas pasiryžo suruošti didelį karą žygi į Lietuvą, tiesiai į Traidenio tėvoniją, Kernavės kraštą.

Atrodo, kad 1279 m. vasario antroje pusėje buvo susidariusios patogios aplinkybės Livonijos ordinui užpulti Lietuvą. Mat, 1278 m. baigėsi Traidenio kovos su Volinija, ir buvo atmuštas totorių užpuolimas. Surinkta karui Traidenio kariuomenė, savo uždavinius atlikusi, buvo jau paleista, vyrai buvo grįžę į namus prie savo šeimų ir ūkio darbų. Apie tą metą rašo istorikas R. Batūra: “Taigi 1278-1279 m. žiemą Lietuva atrėmė du didelius antpuolimus: Aukso Ordos iš pietryčių ir Ordino iš šiaurės. Turint omenyje ankstyvesnius vokiečių ir totorių ryšius, atrodo, jog abu Lietuvos priešai buvo suside-

rinę”⁵. Taigi, tas autorius mano, kad ordinas ir totorių orda buvo susitarę vienu kartu kariauti su Lietuva. Jeigu toks karo veiksmų derinimas ir buvo, tai Lietuvos valdovas, reikia pasakyti, sugebėjo ir suspėjo sėkmingai veikti abiejuose frontuose, nes abu priešai buvo sėkmingai atmušti.

Kernavės apygardos užpuolimas

Livonija telkia kariuomenę. Puolamąjį žygį į Lietuvą suruošė ir jam vadovavo energingas Livonijos ordino magistras Ernstas von Rassburg. Tai jis 1274 m. buvo pastatęs Daugpilio tvirtovę.

Kadangi Livonijos kryžiuočių karo žygio tikslas buvo užpulti ir nusiaubti Lietuvos valdovo Traidenio tėvoniją — Kernavės apygardą ir apgrobti platesnes apylinkes Lietuvos žemės gilumoje, todėl magistras rinko ir telkė kuo didesnę ir stipresnę kariuomenę:

Komtūrams davė jis žinią,
Kad jie, gerai atminę,
Kaip vargino pagonys
Ne kartą jau krikščionis,
Padėtų jam šauniai.
Išjojo tad pasiuntiniai,
Kad brolių žemėje visoj
Paskleistų šitą žinią tuoj.
(8287-94 eil. Alfonso Tyruolio vert.)

Į didesnio masto karinius žygius Livonijos ordinas dažnai kviesdavo talkon danų karaliaus įgulą iš Revalio — Talino, Estijoje (pav. Durbės mūšyje 1260 m. dalyvavo kviesti danai). Taip ir šį kartą mag. Ernstas pasiuntė žinią į Revalį ir “kiek įmanydamas” prašė danų karaliaus veitininką Eilartą von Hoberg, kad su savo vyrais vyktų talkon į grobio ir naikinimo žygį Lietuvon:

Magistras karštai kvietė,
Nesiliovė prašydamas
Poną Eilartą iš Revalio,
Kad ir jis į karo žygį eitų
Su savo vyrais kartu.
Kad pasiimtų ir tuos,
Kurie geriausiai tinka žygiui.
Kiek įmanydamas,
Ir kuo stropiau tą atliktų.
(8295-8303 eil. Laisvas vertimas)

Kviečiamas tas danų riteris ir vadas, tuoj pat sutiko “negailėdamas nei gyvybės, nei turto” (8308 eil.) dalyvauti žygyje. Ta proga kronikininkas paaiš-

kina, kad Eilartas buvo Revalio — Talino tvirtovės viršininkas — “houbetman”. Į Rygą jis atėjo “su gražiu būriu, kurį buvo susitelkęs” (8326 eil.). Iš ankstesnių žygių yra žinoma, kad iš Talino į Rygą talkon atvykdavo keliolika, ar net kelios dešimtys riterių, lydimų keletos šimtinių raitelių palydovų.

Be danų vado, kronikoje yra paminėti dar du žymūs riteriai, “taip pat narsūs”, kaip ir Eilartas, kurie dalyvavo žygyje, būtent, “labai šaunus” Johan von Thisenhusen (Tiesenhausen) ir “didžiai malonus riteris” Heinrich von Frangen. Jiedu abudu “džiaugdamiesi” sutiko dalyvauti tame žygyje. Be abejo, ir daugiau tokių ir panašių riterių-didikų, ordino ir Rygos arkivyskupo vasalų,⁶ stojo telkiamon Livonijos kariuomenėn.⁷ Kartu su kuršiais ir žiemgaliais, kuriuos kronika mini, vietinės pašauktinės kariuomenės eilėse (lantvolk) buvo ir latgalių, sėlių ir estų.

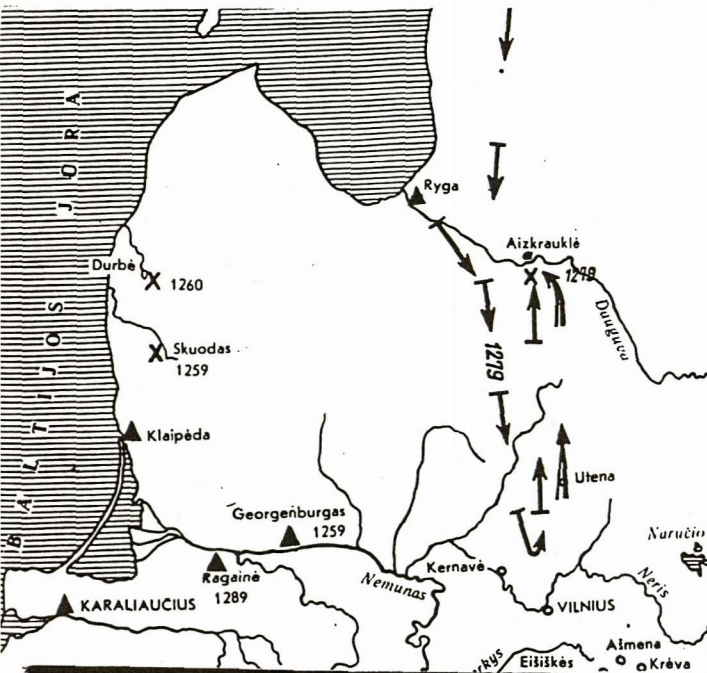
Kronikoje taip yra pristatoma mag. Ernsto sutelkta Livonijos kariuomenė, pakilusi žygin į Lietuvą:

Ir brolių riteriai visi
Į Rygą tad atvyko
Kaip man nugirst pavyko.
Magistras džiaugės tais būriais,
Kartu jis jojo su kariais
Lietuvon — ten pagoniją
Sumušt, tarnaut Marijai.
Buvo kuršių gausus būrys,
O ir žiemgaliai stengės vis
Rodytis ten kaip derėjo.
Šalmi šauniai spindėjo,
Kaip stiklas žybčiojo šarvai —
Puiki kariuomenė tikrai.
Ten buvo Talino kariai,
Tie garbingieji riteriai,
Ledo spalva išpuoštieji.⁸
(8330-45 eil. Alfonso Tyruolio vert.)

Iš tų vaizdingų kronikos eilučių, deja, nepaaiškėja Livonijos kariuomenės tikslesnis skaičius, nors posmo 8342 eilutė, pažodžiui išversta, sako, “kariuomenė buvo didelė ir galinga”.

Tačiau palyginimo keliu galima apytikriai nustatyti tos kariuomenės didumą.⁹ Mag. Ernsto 1279 m. puolamasis žygis į Lietuvą buvo iš viso ketvirtas Livonijos kryžiuočių užpuolimas. Pirmąjį žygį į Lietuvą, į Nalšios žemę (Aukštaičius), vedė mag. Volkvinas 1226 m. Jo kariuomenę tada sudarė apie 3000 karių, pusė jų buvo vietiniai. Antrasis žygis, įvykdytas mag. Dietricho von Grüningeno 1245 m., smogė

į kunigaikščio Lengvenio valdas (irgi Aukštaičiuose). Jo kariuomenę sudarė apie 4000 vyrų, pusė jų vietiniai. Trečiasis — mag. Andrius von Stirland, pats giliausias įsiveržimas, 1250 m., spėjama, taikęs į Vilniaus apygardą, buvo atliktas net su 5500—6000 vyrų kariuomene.¹⁰ Pagaliau, kovojant prieš Žemaičius, saulės mūšyje 1236 m. ir Durbės mūšyje 1260 m., kryžiuočių kariuomenė neviršijo 4000 karių skaičiaus. Baigiantis XIII a., kariuomenių didumas gal ir rodo polinkį didėti, tačiau dar vis nežymiai.

Livonijos kryžiuočių grobio žygis į Kernavės kraštą 1279 metais. (R. Batūra, Lietuva Tautų Kovoje prieš Aukso Ordą).

Žinant ordino kariuomenės puolimo tikslą smogti į valdovo tėvoniją, į patį valstybės vidurį, galima sutikti, kad ordino kariuomenė turėjo būti ne mažesnė, greičiau didesnė, kaip ankstesniuose didžiuosiuose žygiuose. Taigi, mag. Ernsto 1279 m. vesta į žygį kariuomenė galėjo būti ne mažesnė, kaip 5000 vyrų stiprumo. Tokio dydžio tų laikų armija galėjo užtikrintai ir “išdidžiai” žygiuoti į Kernavę, kad nusiaubtų plačias didžiojo kunigaikščio valdas.

Kelias į Kernavę. Ordino kariuomenė išžygiavo iš Rygos vasario mėn. antroje pusėje. Tas rodo, kad tuo metu būta nedaug sniego. Galima spėti, kad kariuomenės voros žygiavo šiaurinėmis Dauguvos

pakrantėmis, būdamos pridengtos Aizkrauklės, Kuoknės ir kitų padauguvio pilių, tradiciniu karo ir prekybos keliu, ir ties Sėlpiliu (piet. Dauguvos krante) perėjo Dauguvą. Toliau buvo žygiuota jau iš seno žinomais (dar iš 1229, 1245 ir 1250 m. žygių) keliais,¹¹ pietų kryptimi, kol buvo pasiektos ir dabar žinomos vietovės: Užpaliai, Stripeikiai, Balninkai, Giedraičiai, t.y. Kernavės apylinkės. Šių dienų didieji keliai Ukmergė — Vilnius ir Utena — Vilnius, kertantys senosios Kernavės apygardos vietas, galimas dalykas, buvo žinomi ir naudojami jau XIII a. pabaigoje. Nežiūrint atvestos galingos ir skaitlingos kariuomenės, mag. Ernstas nepulė Kernavės įtvirtinimų, nepulė jis ir kitų, pakeliui pražygiuotų pilių ir pilačių. Tas kryžiuočių žygis buvo tipiškas grobio ir naikinimo žygis. Užpuolimo tikslas buvo prisiplėsti kuo daugiau grobio ir sudeginti kuo daugiau gyvenviečių valdovo Traidenio tėvonijoje:

Jau ta kariuomenė artėjo
Gan išdidžiai į Kernavę,
Kur lietuviai smūgį gavo.
Karaliaus Traidenio valda
Čia buvo deginta, plėšta.
(8346-50 eil. Alfonso Tyruolio vert.)

Kernavės krašto apnaikinimas. Eiliuodamas apie užpuolimo eigą, kronikininkas aiškiai pabrėžė ir žygio išdavas, norėdamas pasakyti, kad ne pilių griauti ar krašto užkariauti buvo žygiuota, bet grobio prisigrobti: “Jų rankos buvo pilnos grobio” (8366 eil.).

Kaip pasitiko puolančius kryžiuočius lietuviai? Kronikoje randame tokį atsakymą:

Nesiginant jiems (t.y. lietuviams) atspariai,
Žmonių daug užmušė kariai
Jų žemėje gimtojoj,
Nes broliams laimė šypsojo.
Kariai ten siautė išdidžiai
Po apylinkes plačiai,
Paskui vėl grįžo iš tų vaišių,
Sau grobio prisiplėšę
Ten daug nepaprastai.
Lietuviai piktinosi už tai.
(8351-60 eil. Alfonso Tyruolio vert.)

Traidenio vyrai nestabdė ordino armijos žygio ir net nesigynė, kai ji pasklido po kraštą plėsti ir deginti sodybų. Iš to galima daryti išvadą, kad Traidenis tikrai nesitikėjo to užpuolimo. Jo žinių tarnyba, matyti, jį suklaidino, pranešdama, kad mag. Ern-

stas telkia kariuomenę, norėdamas užpulti Naugardo žemę, bet ne Lietuvą. Tuo metu Traidenis nebuvo pasiruošęs nei atremti užpuolimą, nei sutrukdyti priešui grobti ir naikinti kraštą. Reikia atsiminti, kad vos prieš keletą mėnesių Traidenis, vadovaudamas lietuvių kariuomenei, smarkiai kovėsi, sulaukdamas besiveržiančius totorius prie Naugarduko, ir atmušė voliniečius nuo Gardino.

Livonijos kariuomenė pasitraukia. Istorijos šaltiniai, deja, nepamini jokios vietovės ar gyvenvietės, kur kryžiuočių buvo grobta ir naikinta. Todėl yra neįmanoma nustatyti, kokio didelio spūstis Lietuvoje tada buvo nuteriota. Viena, tačiau, yra aišku, kad apščiai grobio prisiplėšę, livoniečiai skubėjo kuo greičiau pasitraukti, kol lietuviai nesurinko savo kariuomenės:

Magistras liepė grįžti
Ir kryžininkams, ir broliams (kryžiuočiams),
Taip pat ir karvedžiui (houbetman) Eilartui.
Jie išjojo kaip karžygiai —
Iš priešų žemės:
Jų rankos buvo pilnos grobio.
Ir vietinių kariuomenė (landvolk) skubiai
traukėsi,
Visiems rūpėjo tik grįžti namo.
(8361-68 eil. Laisvas vertimas)

Į klausimą, kaip ilgai truko Livonijos kariuomenės grobio ir naikinimo veiksmai Kernavės apygardoje, šaltiniuose atsakymo nerandame. Iš viso, kariuomenių veiksmų trukmę mums rūpimoje erdvėje XIII a. nustatyti yra per mažai duomenų. Tačiau, pasinaudoję XIV a. šaltinių gausesnėmis žiniomis, galime spėti, kad stambios kariuomenės teriojimo veiksmai galėjo trukti nuo 10 dienų iki 2 savaičių ar kiek ilgiau, būtent, kol nelauktai užpultasis kraštas spėdavo sušaukti ir sutelkti savo kariuomenę. Todėl ir šiuo atveju galima manyti, kad mag. Ernsto vedama kariuomenė siautėjo Kernavės apygardoje ne mažiau kaip 10 dienų. Vasario mėn. paskutinę ar kovo mėn. pirmą dieną ji peržengė Lietuvos ir Sėlos apytikrą sieną skubiam žygiui su prisigrobtu grobiu atgal į Livoniją. Mat, tuos 100-200 km ligi Dauguvos, apsunkinta didelio grobio, ji turėjo nužygiuoti bent iki kovo 4 d. ryto, nes kovo 5 dieną jai teko rikiuotis mūšiu su persekiojančiais lietuviais.¹²

Livonijos kariuomenė besitraukdama pasiekė Dauguvą ties Aizkraukle, apie 25 km į šiaurės vakarus nuo Sėspilio. Tas rodytų, kad ji žygiavo atgal

tais pačiais keliais, ir gal tik prie Neretos (Nerft), Sėlos viduryje pasuko Aizkrauklės link, vieton žygiavusi į Sėlpilį.¹³ Nuo Neretos į Sėlpilį galėjo nužygiuoti atsiskyre nuo ordino kariuomenės sėlių, latgalių, lybių ir estų pašauktinių būriai (žr. toliau). Prie Dauguvos Livonijos kariuomenė sustojo, nuvarginta skubaus pasitraukimo ir pajutusi, kad paskui seka lietuvių raiteliai:

Broliai jau žinojo,
Kad pagonių kariuomenė atžygiuoja
Paskui juos labai skubėdama.
Visa brolių kariuomenė
Sustojo stovyklon, kovai pasirengusi.
(8377-81 eil. Laisvas vertimas)

Atrodo, kad pasitraukimo metu mag. Ernstui buvo sunku išlaikyti reikiamą drausmę vietinių kariuomenės (landvolk) daliniuose:

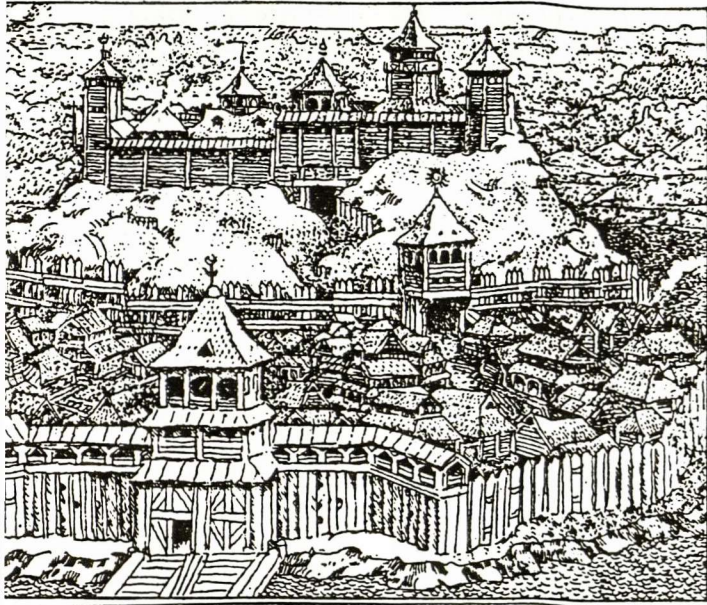
Tuo metu, iš brolių kariuomenės
Daug vietinių karių (landvolk) išjojo namo;
Ginčytasi su jais dėl to nebuvo.
(8382-8384 eil. Laisvas vertimas)

Kuršiai, greičiausia pasuko į vakarus, namų link, tuoj kai tik pasiekė Livonijos sieną. O kiti, kaip jau sakytą, nuo Neretos pasuko šiaurės link. Galimas dalykas, kad lietuvių raitelių grėsmė paskatino besitraukiančius kuršius, sėlius ir kitus vietinius pasukbėti laiku pasitraukti su visu grobiu. Neaišku lieka tik, kodėl nepasitraukė žiemgaliai, kurie visi, ar žymesnė jų dalis, kovėsi Aizkrauklės mūšyje.

Traidenio raiteliai persekioja. Kaip anksčiau buvo sakytą, atmušusi totorių ir voliniečių puolimus, Traidenio kariuomenė buvo paleista namo. Ji buvo pilnai užsitarnavusi poilsio, Livonijos užpuolimas buvo nelauktas tuo metu. Tačiau, vos tik gavęs pirmuosius pranešimus apie netikėtą priešų armijos įsibrovimą, Lietuvos valdovas tuoj liepė šaukti vyrus ir telktis:

Lietuvių kariuomenė susirinko
Ir skubiai pasiryžo kovoti,
Nes ji buvo didelė ir stipri,
Pasiruošusi klatingam (karc) žygiui.
Nė kiek nedelsdama, pagonių kariuomenė
Nuskubėjo paskui krikščionis;
Žygiuodama ji smarkiai didėjo pakeliui,
Ir kas dieną, ir kas naktį.
(8369-76 eil. Laisvas vertimas)

Reikia stebėtis tų laikų lietuvių kariuomenės greito sušaukimo, nors dar ir primityvia, technika,

Dail. Arvydas Každailis. Lietuvių pilis.

ir Traidenio karo vado sugebėjimais. Kol didžiulė Livonijos armija siautėjo po Kernavės apygardą, kol surinkusi grobį traukėsi link Dauguvos, Lietuvos valdovas, greičiausia būdamas sostinėje Vilniuje, suspėjo sušaukti ir sutelkti „didelę ir stiprią“, anot kronikos, pagonių kariuomenę. Tos greitai sutelktos kariuomenės priekiniai raitelių būriai, avangardas, buvo pasiūsti sekti paskui besitraukiančius livoniečius, neprarandant su jais sąlyčio. Paskui avangardą, gal paros ar dviejų atstumu, skubėjo sutelktos pagrindinės Traidenio jėgos. Prie jų, pagal kroniką, pakeliui vis prisijungdavo nauji būriai raitelių, atskubėję iš toliau, ir taip pagonių kariuomenė „smarkiai didėjo pakeliui ir kas dieną, ir kas naktį“.

Per labai, palyginti, trumpą laiką Traidenis sugebėjo sušaukti ir išvesti į greitą žygį tokią skaitlingą raitelių kariuomenę, kuri buvo pajėgi persekioti taip pat didelę Livonijos armiją ir stoti su ja į mūšį. Kronikos eilutė apie Traidenio vedamą skaitlingą kariuomenę, kad ji buvo „pasirengusi klasingam žygiui“, skamba lyg pagyrimas, mat kronikos autorius, rašydamas, žinojo to žygio išdavas, Traidenio gudrią taktiką ir savųjų pralaimėjimą Aizkrauklės mūšyje.

Lietuvių raitelių priekiniai būriai, greičiausiai kovo 4 dienas baigiantis, pradėjo telktis prieš Livonijos kariuomenės stovyklą, kurioje buvo budima, pasiruošus kovoti, t. y. gintis arba pulti, žiūrint grei-

tai besikeičiančių karo lauko aplinkybių. Kryžiuočių sargybos ir žvalgai stebėjo ir žvalgė lietuvių raitelių judėjimą ir siuntinėjo pranešimus ir įspėjimus magistrui. Eiliuodamas apie tuos įvykius, kronikininkas pridėjo ir savo nuomonę, arba ką girdėjo iš tų įvykių liudininkų:

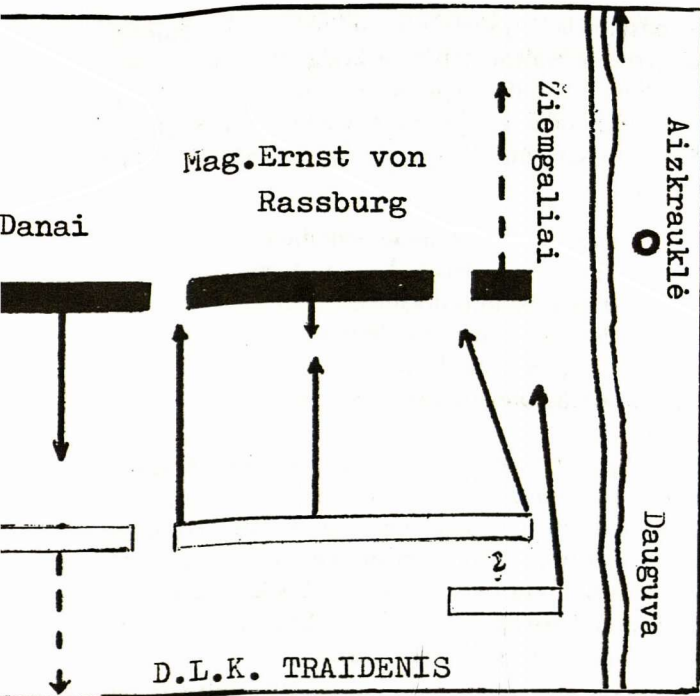
Pagonių kariuomenė atskubėjo
Pavieniais būriais, kaip girdėjau,
Juos reikėjo pulti ir nelaukti.
Per ilgai buvo atidėliojama:
Abi pusės vis delsė.
(8385-89 eil. Laisvas vertimas)

Taigi, kronikininko žodžiais, po mūšio išlikusių dalyvių nuomone („kaip girdėjau“), magistras neturėjęs delsti, bet pulti lietuvius, kol jų visos jėgos dar neprisivijo ir kol nesusitelkė. Ir iš tiesų, mūšį pradėjo lietuvių raiteliai. Kovos iniciatyvą perėmė ir savo rankose išlaikė Traidenis. Netenka ir abejoti, kad jis pats vadovavo tam mūšiui.¹⁴

Kyla klausimas, kodėl magistras delsė ir nepulė lietuvių raitelių, atskirais būriais prisivejančių ir dar besitvarkančių? Nederėtų kaltinti žygiuose ir kovose patyrusio magistro Ernsto nesugebėjimu vadovauti. Greičiausiai, vietovė priešais livoniečių stovyklą, ten kur telkėsi atjokiantys lietuviai, buvo dengta ir miškinga ar krūminga, gal ir raizyta, taigi nepalanki magistro sunkiai šarvuotiems riteriams nei pulti, nei manevruoti. Išsivaikščiojus į namus pašaukti nei, vietinių kariuomenei — landvolkui, t. y. lengviems raiteliams, magistras negalėjo trukdyti lietuviams telktis. Atrodo, kad magistras buvo tikras galėsiąs lengvai atmušti lietuvių puolimą, nes jis netikėjo, kad per tokį trumpą laiką Traidenis galėtų pasivyti jį su skaitlingomis jėgomis. Nuo skubaus persekiojimo nuvargusius ir neskaitlingus lietuvių raitelius jis tikėjosi lengvai sudorosiąs.¹⁵

Nei Livonijos Eil. Kronika, nei kiti istoriniai šaltiniai nepasako, kaip rikiavosi mūšiui Livonijos kariuomenė, tačiau kai ką galima įžvelgti kronikos aprašyme apie pačią mūšio eigą. Tą patį galima pasakyti ir apie lietuvių kariuomenę.

Livonijos kariuomenės pagrindą, jos patį stipriausią pulką sudarė kryžiuočių ordino riteriai, kiekvienas su savo palydovais — knechtais, tarnais. Žygyje ir kautynių rikiuotėje tas pulkas paprastai užimdavo vidurinę poziciją. Prie riterių glausdavosi ordino ir arkivyskupo vasalai ir Rygos biurgeriai. Svečiai, šiuo atveju danai, kryžininkai (kurių šiuo kartu būta nedaug, kronika vos vienu žodžiu juos

Mūsis ties Aizkraukle

pamini), na ir "landvolk" sudarydavo atskirus dalinius, net pulkus, jei skaitlingi. Kautynių rikiuotės dešinysis sparnas dažnai būdavo skiriamas žymiesiems talkininkams arba kryžininkams, kairysis — vietiniams, pašauktiniams.

Todėl, neprieštaraujant mūšio eigai, galima manyti, kad kovo 5 dieną, nuo pat ryto, Livonijos kariuomenė, stovykloje prie Dauguvos praleidusi neramią naktį, išsirikiavo kautynėms frontu į pietus, užstodama lietuviams kelią į Rygą. Rikiuotės kairysis sparnas buvo atsirėmęs į Dauguvos upę. Taip buvo apsidrausta nuo galimo supimo iš kairės. Rikiuotės vidurinį pulką, vadovaujamą paties magistro, sudarė ordino riteriai ir kryžininkai. Tas sparnas buvo sustiprintas kryžiuočių riterių būrio. Jam vadovavo danų karvedys Eilart von Hoberg. Kairiajame sparne, greičiausiai, rikiavosi žiemgalių kariai. Jiems teko baras tarp centrinio pulko ir Dauguvos krantų. Kaip anksčiau yra sakyta, tokia kautynių rikiuotės tvarka yra tik spėjama. Kaip toliau matysime, ji neprieštaruoja, greičiau patvirtina mūšio metu vykusių kariuomenių taktinius judesius.

Iš mūšio eigos, kaip ji pateikta kronikoje, galima spėti, kad Traidenio raiteliai sudarė bent du pulkus, būtent, pagrindinį — skaitlingesnį, išsirikiavusį lietuvių kariuomenės dešiniajame sparne, priešais ma-

gistro Ernsto riterius, ir kitą — mažesnį, stovėjusį kairiajame sparne, priešais Eilarto vedamą pulką. Galimas dalykas, kad būta dar ir rezervinio lietuvių raitelių pulko ar dalinio, kuris galėjo stovėti užpakalyje ar dešinėje. Kairiojo pulko vadovybę Traidenis, be abejo, buvo pavedęs kuriam nors iš lietuvių kunigaikščių, jam talkinusių.

Pačiai mūšio eigai aprašyti Livonijos Eil. Kronikoje yra paskirtos net 124 eilutės (8390-8514).¹⁶ Kovo eigą kartais nustelbia pačiam kronikininkui svarbios, ar jam įdomios detalės.

Mūsis

Lai ši knyga (kronika) pasakoja
Priešams ir draugams tikrai,
Kad šita kova buvo kovota
Rimtai ir aršiai
Tūkstantis ir du šimtais metais
Po Kristaus gimimo, tikrai,
Pridėjus dar septyniasdešimt aštuonis,¹⁷
Per gavėnią, bet ne ryte,
Greičiau, diena baigiantis.
(8495-8503 eil. Laisvas vertimas)

Galima manyti, kad Dauguvą ordino kariuomenė pasiekė kovo 4 dienos rytą. Ji pasiruošė stovyklon pavargusi nuo žygio be sustojimo, bet "pasirėngusi kovai", t.y. budėdama, nes magistras Ernstas buvo žvalgų įspėtas, kad paskui, jo kariuomenės pėdomis, seka lietuvių raiteliai. Stovyklaujančiai Livonijos kariuomenei naktis iš kovo 4 į 5 dieną turėjo būti nerami: aplinkui giriose buvo girdėti vis didėjantis prieš raitelių judėjimas, žirgų žvangimas ir ginklų žvangėjimas. Tada magistras Ernstas, greičiausiai, jau apgailestavo, kad taip lengvai "nesiginčydamas" leido vietinės — pašauktinės kariuomenės būriams išsiskirstyti.

Kovo 5 diena auštant, livoniečiai skubiai rikiavosi kovai, nes žvalgų ir sargybų pranešimai sakė, jog prisiviję lietuviai buvo labai skaitlingi.

Kryžiuočių delsimą pulti besitelkiančius lietuvių raitelių būrius Traidenis išnaudojo. Jis labai gerai žinojo, kad šarvuoti riteriai yra grėsmingi tik kai jie puola; stovintis riterių pulkas, ar kylio rikiuotėje, ar linijoje, laukiantis prieš smūgio, nustoja savo ginklo ir taktinių privalumų. Karinėje istorijoje yra žinomi atvejai, kai riteriai, nusėdę nuo žirgų, sėkmingai gindavosi, kovodami prisidengę kliūtimis. Aizkrauklės mūšyje jie pasitiko lietuvių raitelių puolimą būdami raiti, abejingai pasiruošę patys pul-

ti. Tokiu atveju jų eilės negalėjo būti pridengtos rimtesnių kliūčių. Iš viso apie kokias nors kliūtis, pridengusias livoniečių stovyklą, kronika nepaminai nė vienu žodžiu.

Pirmasis mūšio tarpsnis. Per ištisą naktį lietuvių jėgos vis augo. Kovo 5 dieniai išaušus, Traidenis jau buvo sutelkęs priešais Livonijos kariuomenės stovyklą beveik visus savo raitelius. Tačiau skubėti jam nebuvo ko. Bent keletą valandų reikėjo duoti atsikvėpti atskubėjusiems vyrams ir jų žirgams. Todėl, tik kai jau gerokai įsidienėjo, Traidenis nusprendė, jog "atėjo laikas", ir davė savo kariuomenei ženklą pulti livoniečių eiles:

Pagonims atrodė jau atėjo laikas,
Ir kai jų didžioji kariuomenė priartėjo,
Jie puolė tiesiai į brolių eiles.
Tada kilo abipusė kova,
Buvo kertamos tokios gilios žaizdos,
Kad kraujas sniegu tekėjo;
Abiejose pusėse matėsi
Krikščionių, taip pat ir pagonių,
Ne vienas bebaimis karžygyms,
Narsus ir rinktinis,
Puolantis stačiai mirtin:
Sniegas paraudo nuo kraujo.
(8390-8402 eil. Laisvas vertimas)

Keliomis eilutėmis kronikininkas nubrėžė tikrai smarkaus lietuvių raitelių ir livoniečių susidūrimo ir kautynių vaizdą. Tačiau dar kol kas nematyti jokio taktinio manevro nei vienoje, nei kitoje pusėje. Iš mūšio pradžios aprašymo atrodė, kad viską turėjo nulemti kovotojų narsa, ištvermė ir jų skaitlingumas. Tačiau taip atrodė tik mūšio pradžioje. Kovai vis smarkėjant, kronikininkas ją aprašydamas pabrėžė:

Ir vis tik brolių kariuomenė
Suardė pagonių eiles.
(8403-04 eil. Laisvas vertimas)

Taigi, nežiūrint smarkaus ir narsaus lietuvių raitelių puolimo, tikriausiai skaitlingesnių, ką liudija "Ir vis tik" (doch), kryžiuočių riteriai atlikę lietuvių puolimą ir savu priešpuoliu "suardė pagonių eiles". Tas ypač ryškiai pasireiškė Livonijos kariuomenės dešiniajame sparne, kur kovėsi danai:

Ponas Eilart, tikras narsuolis,
Jis kovėsi labai drąsiai
Prieš susitelkusius pagonis.
Jis nusivijo juos su savo pulku,
Daug jų iškirto,

Smarkiai jis kovė pagonis.
(8405-10 eil. Laisvas vertimas)

Su dešiniojo sparno pulku danų karvedžiui perėjus į priešpuolį, lietuvių kairiojo sparno raitelių pulkas, atrodo, neatsilaikė, pradėjo kriksti ir ėmė trauktis atgal. Savo pagrindines jėgas Traidenis nukreipė prieš Livonijos kariuomenės centrą, kur matėsi plevėsuojanči ordino vėliava ir rikiavosi kryžiuočių riteriai. Kairysis Traidenio pulkas, matyti, buvo silpnesnis ir susidūrė su labai jau agresyviu ir veikliu Eilartu, vadovavusiu pajėgiam Livonijos kariuomenės dešiniajam pulkui. Čia patiriame gudrią Traidenio taktiką (kronikoje — klastingas — karc — žygis): kairiuoju sparnu vaizduoti puolimą, ir laiku atsitraukiant, suardyti livoniečių eiles, nuviliojant jų kariuomenės stambią dalį į bevaisį atsitraukiančiųjų persekiojimą. Numanant tokį Traidenio taktinį planą, Aizkrauklės mūšyje galima įžiūrėti daug vėlesnio Žalgirio mūšio taktinio manevro prototipą, laidavusį Vytautui Didžiajam ir Jogailai didžiulę pergalę. Tokiu atveju, kronikos eilutė "Suardė pagonių eiles" įgauna priešingą prasmę, reiškiančią livoniečių eilių pairimą.

Mūšio antrasis tarpsnis. Eilartas su savo danų pulku (dešiniuoju Livonijos kariuomenės sparnu) puolė vyti besitraukiančius ir pakrinkančius lietuvių raitelius — Traidenio kairįjį pulką. Tuo tarpu lietuvių skaitlingesnės pagrindinės jėgos aršiai kovėsi su kryžiuočių riteriais ir jų vasalais, t. y. su jų didžiuoju pulku:

Tada buvo kovojama
Vyriškai ir narsiai;
Broliai tikrai pasižymėjo.
Išsilaikyti jiems, tačiau jau buvo sunku.
(8411-14 eil. Laisvas vertimas)

Diena slinko prie pabaigos, ir mūšis pamažuėjo prie galo. Šiuo kartu kronikininkas jau aiškiai pasako, kad lietuvių jėgos buvo gausios vyrais (volkes rich) — didesnės už besikaunančius livoniečius:

Pagonių kariuomenė atsigavo,
Nes buvo gausi kariais (volkes rich).
Smarkiai grūmėsi
Ir krikščionys, ir lietuviai:
Pasikeisdami galingais smūgiais ir dūriais.
Nuo jų kraujas tekėjo raudonu upeliu,
Verždamasis pro plieno šarvų žiedus.
(8415-21 eil. Laisvas vertimas)

Kol Eilartas su savo pulku vaikėsi pasklidusius

lietuvių raitelius, Traidenio vedamas vidurinis ir rezervinis pulkai smogė ir ardė kryžiuočių, vasalų ir Rygos vokiečių gretas ir žiemgalių eiles. Danų pulko išpuolis pirmyn atidengė livoniečių centrinio pulko dešinį šoną, palikęs jį atvirą lietuvių smūgiams. Kronikininkas ypatingą dėmesį kreipė į ordino vėliavos žlugimą. Mat, kritus vyriausios vadovybės ženkliui, nutrūko ryšiai su dar bekovojančiais daliniais ir tuo pačiu krito dar iš paskutiniųjų besiginančiųjų dvasia. Ordino vėliavos kritimas buvo ženklas, kad mūšis pralaimėtas.¹⁸

Broliai kentėjo pralaimėjimą.

Jų Šv. Mergelės vėliava¹⁹

Be atodairos nukirsta krito žemėn.

Ją laikė rankose riteris,

Jo vardas buvo Johan.

Ir jis krito po ją negyvas.

Dieve, gelbėk jį jo nelaimėje!

(8422-28 eil. Laisvas vertimas)

Kritęs ordino vėliavnešys buvo narsus riteris Johan von Tiesenhausen, jį mini ir kiti šaltiniai. Kritus vėliavnešiui, vado ir telkimosi ženklui, kryžiuočių eilės liko galutinai suardytos, narsiausieji riteriai buvo kritę arba sužeisti, tačiau magistras Ernstas su likusiais dar vis kovėsi iš paskutiniųjų:

Nors jie buvo sumušti,

Tačiau baimės neparodė,

Nei magistras, nei broliai

Sunkiai kentėdami.

Galop neišlaikė,

Nes kautis jiems buvo jau per sunku.

Jie patyrė skaudų pralaimėjimą.

Tuo pat metu buvo matyti

Iš ten sprunkant žiemgaliai.

Nei vieno neliko

Iš visų jų vyrų.

(8433-43 eil. Laisvas vertimas)

Kai ordino vėliava krito, žiemgaliams paaiškėjo, kad riteriai mūšį pralaimėjo. Todėl jų vadai, daugiau netverdami, ėmė trauktis su savo vyrais iš mūšio lauko,²⁰ nelaukdami kol Traidenio raiteliai galutinai apsupa dar vis besikaunančius livoniečius. Žiemgalių pasitraukimas galutinai pakirto livoniečių dvasią. Tuo žiemgalių žygiu buvo paliktas ir kairysis kryžiuočių jėgų šonas atviras lietuvių smūgiams. Pamačiusi žiemgalių pasitraukimą,

Krikščionių kariuomenė nuliūdo.

Tą pastebėję pagonys,

Visomis jėgomis puolė.

Brolių vėliava gulėjo ant žemės —

Krikščionims tai buvo didelis smūgis.

Ten ir kritęs magistras gulėjo.

Kartu su juo, toje nelaimingoje kovoje žuvę,

Gulėjo narsių brolių septyniasdešimt vienas.

Dėl Dievo jie praliejo savo kraują.

(8444-52 eil. Laisvas vertimas)

Livonijos kariuomenės pagrindinis — centrinis pulkas grūmėsi ir kovėsi iki galo. Tuo tarpu Eilarto danai, kryžininkai, sustiprinti kryžiuočių riterių būrio, iš viso apie ketvirtadalis visos ordino kariuomenės, vaikėsi ir

Žudė pagonis, kaip jau girdėjote,

Mat jis puolė juos persekioti.

Po to jam reikėjo skubiai grįžti pas brolius.

(8454-56 eil. Laisvas vertimas)

Eilarto narsiai vykdytas priešpuolis ir karštas besitraukiančių persekiojimas užtruko gan ilgai, tol kol lietuvių pagrindinės jėgos galutinai sumušė stipriausią — centrinį ordino riterių pulką. Trumpa ir labai šalta besibaigiančios žiemos diena jau artėjo į vakarą, kai pavargęs nuo skubaus persekiojimo, Eilartas sugrįžo į mūšio lauką. Ten jo laukė skaudus netikėtumas:

Kai sugrįžo į mūšio lauką,

Jis išgirdo žinią,

Kad mūšis pralaimėtas.

Jį apėmė skausmas ir pyktis,

Kad ir magistras buvo nukautas.

Jo žuvimą jis labai apgailėstavo.

Pagonių didelis pulkas

Abipus buvo užstojęs

Vietą, pro kur pasitraukti reikėjo.

Tai buvo pražūtis karžygiui.

Savo raitelių būriui jis tarė:

“Tokia mano valia, privalote dabar

Būti man ištikimi,

Išsigelbėti ar žūti kartu su manimi,

Nes aš esu visiškai nuvargęs”.

(8457-71 eil. Laisvas vertimas)

Ne tik karvedys Eilartas buvo nuvargęs nuo ilgai užtrukusio persekiojimo ir kautynių nelygioje ir sunkioje vietovėje, Dauguvos pietinėse pakrantėse. Visas jo vestas pulkas ir žirgai, visi buvo išsisėmę. Tačiau, nežiūrint beviltiškos būklės, narsūs danų vadai ir negalvojo apie pasidavimą:

Jo pulko brolių būrys,

Greitai prie jo prijogo.

Kartu su jais jis metėsi pirmyn,

Į pagonių kariuomenę.

Pagonys šoko kautis:
 Eilartui mėginant prasimušti,
 Jo žirgas buvo užmuštas,
 O jis pats — mirtinai sužeistas.
 Jį sekusieji tik su dideliu vargu
 Prasiskyrė kelią
 Per priešų eiles.
 Ponas Eilartas ten krito.²¹
 Jį reikia tikrai apraudoti,
 Nes gerai atliko savo pareigą.
 (8472-85 eil. Laisvas vertimas)

Eilarto vadovauto pulko pavėluotas sugrįžimas į mūšio lauką atnešė Livonijos kariuomenei pralaimėjimą Aizkrauklės mūšyje. Tą taktinę klaidą išnaudojo Traidenis. Jo raiteliai pradėjo supti Ernsto pulką ir smogti jam iš šono. Eilarto karštas priešpuolis atitraukė iš ordino rikiuotės gal apie ketvirtadalį ar daugiau jėgų, kurių pritrūko magistrui, kai lietuviai, skaitlingesni būdami, apsupo livoniečius abiem sparnais. Kronikininko žodžiai, kad sutelkta lietuvių kariuomenė buvo „pasirengusi klastingam žygiui“, liudija, kad tas lietuvių kairiojo sparno pasitraukimo manevras buvo Traidenio suplanuotas, ir kryžiuočių suprstas, bet deja, po mūšio.

Dabar turiu pasakyti:
 Žiema buvo tokia šalta,
 Kad daug kas nukentėjo
 Iš krikščionių ir iš pagonių.
 Ir iš vienu, ir iš kitų
 Ne vienas drąsus karžygy sušalo,
 Ir narsuolis, ir rinktinis karys.
 (8488-94 eil. Laisvas vertimas)

Užbaigdamas atkakliai kovoto Aizkrauklės mūšio aprašymą, kronikos autorius pateikia jo datą (su klaidingais metais), būtent, kovota 1278 metais „Gavėnios metu, ne ankstų rytą, /Greičiau, dienai baigiantis“ (8502-3 eil.). Iš kitų šaltinių sužinome tikrąją datą — 1279 metų kovo 5 d. Mūšio aprašymą kronikininkas užsklendė tradiciniu, pamaldžiu palaimos linkėjimu kovoje kritusių sieloms, aišku, tik krikščionių:

Daugiau neturiu ką sakyti,
 Lai Dievas suteikia palaimą tiems,
 Kurie praliejo savo kraują,
 Už Jį ir Jo Motiną.
 (8504-07 eil. Laisvas vertimas)

Be to, jis dar priminė visą Livoniją apėmusį skausmą dėl ordino magistro žuvimo:

Magistras Ernstas gulėjo negyvas;
 Visam kraštui tas buvo didelis smūgis,
 Jį apraudojo visi vyrai ir moterys.
 (8575-77 eil. Laisvas vertimas)

Aizkrauklės mūšio pasekmės. Livonijos valstybei, o ypač Livonijos ordinui Aizkrauklės mūšio pralaimėjimas buvo labai skaudus smūgis. Vienintelės lietuviškos studijos apie Aizkrauklės mūšį autorius R. Varakauskas, taip rašo apie tos lietuvių pergalės reikšmę: „Ši lietuvių pergalė, kuri iki šiol nebuvo reikiamai įvertinta istoriografijoje, savo reikšme beveik prilygsta Saulės kautynėms“.²²

Aizkrauklės mūšyje žuvo 71 kryžiuočių ordino riteris ir pats Livonijos magistras, Danijos karaliaus vietininkas estų Revalyje ir nežinomas skaičius kitų. Jaunesniojoje Didmeisterių kronikoje (SRPr. V t., 100 p.) tie nuostoliai nusakomi trumpai, kad žuvo ordino magistras... „ir tame mūšyje kartu žuvo 71 ordino brolis, kartu su jais — dar ir daug kilnių vyrų“. Be abejo, čia turima omenyje įvairūs pasauliniai ir bažnytiniai vasalai, iš Vokietijos atvykę kryžininkai, danai revaliečiai, rygiečiai ir kiti.

Tačiau už skaudžius nuostolius, patirtus mūšyje, ordinui ir visai Livonijai dar skaudesnis buvo žiemgalių sukilimas, prasidėjęs tuoj po pralaimėjimo. Sukilimas tęsėsi net iki 1290 metų, žiemgalius stipriai paremiant lietuviams. Tą faktą studijos autorius R. Varakauskas taip pabrėžė: „Tokiu būdu, žiemgalių sukilimas, kaip paskutinis jų aktyvaus priešinimosi vokiečiams etapas ryškiai parodo lietuvių pergalės ties Ašerade (Aizkraukle) reikšmę ir skaudžias jo pasekmes Livonijos ordinui. Apie 11 metų žiemgaliai, remiami lietuvių, didvyriškai kovojo su pavergėjais. Kovoje už žiemgalių laisvę ypač pasižymėjo jų kunigaikštis Nemeisis, visada palaikęs glaudžius ryšius su lietuviais ir jų didžiuoju kunigaikščiu Traideniu... Saulės kautynės, taip ir kautynės ties Ašerade, ne tik stabdė, bet ir žlugdė Livonijos vokiečių Lietuvos užkariavimo planus... Tai gi, lyginant lietuvių pergalę ties Ašerade su Saulės kautynėmis, galime daryti tvirtą išvadą, kad kautynių ties Ašerade reikšmė Livonijos vokiečių materialinių nuostolių, politinių pasekmių atžvilgiu labai artima Saulės kautynių reikšmei“.

Po to didelio pralaimėjimo Livonijos ordino būklė labai pablogėjo. Jis pasirodė esąs per silpnas, kad vienas atsispirtų prieš Lietuvą. Todėl visas kryžiuočių ordinas, abi jo šakos — Prūsų ir Livonijos, buvo priverstos kaupti savo jėgas prieš vis

stiprėjančią Lietuvos valstybę. Abi ordino šakos tuoju visiškai susivienijo, vieton dviejų magistrų, nepriklausomai vadovavusių savo valdomame krašte, didysis magistras Hartmannas paskyrė bendrą magistrą Konradą von Feuchtwangena, o jam pagelbėti vicemagistrą Livonijoje Gerhardą von Katzenellenbogeną.²³ Tokiu būdu, abiejų ordino šakų karinės jėgos buvo sujungtos bendros vadovybės. Tam aprašyti, Livonijos Eil. Kronikoje yra skirta nemaža eilučių. Kryžiuočių riterių ir jų vadų bendra nuomonė buvo už greitą jėgų vadovybės sujungimą. Tas išryškėjo ordino kapituloje ir jų pasitarimuose:

Broliai ėmė kalbėti,
Turėtų į vieną susijungti
Prūsai ir Livonija.
Tada tuojau priešai
Pradėtų mūsų labiau bijoti,
O tas mums daugiau padėtų.
(8557-62 eil. Laisvas vertimas)

Vos tik paskirtas vicemagistru, Gerhardas tuoj paprašė ordino vadovybės skubiai sustiprinti Livonijos karines jėgas. Magistras Konradas surinkęs didelį būrį riterių, išvyko inspekcinėi kelionei į Livoniją.

I š n a š o s

1. Tokia Traidenio politika buvo tikslinga, nes iki Kęstučio laikų ir Vytauto laikų Lietuva išlaikė gerus santykius su Možūrais. — Z. Ivinskis, *Lietuvos Istorija*, 1978, p. 201.
2. Nepavykus Traideniui paimti naujai kryžiuočių pastatytą Daugpilio pilį, magistras Ernstas "pradėjo didelį žygį į Lietuvą; ėmė telkti išteklius Daugpilyje ir rinko pažadus iš būsimų žygio dalyvių Estijoje ir Livonijoje. Tačiau žygis buvo sutrukdytas įvykių Rygoje, nes 1277 m. atrodė, kad grėsė karas su Rusia". — W. Urban, *The Baltic Crusade*, p. 234.
3. Padėka priklauso poetui Alfonsui Tyruoliui, už atsiųstą Livonijos Eil. Kronikos posmų vertimą.
4. R. Varakauskas, *Kautynės ties Ašerade (1279)*, Liet. TSR Aukšt. Mokyklų Mokslo Darbai, Istorija, 1963.
5. R. Batūra, *Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą*, 1975, p. 165.
6. Į žygį buvo pakviesti ir Rygos arkivyskupo vasalai Livonijoje. — W. Urban, *The Baltic Crusade*, p. 235. Autoriaus nuomone, tie abu riteriai (Johan ir Heinrich) buvo arkivyskupo vasalai.
7. Kryžininkų toje kariuomenėje būta nedaug. Vos tik vieną kartą kronikoje paminėti piligrimai — kryžininkai.
8. T. y., plieniniais spindinčiais šarvais šarvuoti.
9. R. Varakauskas, palygindamas, taip nusako Livoni-

jos kariuomenės didumą: "...1279 metų žygiui į Lietuvą, kuris padarė didelį įspūdį viduramžių kronikininkams, Livonijos ordinas greičiausiai buvo sukaukęs kariuomenę, skaičiuojamą ne šimtais, bet tūkstančiais.

10. Visi tie žygiai yra aprašyti Liet. Raitelių I ir II knygoje.
11. Apie tuos kelius žiūr. Liet. Raitelių I-III knygas.
12. Aizkrauklės (Ašeradės) mūšio datą randame *Chron. Dünamund*. SRPr. II, p. 141 ir Hermann de Warteberge *Chr. Liv.*, t. p., p. 48.
13. Livonijos Eil. Kronika Aizkrauklės nemini. Ją nurodo Hermann de Warteberge, *Chr. Liv.*, t. p.
14. Šaltiniai to nesako, tačiau tokio masto žygiams galėjo vadovauti tik pats valdovas.
15. J. Jurginis mano, kad "1279 m. kovo 5 d., kai vokiečiai jau artėjo prie Rygos, skubėdami keltis per Dauguvą, ties Aizkrauklės brasta, jiems staiga užkirto kelią lietuvių kariuomenė...". *Lietuvių karas su kryžiuočiais*, 1964, p. 180.
16. "Skaudžiam Aizkrauklės pralaimėjimui Eiliuotinės Kronikos autorius tepaskyrė, palyginti nedaug posmelių". — Z. Ivinskis, *Lietuvos Istorija*, 1978, p. 203. "Jeigu Kronikos autorius Saulės kautynėms skiria 107 eilutes, Durbės kautynėms — 95 eilutes, tai kautynėms ties Ašerade (Aizkraukle — Z. R.) — 253 eilutes". — R. Varakauskas, *Kautynės ties Ašerade (1279)*.
17. Tikra mūšio data yra 1279 metai.
18. Dr. Z. Ivinskis, primindamas Aizkrauklės mūšį, padarė nepagrįstą išvadą: "Iš to, ką kronistas pasakė, matyti, jog tos kautynės Livonijoje buvo pergyventos, kaip 'didelis smūgis krikščionybei', ypač kai 'krito' ir pagonims atiteko riterių vėliava. O jos netekimas kovoje, prie viduriniais amžiais pradedami vertinamos įvairių ženklų simbolikos, skaitėsi didelė nelaimė. *Lietuvos Istorija*, 1978, p. 203.
19. Viduramžiais ir dar vėliau vėliava kovos lauke buvo daugiau negu tik simbolis. Ji buvo vadovavimo ir ryšio priemonė — ypač telkimosi ženklas. Tik moderniais laikais vėliava virto simboliu, kurio vertė dažnai yra neįvertinama.
19. "Sygnum, cum imagine virginis Deiparae Livonum patronae..." — P. Alberto Wiliuk Koialowicz, *Hist. Litvanæ I*, 1650. Tuo tarpu V. Pašuto, *Lietuvos Valstybės Susidarymas*, 1971, p. 302 rašo: "...Lietuviams atiteko raudona su baltais dryžiais Vendo riterių vėliava".
20. Žiemgalių vaidmenį tame mūšyje stipriai padidina Arnold Spekke: "Vokiečiams 1279 m. grįžtant iš žygio į Lietuvą, žiemgaliai, kurie buvo priversti jame dalyvauti, paliko juos ir kartu su lietuviais smarkiai juos sumušė prie Aizkrauklės". *History of Latvia*, 1951, p. 141. Tiesa, atsitraukdami jie kirto

KAPINĖS BE KAPŲ

(Tęsinys iš Nr. 4)

BRONIUS RAMŪNAS

Niekas netramdė, nes zonoje ginkluotos sargybos nebūna. Užmuštų ir sužeistų buvo labai daug. Ir tai ne pirmas toks atsitikimas.

Dažnai užaina į mano būdelę vyr. inžinierius. Pramokau gerai ir gražiai rašyti rusiškai, pakankamai gerai kalbėti. Sykį inžinierius paklausė, ar norėčiau, kad mane pervestų dirbti už lagerio ribų, į cecho kontorą. Atsakaiu, kad jo valia pasielgti su manim kaip patinka. Paaiškino, kad niekas nesiruošia su manim blogai pasielgti, jis užjaučias kalinius, ypač lietuvius. Po savaitės buvau pervestas į kitą brigadą. Lydima dviejų sargybinių, mūsų brigada atėjo į naują darbo vietą. Aš atsidūriau cecho raudonajame kampelyje. Kontoros darbuotojai gana palankiai priėmė naują žmogų — kalinį. Įgijau autoritetą ir pagarbą. Kartą netikėtai įėjo profsąjungos vadovė Iščenko, labai jautrios, geros širdies pagyvenusi moteris. Pastebėjo, kad aš tvarstau koją, privertė parodyti žaizdą ant dešinės blauzdos. (Prieš metus, eidamas iš darbo labai nusilpau, parkritau, sargybinis “padėjo” atsikelti — smeigė durtuvu į koją. Draugai vos ne vos parvedė iki barako.) Moteriškė tuoj pat atnešė bintą, apiplovė pūliuojančią žaizdą, užbėrė miltelių. Kitą dieną atnešė apie kilogramą sviesto: “Vam nužno vitaminov, skoro zažyviot”. Užgijo greit. Pusę sviesto nunešiau į lagerį bent kiek pagelbėti labiausiai nusilpusiems.

Tai buvo pirmas laisvas žmogus, tikrai nuoširdžiai užjautęs kalinį nelaimėje.

Balandžio 31 d. Lemtingas posūkis mano gyvenime. Į mano kambarį užėjo du vyrai, apsirengę odiniais puspalciais. Nustėrau, pamaniau — tai saugumo darbuotojai. Nesunku suprasti, ką pajutau išgirdęs žodžius: “Girdėjome, jūs žaidėte krepšinį ir

tenisą. Mums reikalingas treneris”. Tai buvo du kaliniai — Andrejus Starostinas, vienas iš keturių brolių, garsiausių Tarybų Sąjungos futbolininkų, ir Pavelas Tikstonas, vienas iš “Spartak” klubo kūrėjų. Viliojantis pasiūlymas. Atsakaiu, kad ne nuo manęs priklauso. Užtikrino, kad viskas bus sutvarkyta.

Kitą dieną pas cecho viršininką Jakovenką atėjo majoras Damanovas, miesto saugumo viršininkas. Mano likimas buvo nuspręstas. Tą patį vakarą darbų skirstytojas man įsakė “sobiratsia s veščiami”. Neišsigandau, nes žinojau, ką tai reiškia. Prie vachtos perdavė sargybiniui, šis nuvedė mane į kitą lagerį miesto ribose.

Rytą vachtoje budintis leitenantas įteikė leidimą — “kruglosutočnyj propusk”, tai reiškia, kad į lagerį grįžti nereikės. Prasidėjo naujas gyvenimo etapas. Sunku patikėti laime, sudie, lageri, būk pasveikinta, laisve! Kad ir nevisiška.

Majoras Damanovas, nors jau nebejaunas, maždaug keturiasdešimties metų vyras, buvo didelis sporto entuziastas, sportinio judėjimo Norilске pradininkas ir organizatorius. Sužinojęs, kad Starostinas laikomas Krasnojarsko lageriuose, pervedė jį į Norilską, davė “visos paros” leidimą, apgyvendino sporto salėje, buvusioje katilinėje. Jis tapo futbolo ir ledo ritulio treneriu, mano daliai teko krepšinio ir teniso trenerio darbas. Pats Damanovas buvo azartiškas krepšinio, tinklinio ir teniso žaidėjas. Be to, mano žinion buvo perduotas visas nemažas sporto bazės ūkis — sandėliai, inventorių ir kita. Skirdamas į šias pareigas, Damanovas paklausė: “Ne budeš vorovatj? Ja znaju, litovcy ne vory”. Vogti būtų ką, bet įgūdžių ir noro neturėjau. Ko tik nebuvo sandėliuose! Tai daugiausia iš Amerikos gautų įvai-

ir kryžiuočiams: “Tie, kurie nuo kalavių (žiemgalių) dar liko nekritę, bėgo iš kovos lauko”. *Livonijos Eil. Kronika*, 8618-20 eil.

21. Pagal Kojalavičių, Eilartas buvęs tik sužeistas ir vos gyvas ištrūko iš lietuvių rankų. Mūšyje žuvę 67 ordino riteriai. *Hist. Lit.*, p. 149.
22. Savo studijoje istorikas R. Varakauskas plačiau aprašė tų laikų politines sąlygas ir aplinkybes, bet

nedaug dėmesio skyrė strategijai ir ypač taktikai. 23. “Kai didysis magistras (Hoemester), būdamas Hesenno Meerborche, apie tai sužinojo (apie Aizkrauklės mūšio pralaimėjimą), kartu ten esant ir Prūsų krašto magistrui (Landmester), jis sušaukė kapitulą ir įsakė, kad Prūsų krašto ir Livonijos magistras turi būti vienas ir jis turi valdyti abu kraštus”. *Deutsch Ordens Chronik*, SRL I, p. 860.

riausių rūbų, avalynės, vilnonių kojinių ir dar daug ko. Mano atžvilgiu Damanovas buvo labai taktiškas, nė nepasakytum, kad jis saugumo viršininkas, o aš kalinys.

Negaliu nepaminti Andrejaus Starostino. Labai priminė caro laikų rusų aristokratą, apsišvietęs, patrauklus ir protingas žmogus, tikras eruditas. Be galo populiarus, apie jį visuomet būriavosi paaugliai, jaunimas. Įdomiai mokėjo pasakoti apie savo ir apskritai apie sportinį gyvenimą Tarybų Sąjungoje. Sportas tapo visuomenės dėmesio centru, kėlė ypatingą aukštosios vyresnybės susidomėjimą. Man teko nemažas krūvis treniruoti, žaisti tenisą su viršininkais ir jų poniutėmis. Tikras teniso bumas! Jie manė, kad tenisas — inteligentų žaidimas, ir, matyt, norėjo įrodyti tokie ir esą, nors iki inteligencijos daugeliui buvo toloka. Miesto “grietinė” rinkdavo si vėlai vakare, po darbo, o Damanovo “komanda” — po vidurnakčio. Tai buvo saugumo darbuotojai. Teniso kortas vienas, norinčių — daug.

Stadione pamačiau žmogų, apie kurį sklido įvairios neįtikėtinos legendos. Susipažinau. Tai “Saša Semaforas” — taip visi jį vadino. Jis buvo reto patrauklumo vyras, aukštas, plačių pečių, kilnios laikysenos, protingas, malonus pašnekovas. Tryško didžiule dvasine ir fizine jėga. Tai buvo vienas iš trijų brolių Guščinų (visi inžinieriai, 1937 m. visi nuteisti po 25 metus lagerio neva už pasikėsinimą prieš Staliną). Paklausiau, kiek jam dar liko. Devyniasdešimt devyneri metai, — atsakė šyptelėjęs. Vėliau paaiškėjo, iš kur tie devyniasdešimt devyneri. Lageriuose buvo dvi pagrindinės grupės kalinių (išskyrus politinius) — tai “čestnyje” ir “suki”. Ir vieni, ir kiti buvo kriminaliniai nusikaltėliai, tačiau jų veiklos stilius griežtai skyrėsi. “Kalės” vertėsi smulkiu plėšikavimu, grobė, kas papuola po ranka, nurenginėjo žmones, o “garbingųjų” veiklos sfera buvo visai kita: sandėlių, kasų apiplėšimai, žmogžudystės. Jei “kalės” buvo neorganizuota gauja, tai tarp “garbingųjų” viešpatavo geležinė drausmė, pavaldumas vadui — “Semaforui”. Tai buvo galinga keliasdešimties tūkstančių plėšikų organizacija. Tarp abiejų grupių vyko įnirtinga kova, NKVD palaikė “kales”, o “garbingųjų” vengė ir prisibijojo. Keletas epizodų iš “Semaforo” veiklos. Jis — kalinys — laisvai vaikšto mieste, nakvoja, kur jam patinka, retkarčiais ateina į lagerį, kur turi atskirą “Kotedžą” ir, aišku, armiją savo žmonių. Vieną vakarą jo žvalgai pranešė, kad 11-ojo bloko “kalės” žada su juo susidoroti. Po signalo “miegoti”, 23 val.,

pats vienas, be jokio ginklo, nuėjo į “kalių” baraką. Galima įsivaizduoti, kaip visus apstulbino jo pasirodymas. Priėjo prie “kalių” vado, pareikalavo peilio. Tas tučtuojau pakluso. Užteko vieno smūgio į gerklę. Kraujuotą peilį įbedė į stalą ir pasakė: “Vot tak”. Ir išėjo. Jokio teismo lageryje nėra ir negali būti. Surašomas protokolas, išsiunčiamas į Maskvą. Iš ten ateina “priedas” — dar 25 metai. Turėdamas plačių pažinčių su moterimis, dirbančiomis kombinato buhalterijoje, “sukūrė” fiktyvų cechą, gaudavo šimtų dirbančiųjų algas. Paaikšėjus šiai machinacijai, jam pridėjo dar 15 metų, moterys gavo atitinkamai. Štai iš kur tie 99 metai! Jis juokaudamas pasakė: “Sbilsia so sčiotu.” Kartą stadione sėdėjome pavėsyje ant suolo. Buvo labai šilta diena. Pakilo, nuėjo prie telefono. Po pusvalandžio atskuba alaus gamyklos meistras, pastato bačkutę alaus: “Rad vam služitj”. Didžiulę galią turėjo tas apolonas! Valdžia jokių priemonių prieš jį nesiėmė, nes žinojo, kuo tas gali baigtis. Du kartus jis bandė išskristi iš Norilsko ir abu kartus iš Turuchansko buvo sugrąžintas. Suprantama, jis buvo sekamas.

Starostinas be galo įdomus pašnekovas, laisvą valandą šnekučiuojamės, prisimename, svarstome.

Starostinas: “Nuo senų laikų mūsų tauta skendėjo tamsoje, vyravo žiaurumas, liaudis kentėjo bausius nepriteklius, neteisybę, diduomenė, aristokratija gyveno pasakiškoje prabangoje, skriaudė paprastus, tamsius žmones, ir subrandino mirtiną neapykantą viskam, kas gera, gražu, kultūringa. Nenorėk, kad mano tautiečiai, atėję į jūsų žemę, elgtųsi kaip nekalti avinėliai. Per vienerius metus jūs patyrėt daug blogio, o mes, rusai, ar mažiau? Žinai, kiek lageriuose, kalėjimuose nužudyta mano tautiečių? Vien tik Belomoro kanalo statyba kainavo milijoną gyvybių. Jūs — svetimi, silpni, nekenčia jūsų pranašesnės kultūros. Mes — galingi, mūsų daug, o Stalino terorui neįstengiam pasipriešinti. Tavo Lietuva vėl mūsų rankose, nesitikėk nieko gero, bus ir trėmimai, ir kolchozai, žinau, kaip buvo pas mus. Jeigu mes, komunistai, atsidūrėme čia, tai ko tikėtis jums, “liaudies priešams”?

Pasibaigus karui, kalinių padėtis gal kiek palengvėjo, prisitaikė prie lagerinio gyvenimo, daugeliui pavyko ištrukti iš “kotlovanų”, gauti lengvesnį darbą. Supratome, kad padarėme didžiulę klaidą, pirmomis dienomis nesuskaičiavę, kiek buvo mūsų, latvių ir estų. Dabar skaičiuoti vėlu ir neįmanoma, tik pagal brigadų skaičių apytikriai galima spėti: lie-

tuvių apie 380, latvių 440, estų 220. Bet tik apytikriai.

1949 m. birželio 14-oji — laisvės diena. Pro pragaro vartus išeina saujelė kalinių, ištvėrusių bausių metų kančias. Likusieji, tarp jų ir Kalibatas, turėjo dar dvejus metus laukti tokios dienos.

Man buvo leista pačiam pasirinkti darbą. Pasirinkau energetikos valdybą. Jau birželio 15 d. gavau paskyrimą į vandentiekio cechą, toje pačioje “promploščadkoje”, kur stovėjo mano būdelė. Neįtikėtinai greitai kilau “karjeros laiptais”. 1950 metais jau tapau cecho viršininku. Darbas sunkus ir atsakingas, nebuvau nei inžinierius, nei hidraulikos specialistas. Dirbau sąžiningai, negailėdamas sveikatos. Man pavaldūs buvo trys inžinieriai, partiniai. Mūsų santykiai buvo geri, tačiau už akių, partiniuose susirinkimuose, jie mane vadino fašistu, nediplomuotu apsišaukėliu ir pan. Taikė į mano vietą. Bergždžios pastangos — valdybos vadovybė buvo mano pusėje. Apie jų — Kudojarovo, Davydovo — kėslus man papasakojo buvęs kalinys, dabar jau komunistas, Antonovas, doras, sąžiningas vyras.

Vieną labai šaltą, vėjuotą naktį įvyko vandentiekio avarija: sprogo 900 mm vamzdis, tryško trisdešimties metrų aukščio fontanas. Tuo metu į naktinę pamainą ėjo gamyklos komjaunimo sekretorius, jaunas vyras. Nenorėdamas daryti lanko, ryžosi perbėgti artimiausiu keliu. Vandens lašai, vos nukritę ant sniego, bemat virto ledo mase. Veltiniai įstrigo. Pagalbos šauksmas. Mano žmonės, buvę avarijos vietoje, tuojau pat pranešė man. Atbėgęs pamačiau siaubingą vaizdą: žmogus, įšalęs į ledą iki kelių, šaukiasi pagalbos! Pranešiau energetikos valdybos viršininkui Bandarovskiui, šis nesiryžo priimt lemtingo sprendimo be kombinato viršininko Zverevo žinios. Kombinato disperečiui aiškinau, kad vienintelė galimybė išgelbėti žmogų — tučtuojau sustabdyti pagrindinę siurblinę, po penkiolikos ar dvidešimties minučių žmogus žus. Zverevo atsakymas buvo — nestabdyti.

Žmogus žuvo. Rytą atvyko kombinato vadovybė, prokuroras. Zverevs, pamatęs mane, suriko: “Pogubil čeloveka, ja tebe pokažu!” Virš žuvusiojo jau buvo 6-7 m ledo kalnas. Įsakymas sustabdyti siurblinę. Supratau, kad man gresia didžiulis pavojus, juk buvo Stalino laikai. Komisija, tardymas, parodymai. Mano laimei, komisijos išvada buvo man palanki. Visi liudininkai davė teisingus parodymus. Po poros dienų atvyko žuvusiojo motina, nusiuntė į Maskvą skundą, kaltinantį Zverevą. Skundą teko perskaityti, ten daug gerų žodžių mano adresu. Zve-

revas siuto, ir viskas baigėsi tuo, kad jis liko nekaltas, o aš buvau nušalintas nuo pareigų. NKVD nugalėjo buvusį kalinį.

Gavau pirmąjį laišką nuo sesers. Tėvą išvežė į Sibirą, brolis Vorkutoje. Trumpai ir aiškiai. Į Lietuvą grįžti nepataria.

Dirbu gamybinio skyriaus viršininku. 1952 m. vykstu į Cchaltubą gydyti radikulito. Visur, kur bežengsi, jaučiame neapykantą rusams. Cecho sekretorė užsiprašė nupirkti batelius. Matau, parduotuvės vitrinoje tokie yra. Užeinu, pasisveikinu. Trys gruzinės pardavėjos kalbasi, nekreipia į mane dėmesio. Supratau — mane laiko rusu. Ir malonu, ir pikta. Paprašau batelių — jokio atsakymo. Įeina parduotuvės vedėjas, gruzinas. Sakau jam, kad esu lietuvis, nemoku gruzinų kalbos, noriu įsigyti batelių porą, o pardavėjos net nekalba su manimi. Koks efektas! Visos pardavėjos šoko ieškoti batelių, vedėjas už parankės nusivedė į kabinetą, pastatė butelį konjako, vaišina. Ant stalo išdygo kelios poros batelių — rinkitės! Maloniai su visais atsisveikindams, gavau patarimą visuomet, jei ko reikia, iš karto pasisakyti, kad esu lietuvis. Vedėjas dar pridėjo: “Mes visi vienos nelaimės broliai”.

Iš sanatorijos buvo suruošta ekskursija į kaimą Majakovskaja. Apžiūrėjome namą, lovą, kurioje gimė poetas. Grupėmis išsiskirstėme po kaimą. Tai maždaug dviejų kilometrų ilgumo kaimas kalno papėdėje. Kiekviename kieme vaismedžiai, aplink nedidelės vynuogių plantacijos. Buvo tvanki diena, įsigeidėme atsigavinti vynu. Vieno kiemo pavėsyje po medžiu sėdėjo sena gruzinė. Užėjome. Užkalbinome, paprašėme vyno. Tyli, žiūri piktai. Griebiausi žinomos taktikos, prisistačiau, kad esu lietuvis, prašome parduoti vyno. Gruzinė pagyvėjo, atsistojo, paklausė: “A eti?” Pasakiau, kad jie rusai. Pamojo ranka, kad jie išeitų. Sode, tarp medžių, daug akmenų. Liepė nukelti vieną akmenį, o ten kiaurymė, sklidina vyno. “Chvančkara, eto korošo”. Ilgu kotu samtis, ir aš ragauju šaltą puikų vyną. Puotaujame abu, matau, kad nori kažką pasakyti, pasikalbėti. Esanti tolima Stalino giminaitė. Sunku atpasakoti visą tiradą padrikų, liaupsinančių Staliną žodžių: “Josif ruskich bitj, general bitj, Stalin karolj Gruzija, Gruzija svobod”. Atsisveikinome lyg seni pažįstami, pagyriau Staliną, palinkėjau Gruzijai sulaukti karaliaus. Naivu būtų ieškoti teisybės senos gruzinės kliedesyje. Bet, antra vertus, Stalinas vykdė masinį terorą Rusijoje, pirmiausia naikindamas tikrus leniniečius, po to atėjo eilė generalitetui. Ar negalėjo tai būti suokalbio su Hitleriu rezultatas?

1953 m. kovo 5 d. Stalinas mirė. Ašaros, sąmyšis, užslėptas džiaugsmas, spėliojimai. Kas jo vieton? Sužibo viltis sugrįžti į Lietuvą. Malenkovas, Berijos krachas. Lageriuose neramumai, prasidėjo kalinių streikai, sukilimai. Darbas kombinate sustojo. Tai katastrofa. Valdžia ėmėsi įprastų veiksnių — teroro.

TSRS generaliniam prokurorui buvau parašęs pareiškimą dėl rehabilitacijos. 1956 m. liepos mėn. gavau pranešimą atvykti į milicijos valdybą. Milicijos papulkininkė įteikė pažymą, ištiesė ranką: "Ot imeni partij i pravitelstva primite izvinenija". Rankos nespaudžiau, padėkojau ir išėjau. Ji šyptelėjo — turbūt suprato.

1965 m., sveikatai pablogėjus, išsiruošiau į Lietuvą. Pasiėmiau saują Norilsko žemės. Išbarstysiu Kaune, Karo muziejaus sodelyje, ant Nežinomo kareivio kapo — kaip simbolį nenutrūkstamo ryšio tarp žuvusių už Tėvynės laisvę ir žuvusių Sibiro šiaurės pragare Lietuvos karių.

Naujo maršalo kieta ranka užgniaužė mūsų tautos alsavimą. Stalino dvokas jaučiamas visur ir kasdien. Šimtai mano lapelių giliai paslėpti. Ar išvys jie dienos šviesą? Tėvynės padangėje prošvaisčių nematyti.

Negalėjau neaplankyti savo gimtojo miestelio. Viešpatie, vietoje mūsų brangios Viešintos — melioracijos griovys! Barbarai, argi jums maža žemės? Miestelis irgi labai pasikeitęs, namai susmege, keli nauji mūriniai pastatyti. Viskas svetima, nemiela.

Graudžios svajonės slegia širdį. Ar prasimuš kada pro debesis, uždengusius mūsų Tėvynės laukus, Lietuvos saulutė? Tauta nežuvo, tauta gyva, mūsų mielam kaimui dar kartą teks išnešti ant savo pečių ir širdyse sunkiausią naštą — Lietuvos dvasią ir kalbą.

Būk laiminga, mano Tėvyne, nelengvas kelias Tavęs laukia, bet jei Tavo sūnūs eis "vien takais dorybės", nuves Tave į šviesų rytojų.

Kaunas, 1967 m.

1929-ųjų metų nuotraukoje: Aušrininkai prie dr. Jono Basanavičiaus paminklo Karo muziejaus sodelyje Kaune. Iš k. sėdi: gen. J. Bulota, J. Jablonskis, M. M. Jankus. Stovi: dr. J. Šliūpas, kunigaikštis J. Beržanskis - Klausutis, A. Kriščiukaitis, prel. J. Mačiulis-Maironis, K. Jablonskienė, prel. A. Jakštas-Dambrauskas ir P. Matulionis. Nuotrauka dr. J. Šliūpo archyvo

LIETUVOS KARIUOMENĖS GINKLAVIMASIS

PLK. INŽ. STASYS BIRUTIS

1918 metų vasario 16 d. Lietuvos Taryba Vilniuje paskelbė Nepriklausomybės aktą, bet Lietuvą valdė vokiečių karinė administracija, ir vokiečių okupacinė valdžia neleido Lietuvai ginkluotis.

1918 metų lapkričio mėn. Vokietijoje įvyko revoliucija. Pasikeitus vokiečių vyriausybei, lietuviams susidarė galimybė laisviau veikti. 1918 metų lapkričio 11 d. buvo sudaryta pirmoji Lietuvos Vyriausybė. Ministru pirmininku ir Krašto apsaugos ministru buvo paskirtas prof. Voldemaras. Buvo įsteigtas kariuomenės štabas ir pradėta organizuoti kariuomenė.

Vyriausybei labai trūko lėšų ir ginklų. 1918 metų gruodžio 21 d. prof. Voldemaras su Yču išvyko į Berlyną, ir netrukus iš vokiečių valdžios buvo gauta 100 mln markių paskola. 1918 metų gruodžio mėn. pasikeitė Lietuvos Vyriausybė. Ministru pirmininku tapo M. Sleževičius, Krašto apsaugos ministru — M. Velykis. 1918 metų gruodžio 29 d. buvo pašaukti į kariuomenę savanoriai. Demoralizuota vokiečių kariuomenė traukėsi iš Lietuvos, nesipriešindama bolševikams. 1919 metų sausio 5 d. vokiečiai evakuavo Vilnių. Lietuvos vyriausybė persikėlė į Kauną. Vokiečių "Soldatenrat'o" atstovas su vokiečių civilinės valdžios viršininku Zimmerle pareiškė Lietuvos Vyriausybei, kad jie yra bejėgiai sustabdyti savo pakrikusios kariuomenės atsitraukimą iš Lietuvos. Mūsų Vyriausybė apeliavo į sąjungininkus, prašydama padaryti spaudimą vokiečiams sustabdyti tolimesnę evakuaciją, kad Lietuvos Vyriausybė galėtų suorganizuoti krašto gynimą. Sąjungininkams spaudžiant, vokiečiai sustabdė savo kariuomenės tolimesnį pasitraukimą, nustatė demarkacijos liniją ir pareiškė bolševikams, kad nuo tos linijos vokiečiai neatsitrauks.

Vokiečių Vyriausybė susitarė su Lietuva demoralizuotus kariuomenės dalinius pakeisti saksų savanoriais. Buvo taip pat susitarta dėl bendrų veiksmų prieš bolševikus. 1919 metų sausio 7 d. dr. Šaulys, mūsų Vyriausybės atstovas Berlyne, pasirašė sutartį su pusiau oficialia vokiečių prekybos bendrove "Banga" tiekti Lietuvai karo medžiagą.

1919 metų sausio gale jau buvo apie 3000 vyrų, apginkluotų šautuvais ir kulkosvaidžiais. Pirmieji mūsų savanorių ginklai buvo jų pačių surinkti ir

atsinešti į kariuomenę — iš viso keli šimtai šautuvų ir keli kulkosvaidžiai. Be to, dar apie 2000 šautuvų ir kelios dešimtys kulkosvaidžių buvo nelegaliai įgyti iš pasitraukiančių vokiečių. Dr. Šauliui pasirašius Berlyne sutartį dėl ginklų tiekimo Lietuvai, tolimėnis kariuomenės ginklavimas žymiai palengvėjo. Iš savanorių pradėta formuoti Kaune komendantūros kuopas, 2 pėst. pulką, inžinerijos dalinius, Vilniaus batalioną, Alytuje — 1 pėst. pulką, Kėdainiuose — Panevėžio atskirą batalioną.

Sausio mėn. pradžioje buvo gauti iš vokiečių pirmieji 2 rusų lauko pabūklai ir tuomet A. Panemunėje pradėta formuoti Pirmoji lauko artilerijos baterija. 1919 metų kovo mėn. buvo pašaukti į kariuomenę naujokai, ir vasaros pradžioje jau buvo 15.000 ginkluotų pėstininkų ir 3 artilerijos baterijos su 12 pabūklų. Prof. Voldemaras su Yču jau 1919 metų vasario mėn. pradžioje stengėsi išgauti iš Amerikos Likvidacinės komisijos 5.000.000 dolerių vertės karo medžiagos. Po ilgai užsitęsusių derybų buvo gauta tik kariškos aprangos ir maisto. Mūsų karo misija prie taikos delegacijos Paryžiuje 1919 metų vasarą gavo pirmus 10.000 šautuvų ir porą šimtų vokiškų kulkosvaidžių iš prancūzų sandėlių Metrè. 1919 metais anglai suteikė Lietuvai mažą paskolą — 100.000 svarų sterlingų, už kurios buvo pirкта viena "MZ" lauko baterija ir 2 baterijos 155 mm senų tvirtovės patrankų.

1919 metų birželio 13 d. prancūzų karo misija pareiškė savo valdžiai, kad Lietuva jau yra tiek susitvarkius, kad savo jėgomis gali gintis bolševikų fronte ir palaikyti tvarką krašte, ir kad vokiečių daliniai turi būti atitraukti iš Lietuvos. Norint išvengti susirėmimų su lenkais, buvo nustatyta demarkacijos linija. Nežiūrint sąjungininkų spaudimo, lenkai nesilaikė demarkacijos linijos ir, vokiečiams atsitraukiant, užėmė Lietuvos teritorijos dalį.

Vokiečiai, apleisdami Kauną, artilerijos sandėliuose paliko daug kariško turto.

1919 metų gale Lietuva turėjo 25.000 vyrų, sumobilizuotų ir apginkluotų rankiniais ginklais. Iš jų buvo sudaryti devyni pėst. pulkai, kurie sudarė tris pėst. divizijas; be to, 1 raitelių pulkas, inžinerijos ir kiti pagalbiniai daliniai, 8 baterijos artilerijos (32 pabūklai).

Kovose su bolševikais buvo paimta karo grobio apie 3.000 šautuvų, 150 kulkosvaidžių, 5 lauko pabūklai ir daug šovinių.

1919 metų rudenį prasidėjo mūšiai su bermontininkais. Lapkričio 21 ir 22 d. bermontininkai buvo sumušti ties Radviliškiu, ir į mūsų rankas pateko didelis grobis: apie 2.000 šautuvų, 100 kulkosvaidžių, 7 lauko pabūklai, 1 gaubica, 10 minosvaidžių, 200.000 šovinių, 50.000 artilerijos sviedinių, 50.000 aviacinių bombų ir daug kito kariško turto.

1920 metų pavasarį militarinė situacija lenkų pasienyje buvo labai neaiški. Lenkai pradėjo ofensyvą Ukrainoje, bolševikai atsakė kontrofensyva Baltgudijoje ir nustūmė lenkus iki Vislos. Atsitraukiant lenkai apleido okupuotus Lietuvos plotus. Juos užėmė mūsų kariuomenė. Lietuva toliau tęsė ginklavimąsi. Buvo suformuotas 10 pėst. pulkas, 9 ir 10 lauko baterijos, 1 ir 2 gaubicų baterijos. Rugsėjo mėn. prie Vislos bolševikai buvo sumušti ir skubiai traukėsi. Norėdami apsupti rusų dalinius, lenkai sukoncentravo dideles jėgas Suvalkų ir Seinų rajone, prasimušė per mūsų antros divizijos frontą, apsupo 2 ir 8 pėstininkų pulkus, padarydami mums didelių nuostolių. Tada netekome apie 1.000 šautuvų ir 100 kulkosvaidžių, 1 gaubicų baterijos ir 4 pabūklų, po 1 būrį 5-tos ir 9-tos, po 2 pabūklus.

Po to prasidėjo Želigovskio avantiūra. Nežiūrint Suvalkuose pasirašytos lenkų-lietuvių nepuolimo sutarties, gen. Želigovskis užėmė Vilnių ir veržėsi į Lietuvos gilumą. Ties Giedraičiais ir Širvintom lenkai sutiko lietuvių pasipriešinimą ir buvo sumušti. Mūsų kariuomenė čia paėmė iš lenkų kelis šimtus šautuvų, 20 kulkosvaidžių, 9 minosvaidžius, 2 lauko patrankas ir daug šovinių. 1920 metų lapkričio 21 d. Tautų Sąjungos kontrolės komisija pareikalavo sustabdyti karo veiksmus, nustatė neutralią zoną. Tada karas pasibaigė.

Bet Lietuva ir toliau ginklavosi. 1920 metų rudenį buvo sudaryta 4-toji pėst. divizija, 11-tas, 12-tas, 13-tas pėst. pulkai, 2-tas ir 3-čias kavalerijos pulkai, 11 lauko baterija, dvi baterijos 155 mm senų anglų tvirtovės pabūklų ir vienas vokiškų minosvaidžių batalionas.

Suvedant ginklų balansą, Lietuva 1919-1920 metais pirkė ir perėmė iš vokiečių valdžios apie 60.000-70.000 šautuvų ir karabinių, vokiečių "Mauzer" 98 ir 88 mm ir rusų 3 linijų šautuvus; 3.000 "Mauzer" 9 mm pistoletų; 1.000 vokiečių 0,8 ir 0,8/15 ir rusų "Maxim" kulkosvaidžių; 50-55 vokiečių

77 mm ir rusų 3" lauko pabūklų; 12 vokiečių 105 mm gaubicų; 16 vokiečių minosvaidžių ir daug šovinių, sviedinių, rankinių granatų, aviacijos bombų ir kito ginklavimosi turto.

Iš Prancūzijos buvo priimta 10.000 vokiečių modelio šautuvų ir karabinių, 200 vokiečių 0,8 ir 0,8/15 kulkosvaidžių. Iš Anglijos buvo gauta viena baterija 18 sv. M2 — 4 pabūklai, dvi baterijos 8 senų anglų tvirtovės 155 mm pabūklų.

1919 metų pradžioje kariuomenės ginklavimu rūpinosi pats Krašto apsaugos ministras. Tuo metu Kauno Karo komendantūra buvo jau gerokai susitvarkius. Prie komendantūros formavosi įvairios kariuomenės dalys. Karo komendantūra palaikydavo ryšius su vokiečių Karo administracija ir parūpindavo iš vokiečių ginklus mūsų formuojamiems daliniams.

1919 metų gegužės mėn. Krašto apsaugos ministerija buvo žymiai praplėsta ir reorganizuota. Buvo įsteigta Tiekimo valdyba su šiais skyriais: 1) Artilerijos, 2) Inžinerijos, 3) Intendantūros, 4) Centrinę kariuomenės dirbtuvių.

Artilerijos skyrius neturėjo savo biudžeto ginklams pirkti. Visos naujos karo medžiagos buvo įgyjamos per Tiekimo valdybą. Artilerijos skyriuje buvo tik ginklų sandėliavimo įstaiga ir tiekė iš savo sandėlių ginklus kariuomenės daliniams. Turėjo savo žinioje artilerijos sandėlius Kaune, o pasitraukus bermontininkams iš Šiaurės Lietuvos, perėmė dar artilerijos sandėlius Zoknių dvare, prie Šiaulių. Vėliau Šiaulių artilerijos sandėliai buvo perkelti į Nemakščius, o iš Nemakščių — į naujai pastatytus sandėlius miške, prie Tryškių geležinkelio stoties. Kol dar vyko karas, Artilerijos skyrius buvo įsteigęs prie divizijų kilnojamus artilerijos sandėlius. Jie buvo ant geležinkelio bėgių ir turėjo po 4-5 vagonus, prikrautus šovinių ir artilerijos sviedinių.

Artilerijos skyriaus viršininku buvo Jansonas. Skyriaus karininkais — Musteikis, Vitė, Landsbergis, Lisonenko, Birutis, Gedminas, Bliumchenas ir Tamulevičius. Kauno artilerijos sandėlio viršininku buvo Daniliauskas, jo padėjėjais — Šneideris ir Siemenkevičius. Sandėlių kuopos vadas buvo Churginas. Šiaulių artilerijos sandėlio viršininkas buvo Grina.

Artilerijos skyrius neturėjo savo remonto dirbtuvių ir sugadintus ginklus siuntė remontui į Centrinės kariuomenės dirbtuves.

Pasibaigus karo veiksmams, Krašto apsaugos

ministerija rūpinosi padengti ginklų nuostolius, padarytus karo metu.

Nors Vokietija buvo nuginkluota, ir ten veikė sąjungininkų nuginklavimo komisijos, vokiečiai sugebėjo dalį ginklų paslėpti. Atsirado nelegalių ginklų pirklių. 1921 metais į Vokietiją pirkti ginklų buvo pasiūsta komisija — viceministras Byla, Tiekimo viršininko padėjėjas Vyšniauskas, Jurskis, Birutis ir Jansonas. Neužilgo buvo pasiūsta antroji — Kariuomenės intendantas Grigaitis, Valstybės kontrolės atstovas Paknys, Steponavičius, Birutis ir Lietuvos atstovybės Berlyne intendantūros karininkas Peteris. Buvo sueita į kontaktą su vokiečių ginklų pirkliais ir gautas pasiūlymas pirkti 6.000.000 šovinių, sukrautų į motorinį-burinį laivą ir išgabentų slapta iš Vokietijos į Stokholmo laisvojo uosto zoną. Į Švediją buvo pasiūstas Birutis patikrinti šovinius, juos priimti ir atlydėti laivą į Liepojos uostą. Iš Liepojos reikėjo transportą pakrauti į geležinkelio vagonus ir atgabenti į Kauną. Peteris toliau supirkinėjo Berlyne šautuvus, šautuvų bei kulkosvaidžių atsargins dalis, pistoletus ir optinius įrankius. Tos prekės po 10 dėžių buvo siunčiamos bagažu per Eitkūnus į Lietuvą. Vokiečių įstaigos kliūčių nedarė. Iš viso šiuo keliu buvo atgabenta apie 1.000 šautuvų bei karabinių, 200 pistoletų, keli tūkstančiai atsarginių dalių ginklams, artilerijos panoramų, optinių taikiklių šautuvams bei kulkosvaidžiams. Kiek vėliau Tiekimo viršininkas Zaskevičius pavedė Virbalio muitinės viršininkui ginklų supirkimą Rytprūsiuose. Iš Artilerijos skyriaus šiame darbe dalyvavo Birutis. Muitinės viršininkas susitardavo su vokiečiais, kokią dieną ir valandą ginklų transportas bus vokiečių pristatytas prie sienos, netoli Vištyčio miestelio. Vištyčio valsčiaus viršaitis parūpindavo pastotes su vežimais ir darbininkais, kurie atvežtus prie sienos ginklus greit iš sunkvežimių pernešdavo per sieną, pakraudavo į savo vežimus, nuveždavo tą pačią naktį į Virbalio stotį ir ten pakraudavo į geležinkelio vagonus. Šiuo keliu buvo atgabenta apie 3.000 šautuvų ir kelios dešimtys kulkosvaidžių. Turiu pažymėti, kad Vištyčio ūkininkai su noru ir pasiryžimu atlikdavo šią jiems paskirtą prievolę.

1922 metais Artilerijos skyrius buvo perorganizuotas į Artilerijos tiekimo skyrių, kuris turėjo dabar savo biudžetą ir ginklų sąmatą. Etatai buvo žymiai praplėsti. Be administracijos, Ūkio ir Tiekimo skyrių, buvo įsteigti Technikos, Mobilizacijos, Ginklų inspekcijos skyriai, Artilerijos komitetas, Priešcheminės apsaugos komisija. Artilerijos tiekimo skyriaus žinion buvo pavestos Centrinės kariuomenės

dirbtuvės. Artilerijos tiekimo skyrius pasidarė labiau techniška įstaiga.

Artilerijos tiekimo viršininku buvo pakviestas prof. V. Biržiška, kuris I pasaulinio karo metu buvo artilerijos degtuvų fabriko Petrapilyje direktoriumi. Jam 1925 metais pasitraukus, Artilerijos tiekimo viršininko pareigas laikinai ėjo Remeikis, kuris po poros mėnesių perdavė viršininko pareigas M. Pečiulioniiui, tik ką baigusiam ginklavimo akademiją Prancūzijoje. Artilerijos tiekimo skyriaus karininkais buvo Katche, Churginas, Karosas, Laužoniss, Birutis, Gedminas, Liubinas, Paškevičius, Barauskas, Tamulevičius, Sruoginis, Slavinskas.

Lietuvių tarpe beveik visai nebuvo tikrosios tarnybos ir baigusių aukštąsias Karo akademijas karininkų. Mūsų karininkų dauguma buvo I pasaulinio karo metu mobilizuoti studentai, baigę pagreintintas karo mokyklų laidas. Pasibaigus karo veiksmams ir gyvenimui įėjus į normalias vėžes, Karo vadovybė susirūpino paruošti specialistus, baigusius aukštąjį mokslą, kariuomenės štabams ir įvairioms kariuomenės tarnyboms. Krašto apsaugos ministerija pasiuntė į užsienį Pečiulionį, Birutį, Vėbrą, Jurgutį, Kareivą, Grabį, Lesauską, Ambroziejų, vėliau — Norkų ir Bulotą paruošti juos ginklavimo tarnybos darbui.

1922 metais prasidėjo intensyvus ginklų ir municijos tvarkymas kariuomenės dalyse ir artilerijos sandėliuose. Mūsų kariuomenė tuo metu turėjo šiuos ginklus:

1. Šautuvai:

a) vokiški 7,9 mm kalibro "Mauzer, 98 ir 88 mm;

b) rusų 3 linijų šautuvai;

c) keli šimtai anglų 0,303 kalibro Ross-Enfield;

d) keli šimtai prancūzų šautuvų;

e) keli šimtai japonų šautuvų.

2. Karabinai:

vokiečių 7,9 mm kalibro 98 ir 88 mm.

3. Sunkieji kulkosvaidžiai:

a) vokiečių 7,9 mm kalibro 0,8;

b) rusų 3 linijų kalibro "Maxim".

4. Lengvieji kulkosvaidžiai:

a) vokiečių 7,9 mm kalibro 0,8/15 ir 0,8/18;

b) kelios dešimtys prancūzų kulkosvaidžių.

5. Vokiečių minosvaidžiai:

lengvieji, vidutiniai ir sunkūs.

6. Artilerijos lauko pabūklai:

- a) vokiečių 77 mm kalibro;
- b) rusų 3" kalibro;
- c) prancūzų 75 mm kalibro;
- d) anglų 18 svarų, N2 modelio.

7. Gaubicos:

- a) vokiečių 105 mm kalibro;
- b) anglų tvirtovės, 155 mm kalibro.

Šitokia ginklų modelių ir kalibrų įvairovė buvo didelis nepastovumas, todėl Artilerijos tiekimo skyrius stengėsi suvienodinti ginklų sistemas. Buvo susitarta su Suomijos ginklavimo valdyba pasikeisti šautuvais ir kulkosvaidžiais su šoviniais. Mes atidavėme suomiams visus mūsų turimus rusų šautuvus ir kulkosvaidžius su šoviniais. Tomis pat sąlygomis pasikeitėme su latviais. Latviai atidavė mums už anglų šautuvus vieną 18 sv. bateriją, vokiečių 98 mm šautuvus ir vieną 77 mm vokiečių lauko bateriją. Prancūzų šautuvai ir kulkosvaidžiai ir japonų šautuvai liko artilerijos sandėliuose neiškeisti. 1926 metais minosvaidžių batalionas dėl blogos minosvaidžių ir minų būklės buvo išformuotas. Taip pat buvo išformuotos dvi 155 mm anglų tvirtovės baterijos dėl pasenusių sistemų, o jų pabūklai buvo grąžinti į artilerijos sandėlius. Artilerijos sandėliuose dar turėjome paimtą iš bermontininkų vieną vokiečių 105 mm sunkiąją patranką (be spynos) su keliais šimtais sviedinių. Vėliau šiai patrankai Vokietijoje buvo nupirka spyna. Tai buvo mūsų vienintelis sunkios artilerijos pabūklas.

Po tų mainų pėstininkų pulkai ir technikos dalys gavo vokiečių 98 mm šautuvus, artilerija ir kavalerija — abiejų vokiečių modelių — 98 mm ir 88 mm — karabinus. 88 mm modelio vokiečių šautuvai buvo išduoti komendantūroms ir kitiems pagalbiniais daliniams. Kariuomenės apginklavime pasiliko tik vokiečių sunkieji ir lengvieji kulkosvaidžiai. Artilerijos pabūklai pasiliko nesuvienodinti.

Buvo įsigyti ginklų tikrinimui reikalingi prietaisai. Iš vokiečių "Waffenamt'o" buvo gauti ginklų ir municijos statutai ir brėžiniai. Atlikus nuodugnų rankinių ginklų patikrinimą, kariuomenės dalyse ir artilerijos sandėliuose buvo rastas didelis kiekis šautuvų ir kulkosvaidžių su sudėvėtais vamzdžiais, daug šautuvų buožių buvo sulaužyta. Artilerijos pabūklų mechanizmai buvo nudilę. Reikėjo organizuoti pagrindinį ginklų remontą. Šiam reikalui buvo perorganizuotos ir praplėstos Artilerijos dirbtuvės Kaune.

1922 metais Artilerijos tiekimo skyrius taip pat pradėjo tvarkyti artilerijos sandėliuose esamą karo medžiagą. Sandėliai buvo prikrauti šovinių visokių

rūšių šautuvams, rankinių granatų, minų, artilerijos sviedinių, aviacijos bombų ir sprogstamos medžiagos. Daug municijos buvo ir tokios, kuriai neturėjome ginklų. Pirmiausia reikėjo išskirstyti esamą medžiagą į įvairius sandėlius. Aukštųjų Šančių sandėliuose buvo palikti ginklai ir mūsų ginkluotėje esama municija. Sviediniai, kuriems neturėjome ginklų, buvo perkelti į atskirus sandėlius. Fredoje buvo laikomos minos ir aviacijos bombos. Sprogstamoji medžiaga buvo sukrauta į Aukštosios Panemunės sandėlį. Rasta netinkama medžiaga buvo išvežta iš sandėlių ir sudeginta ar susprogdinta.

Šoviniai šautuvams. Vokiečių šoviniai originaliose, hermetiškos dėžės buvo neblogoj būklėj. Reikėjo juos tik išskirstyti pagal rūšis: S, sS, SmK, P, L. Reikėjo atskirti šovinius su geležinėmis tūtelėmis, kurios oro įtakoje rūdyja bei genda ir yra netinkamos ilgesniam sandėliavimui. Juos reikėjo pirmoj eilėj išduoti kariuomenės daliniams šaudymo pratimams. Blogesnėj būklėj buvo palaidi šoviniai. Jų buvo nemažas kiekis. Juos visus reikėjo perrinkti, išskirstyti pagal rūšis, išvalyti ir hermetiškai supakuoti. Visus darbus su šoviniais buvo galima atlikti artilerijos sandėliuose.

Rankinės granatos. Vokiečių rankines granatas reikėjo perrinkti, išvalyti ir perdažyti. Dalis sugedusių padegikų pakeisti naujais, pirktais užsienyje. Sandėliuose rastas didelis skaičius anglų gamybos kiaušingranačių. Joms reikėjo užsakyti naujus padegikus.

Artilerijos sviediniai. Vokiečiai pasitraukdami iš Kauno, artilerijos sandėliuose paliko daug įvairių rūšių artilerijos sviedinių. Reikėjo juos išrūšiuoti pagal kalibrus ir ženklus. Daug vokiečių sviedinių turėjo surūdijusias ir sugedusias geležines tūteles. Tūtelės turėjo būti pakeistos naujomis skaitvarinėmis. Dalis 77 mm užtaisų buvo amonalo parako, kuris buvo sugedęs. Amonalo paraką reikėjo neatidėliojant pašalinti iš sandėlių ir sudeginti. Nitroceluliozės parakas taipogi turėjo nepastovumo žymes, todėl reikėjo jį išimti iš tūtelių ir siųsti į parako dirbtuves Švedijoje perdirbti ir stabilizuoti. 105 mm gaubicų parakas buvo pakenčiamoj būklėj, tik juodąjį padegamųjų užtaisų paraką reikėjo pakeisti nauju. Vokiečių brizantinių granatų ir šrapnelių degtuvai buvo sugedę. Degtuvus reikėjo pakeisti naujais. Tvarkant vokiečių sviedinius, buvo rasta keli šimtai sviedinių, užtaisytų chemine nuodinga medžiaga. Šie sviediniai buvo išvežti ir paskandinti jūroje. Rusų 3" granatos buvo neblogoj būklėj. Iš jų buvo atrinkti ir išimti iš apyvartos keli šimtai sviedinių,

užtaisytų melinitu. Kare su bolševikais vienas toks sviedinys sprogo pabūklo vamzdyje. Dalį šrapnelių degtuvų reikėjo pakeisti naujais. Anglų sviediniai buvo geroj būklėj.

Minos. Vokiečių minos ir jų užtaisai buvo labai blogoj būklėj. Jų sutvarkyti nebegalėjome.

Sprogstamos medžiagos. Artilerijos sandėliuose buvo rasta rusų gamybos piroksilino ir anglų dinamito. Šias medžiagas reikia gerai prižiūrėti, todėl technikos daliniams buvo pasiūlyta jas suvartoti pirmoj eilėj, pratimams, o T.N.T. užtaisus palikti sandėliuose atsargai.

Municijos taisymui buvo organizuotos dirbtuvės V forte. Municijos taisymo darbai užsitęsė iki 1930 metų.

Artilerijos tiekimo skyriaus paprasta sąmata buvo ribota, ir iš jos naujų ginklų įsigyti buvo neįmanoma. Iš jos pirmoj eilėj buvo pirktos ginklų ir municijos remontui reikalingos dalys. Taip pat buvo įgyti dirbtuvėms reikalingi įrengimai, patikrintojai ir mašinos ginklams ir municijai taisyti. Finansų ministerija atskirais atvejais skyrė lėšas naujiems ginklams pirkti.

1924 metais buvo gautas mūsų Atstovybės Italijoje pranešimas, kad ten nebrangiai galima pirkti 50.000 anglų 303 "Ross-Enfield" šautuvų ir 50.000.000 šovinių jiems. Karo Vadovybė svarstė šį pasiūlymą. 50.000 šautuvų su šoviniais pirkimas duotų galimybę visą mūsų kariuomenę apginkluoti vienos rūšies šautuvais. Esamus vokiečių šautuvus galėtume grąžinti į artilerijos sandėlius ir, pagrindinai juos sutvarkius dirbtuvėse, palikti mobilizacinėi atsargai. Skirtingų kalibrų šovinių šautuvams ir kulkosvaidžiams įvedimas sudarytų nepatogumų tiekimo atžvilgiu, bet užtat žymiai padidintų šovinių kulkosvaidžiams atsargą. Todėl buvo nutarta šį pasiūlymą priimti. Viceministras Papečkys su Valstybės kontrolės atstovu Lekeckiu išvyko į Romą ir pasirašė sutartį. Šautuvus ir šovinius priėmė komisija, kurią sudarė Birutis, Vėbra, Lesauskas, Sakavičius ir Kubelskis. Ginklai buvo priimti, sukrauti į specialiai šiam transportui išnuomotą laivą, kurį komisija iš Neapolio atlydėjo į Klaipėdą. Tai buvo pirmas stambus ginklų pirkimas.

1925 metais Kariuomenės štabui reikalaujant skirti daugiau lėšų ginklavimui, Ministras pirmininkas M. Sleževičius tarėsi su bolševikų atstovu, kad vietoje numatytos Taikos sutartyje su sovietais miško medžiagos, duotų mums ginklų. Buvo sudarytas net ginklų sąrašas šešioms pėstininkų divizionams ir trimis sunkiosios artilerijos pulkams. Bet pažadai pasiliko

pažadais. Lietuva iš bolševikų negavo nei miško medžiagos, nei ginklų.

Nuo 1928 metų šalia paprastos sąmatos Krašto apsaugos ministerijai buvo skirta nepaprasta sąmata po 5 mln litų kasmet.

1928 metais anglų Atstovybė, siekdama išlyginti prekybos balansą, spaudė Lietuvą pirkti anglų ginklus. Buvo užsakyta viena 18 sv. "Mark" 7 lauko baterija su sviediniais. Tai buvo naujas pokarinis modelis, dar ne visai išbandytas. Į priėmimo komisiją buvo paskirinti Birutis, Vėbra ir Jurgutis. Į bandymo šaudymus atvyko Pečiulionis. Pirmieji bandymo šaudymai nepavyko. Firma turėjo dar daug vargo, ir po ilgų taisymų bei pakeitimų pabūklai galų gale buvo priimti. Bet buvo nutarta šios sistemos pabūklų daugiau ateityje nepirkti.

1928 metais ginklavimo viršininkas Pečiulionis buvo pakviestas Vokietijon lankyti Waffenamt'o įstaigas ir dirbtuves. Čia jam buvo parodyti netoli Berlyno miške pastatyti nauji moderniški artilerijos sandėliai. Ginklavimo valdyba kaip tik ruošėsi statyti naujus artilerijos sandėlius prie Tryškių, kurie vėliau buvo pastatyti, prisilaikant informacijų ir taisyklių, gautų iš vokiečių. Be sandėlių, buvo parodytos rankinių granatų ir prieštankinių minų dirbtuvės Ruhro krašte.

1928 metų vasarą Ginklavimo valdyboje buvo sudaryta konkurso komisija naujam lengvam kulkosvaidžiui pirkti. Į komisiją įėjo iš šaudymo inspekcijos Vitkauskas, iš Karo mokyklos — Pabedinskas, iš antro pėst. pulko — Ginčas ir iš Ginklavimo valdybos — Kareiva. Konkurse dalyvavo Česka Zbrojovka ir Vickers'o firma. Laimėjo Česka Zbrojovka. Buvo užsakyta 1.000 lengvų kulkosvaidžių. Juos priėmė Kareiva. ČZ 26 lengvo kulkosvaidžio konstrukcija pasirodė labai vykusiai, ir mūsų kariuomenės dalys šiuo ginklu buvo labai patenkintos.

Iki 1929 metų priešlėktuvinei apsaugai turėjome tik 0,8 vokiečių sunkius kulkosvaidžius, aprūpintus panoramomis ir priešlėktuviniais taikikliais. 1919 metais Vickers'o dirbtuvėse buvo užsakyta viena trijų colių pabūklų priešlėktuvinė grupė: 3 baterijos po 3 pabūklus. Komandavimo prietaisai buvo pirkti Amerikoje, "Sperry" firmoje. Pabūklus ir komandavimo prietaisus priėmė Jurgutis, Lesauskas ir priešlėktuvinės rinktinės vadovas Babickas. Visa priešlėktuvinė rinktinė buvo motorizuota.

1930 metais Artilerijos tiekimo skyrius buvo pertvarkytas į Ginklavimo valdybą ir buvo įsteigta Kariuomenės ginklavimo tarnyba. Tuo metu visi karininkai, siūsti į užsienį studijuoti įvairias ginklavimo

sritis, pabaigę mokslus, grįžo Lietuvon. Ginklavimo valdyba praturtėjo techniniu personalu. Visas techninis Ginklavimo valdybos darbas buvo koncentruojamas Tyrimų laboratorijoje, kuri atlikdavo ginklavimo tyrimus ir studijas, ir Gamybos skyriuje, kur buvo projektuojama ginklavimo gamyba, ir kurio žinioje buvo Kauno ir projektuojamos Linkaičių dirbtuvės. Tyrimų laboratorijos viršininku buvo paskirtas Vėbra, Gamybos skyriaus — Birutis.

Jaunesniam ginklavimo personalui paruošti Karo mokykloje buvo organizuota ginklavimo karininkų laida. Į ginklavimo karininkų laidą buvo priimti 40 kandidatų, baigusiu Aukštesniąją technikos mokyklą, ir Kauno Universiteto Technikos fakulteto vyresniųjų kursų studentai. Be kariūnų aspirantų apmokymo, jie turėjo baigti specialius ginklavimo kursus: sprogstamųjų medžiagų, balistikos, cheminio ginklo, ginklų ir municijos konstrukcijų pagrindus. Baigiant kursą, kiekvienas kariūnas turėjo paruošti diplominį darbą iš ginklavimo srities. Du geriausiai baigusieji, Bulota ir Norkus, buvo pasiūsti į Ginklavimo akademiją Prancūzijoje. Viena dalis baigusiu Karo mokyklą ginklavimo leitenantų buvo paskirta į Ginklavimo valdybos gamybos skyrių, kur buvo ruošiamas Linkaičių dirbtuvių projektas. Jie buvo numatyti Linkaičių dirbtuvių skyriaus vedėjais ir buvo siunčiami į užsienį priimti dirbtuvėms užsakyti mašinas ir išmokti šovinių, sviedinių ir kitų karo medžiagų gamybos. Kita dalis buvo paskirta į Tyrimų laboratoriją ginklavimo tyrimų ir studijų darbams. Kiti buvo paskirti ginklininkais į kariuomenės dalis.

1932 metais neturtinga pabūklais mūsų artilerija buvo papildyta keliomis baterijomis 75 mm prancūzų lauko pabūklų. Su pabūklais buvo pirktas nedidelis kiekis 75 mm sviedinių ir degtuvų jiems, o taip pat gauti brėžiniai ir instrukcijos jiems gaminti Lietuvoje. Viena iš pirktų 75 mm baterijų buvo pritaikyta motorizuotai traukai.

1934 metais Šveicarijoje buvo pirktas šimtas 2 cm Oerlikon'o automatinių pabūklų su šoviniais, o taip pat licenzija Oerlikon'o šoviniams gaminti Lietuvoje. Šių pabūklų uždavinys buvo priešlėktuvinė apsauga nuo žemai skrendančių priešo lėktuvų. Šie ginklai, kaip pirmieji šios rūšies pasirodžiusieji po I pasaulinio karo, nebuvo visai tobuli. 1939 metais pirkti vokiečių 2 cm BSW automatiniai pabūklai buvo daug tobulesni. Oerlikon'o pabūklus priėmė komisija — Birutis, Grabis, Leskauskas, Šneideris.

1934 metais buvo gautas pranešimas iš mūsų Karo atstovo Maskvoje, kad yra galimybė pirkti iš

rusų naujo modelio 3" lauko pabūklus. Rusai tuo metu pirko Lietuvoje gana daug veislinių gyvulių savo kolchozams ir norėjo išlyginti prekybos balansą, parduodami Lietuvai ginklų. Ginklavimo valdyba pasiuntė į Maskvą Birutį apžiūrėti pabūklus ir smulkiau sužinoti apie pirkimo sąlygas. Bet rusai viską laikė didelėje paslapyje — jie nesutiko parodyti dirbtuvių, kur gaminami pabūklai, nenorėjo rodyti pabūklo brėžinių ir priėmimo techninių sąlygų. Jie siūlė pasitikėti jais ir be jokių sąlygų iš mūsų pusės pirkti pabūklus lyg katiną maiše. Po ilgai užsitęsusių kalbų prižadėjo demonstruoti šaudymą iš šių pabūklų poligone prie Leningrado. Stebėti šaudymą galėjom iš kelių šimtų metrų atstumo per vagono restorano langą. Esant tokioms sąlygoms, Ginklavimo valdyba rusų pabūklų nepirko, bet vietoj jų užsakė 3.000 rusų kardų kavalerijai.

1935 metais galiausiai pradėjome iš esmės suvienodinti pėstininkų ginklus. Česakai Zbrojovkai tarpininkaujant, pardavėm visus turimus anglų šautuvus ir šovinius ir už gautus pinigus įsigijom vokiečių kalibro ginklus. Norint pagreitinti naujų ginklų pristatymą, dalis ginklų buvo užsakyta Belgijoje, F.N. dirbtuvėse, o kita dalis — Čekijoje. Belgijoje buvo užsakyta 20.000 naujų pokarinio modelio su trumpintų "Mauzer" šautuvų su 20.000.000 šovinių, 3.000 9 mm "Brauning" pistoletų ir 50 "Brauning" aviacijos kulkosvaidžių. Šie buvo skirti Gustačio stotomiems "Anbo" lėktuvams. Be to, Belgijoje dar buvo pirkti atnaujinti vokiečių 0,8 sunkieji kulkosvaidžiai. Čekijoje Č.Z. dirbtuvėse buvo pirkti 10.000 naujo modelio "Mauzer" šautuvų ir nauja partija 600 CZ 26 lengvųjų kulkosvaidžių. Priimti ginklus į Belgiją ir Čekiją buvo pasiūsta komisija — Banyš, Vaitiekūnas, Juozapavičius ir Motekaitis.

Artilerijos pulkuose esamų rusų 3" pabūklų vamzdžiai buvo labai sudėvėti. Neturėdami vilties greitu laiku pakeisti sudėvėtus pabūklus naujais, nutarėme visus rusų pabūklus siūsti į Bofors'o dirbtuves Švedijoje pervamzdžiuoti ir užsakyti jiems naujos konstrukcijos sviedinius, kad padidėtų šaudymo distancija iki 11 km. Sukonstravus tokį sviedinį, Bofors'o dirbtuvės vykdė šaudymo bandymus. Į šaudymus atvyko Jurgutis, Lesauskas ir Birutis. Pirmieji šaudymai rodė labai didelę sviedinių sklaidą. Tikrinant sviedinio konstrukcijos skaičiavimus, Lesauskas surado skaičiavimo klaidą. Klaidą ištaisius, pakartotinas šaudymas jau rodė gerus rezultatus.

1935 metais buvo padidinta Krašto apsaugos ministerijos nepaprasta sąmata, būtent, 175 mln litų, per 7 metus po 25 mln kasmet. Buvo galimybų

pagreitinti kariuomenės ginklavimą, gavus užsienyje paskolą ginklams pirkti. Buvo gautas konkretus pasiūlymas tokiai paskolai gauti iš Prancūzijos. Bet mūsų Finansų ministerija atsisakė imti paskolą ginklams pirkti.

1935 m. buvo sudarytas planas reorganizuoti ir perginkluoti mūsų artilerijos pulkus. Pagal šį planą artilerijos pulkas buvo sudarytas iš 3 artilerijos grupių po 2 lauko pabūklų baterijas ir 1 gaubicų bateriją kiekvienoje grupėje. Kadangi artilerijos perorganizavimas ir perginklavimas reikalavo daug lėšų, jis galėjo būti įvykdytas tik per keletą metų. Lauko pabūklui buvo priimtas 15 mm prancūzų modelis. Šių pabūklų dalis jau buvo įgyta 1932 m. Pečiulionis, Lesauskas ir Birutis lankėsi Bofors'o, Vickers'o ir Šneider'io dirbtuvėse rinkdamiesi gaubicos modelį. Buvo pasirinkta 105 mm Šneiderio gaubica, pritaikyta motorizuotai traukai. Pirmoji šių gaubicų partija buvo užsakyta 1936 m.

1936 m. pabaigoje Ginklavimo viršininkas Pečiulionis pasitraukė į atsargą. Jo vieton buvo paskirtas Lesauskas.

1937 m. Suomijoje buvo pirktas šimtas 81 mm minosvaidžių su nedideliu minų kiekiu. Minosvaidžius priėmė Banys. Toliau minosvaidžius ir minas buvo numatyta gaminti Lietuvoje: minosvaidžius Kauno Artilerijos dirbtuvėse, minas — "Metal" fabrike.

1938 m. Vokietijoje Bersenwerke firmoje buvo užsakyta nauja partija (150) 20 mm automatinų pabūklų su šoviniais ir licenzijomis gaminti Lietuvoje šovinius ir pabūklų vamzdžius. Šie pabūklai buvo pritaikyti motorizuotai traukai ir buvo skiriami priešlėktuvinei rinktinei ir aviacijai, aerodromų apsaugai. Nors buvo prasidėjęs karas su lenkais, vokiečiai sutartį įvykdė ir 1939 m. pabūklus pristatė į Lietuvą.

1938 m. Čikagoje, Škoda dirbtuvėse, buvo užsakyta viena grupė 105 mm sunkiosios artilerijos patrankų: 3 baterijos po 4 pabūklus, iš viso 12 sunkiųjų pabūklų. 1940 m. pradžioje pabūklai buvo priimti. Juos priėmė Valkūnas ir Ambroziejus. Viena baterija buvo išsiųsta iš Škodos dirbtuvių ir pasiekė Eitkūnus, bet rusai tuo metu okupavo Lietuvą, ir vokiečiai grąžino pabūklus į Škodos dirbtuves.

1940 m. pavasarį Lesauskas su Gustaičiu išvyko į Maskvą skubiai pirkti artilerijos, prieštankinių ginklų ir lėktuvų. Tuo pačiu reikalu Birutis buvo siųstas Vokietijon. Maskvoje bolševikų valdžia turėjo aiškų nusistatymą neduoti Lietuvai ginklų, bet vilkino atsakymą, kol nebuvo į Lietuvą įvesta

bolševikų kariuomenė. Vokiečiai gi, nors jau buvo susitarę su bolševikais dėl įtakos zonų Rytų Europoje, atrodė, buvo linkę duoti ginklų Lietuvai. Biručiu buvo parodyti iš lenkų paimti 37 mm prieštankiniai pabūklai, pagaminti Lenkijoje pagal Bofors'o licenziją. Iš jų buvo atlikti šaudymai ir, tik įvedus rusų įgulas į Lietuvą, derybos buvo nutrauktos.

Paskutiniais Nepriklausomos Lietuvos gyvavimo metais turėjome:

130.000-140.000 rankinių ginklų (šautuvų karabinų, pistoletų);

1.600 lengvųjų kulkosvaidžių ČZ 26;

600 lengvųjų kulkosvaidžių 0,8/15;

500 sunkiųjų kulkosvaidžių 0,8;

Visi šautuvai karabinai ir kulkosvaidžiai 7,9 mm kalibro.

100 minosvaidžių 81 mm;

100 Oerlikon'o 2 cm automatinų pabūklų, pritaikytų arklų traukai;

150 BSW 2 cm automatinų pabūklų, pritaikytų motorizuotai traukai;

apie 70 lauko patrankų (75 mm prancūzų, 77 mm vokiečių, 3 colių rusų ir 18 sv. M4 anglų);

apie 30 105 mm gaubicų (vokiečių ir prancūzų Šneiderio sistemos);

3 baterijos 3" priešlėktuvinių Vickers'o pabūklų, motorizuotos traukos.

Specialių priešlėktuvinių ginklų dar neturėjome.

Prieš tankus turėjome gintis esamais ginklais: sunkiais kulkosvaidžiais su šarvams pramušti municija, 2 cm automatiniais priešlėktuviniais pabūklais ir lauko artilerijos pabūklais. Prieštankinių minų gamyba buvo numatyta Linkaičiuose.

Priešcheminei apsaugai turėjome dujokaukes su koštuvais, pagamintas Linkaičių dirbtuvėse. Priešpyperitinių rūbų projektas buvo paruoštas Tyrimų laboratorijoje ir jų gamyba prasidėjo Linkaičiuose.

Šarvuočių daliniai ir jų tiekimas buvo Karo technikos viršininko žinioje. Ginklavimo valdyba jiems parūpindavo tik ginklus ir šaudmenis.

Karo aviacija turėjo savo biudžetą. Ginklavimo valdyba pirkė jai tik ginklus, šovinius ir aviacijos bombas.

Nepriklausomybės kovoms baigiantis Lietuvos kariuomenėje buvo apie 80.000 vyrų. Kariuomenę demobilizavus, pasienių apsaugas perleidus Vidaus reikalų ministerijai, Lietuvos kariuomenės skaičius taikos metu buvo sumažėjęs iki 12.000-15.000 vyrų,

tačiau sąlygoms reikalaujant, šis skaičius vis didėjo ir II pasaulinio karo išvakarėse kariuomenėje buvo arti 30.000 vyrų. 1939 m. paskelbus dalinę mobilizaciją, kariuomenėje buvo 83.000 vyrų. Paskelbus visuotinę mobilizaciją, numatyta pašaukti apie 120.000 vyrų, neskaitant 12 pasienio batalionų.

Karo meto atveju buvo planuota turėti bent 4 pėst. divizijas su 4 artilerijos pulkais ir visais padedamaisiais daliniais, ir tarnybomis. Be to, 2 pėst. silpnesnės sudėties, 3 kavalerijos pulkus su raitosios artilerijos grupe ir lengvais šarvuočiais, o taip pat armijai reikalingus pagalbinus vienetus, kaip aviaciją, priešlėktuvinės ir prieštankinės apsaugos dalinius, sunkiosios artilerijos pulką, šarvuočius ir kt.

Visi kovos vienetai turėjo susimobilizuoti per 30 val., priedangos daliniai per 12 val. Kariuomenei taip pat turėjo talkininkauti Šaulių sąjunga, kuri buvo išaugus į didelę organizaciją — 1939 metais minint antrąjį savo dešimtmetį, Kaune iškilmėse ir parade dalyvavo arti 20.000 uniformuotų ir rankiniais ginklais ginkluotų šaulių. Dalį tokių ginklų Šaulių sąjunga buvo gavusi iš Krašto apsaugos ministerijos, kita dalis buvo pirкта iš surinktų krašte aukų.

TYRIMŲ LABORATORIJA

Ginklavimo tyrimų laboratoriją buvo sumanbyta įsteigti vadovaujamojo personalo pastangomis, pirmoj eilėj generolo M. Pečiulionio, plk. dr. inž. Verbos, plk. inž. Biručio, dr. Lesausko, plk. inž. Jurgučio, plk. inž. Kareivos ir kt. Statybiniam Tyrimų laboratorijos projektui sudaryti buvo paskelbtas konkursas, kurį laimėjo architektas Vyt. Landsbergis. Šio dailaus, įspūdingo pastato statybą prižiūrėjo Karo butų valdyba drauge su plk. dr. inž. Vėbra. Pastatai ir įrengimai buvo baigti 1935 m. Dalis įrengimų ir baldų buvo padaryta Artilerijos dirbtuvėse Kaune. Tyrimų laboratorijai vadovavo plk. dr. inž. Vėbra. Vyresnįjį laboratorijos personalą sudarė plk. dr. Steponaitis (viršininko padėjėjas), plk. inž. Jurgutis (metalurgijos-mechanikos-optikos skyriaus viršininkas), dr. A. Starkus (mikrobiologijos-bakteriologijos skyriaus viršininkas), plk. inž. Kareiva (neorganinės chemijos ir priešcheminės apsaugos skyriaus viršininkas), dr. V. Jasaitis (analitinės chemijos ir sprogstamųjų medžiagų skyriaus viršininkas), inž. Graičiūnas (organizacijos ir mobilizacijos pramonės viršininkas), inž. V. Babilius (metalurgijos dalie vedėjas), ltn. inž. Motekaitis (optikos dalies

vedėjas), ltn. inž. Vaitiekūnas (organinės chemijos dalies vedėjas), kpt. inž. Paukštys, kpt. inž. Bulota, ltn. inž. Šimkus, E. Binkevičius, inž. V. Gricevičius, dr. Juozapavičius, dipl. fizikas A. Gaidys, ltn. dipl. matem. Valukonis, dipl. biologas V. Lickerskis, dipl. biologas Babina, dipl. agron. Bakanas, ltn. inž. Gabriūnas, K. Raičinskis (bibliotekos vedėjas) ir kt. Iš viso Tyrimų laboratorijoje dirbo apie 150 asmenų, kurių tarpe apie 60 su aukštuoju išsimokslinimu.

Tyrimų laboratorijos veikla apėmė įvairias mokslo ir technologijos sritis: balistiką, metalurgiją, mechaniką, optiką, ginklų bei šaudmenų technologiją, sprogstamąsias medžiagas, organinę, neorganinę ir analizinę chemiją, mikrobiologiją ir bakteriologiją. Tyrimų laboratorijos pagrindinis tikslas buvo aptarnauti Lietuvos ginklų pramonę. Tėčiau tyrimų laboratorija sprendė ir privačios pramonės problemas. Įsigyjant ginklus ar šaudmenis iš užsienio, paprastai Tyrimų laboratorijos personalas nustatydavo jiems technines sąlygas ir dažnai kontroliuodavo jų priėmimą.

Kaip kiekviena stambesnė mokslo institucija, Tyrimų laboratorija buvo didžiai sudėtinga įstaiga, kurios veiklai jeiti į normalias vėžes reikėjo daugelio metų. Tų metų tarp Tyrimų laboratorijos ir rusų invazijos buvo nedaug. Tačiau ir šiuo trumpu laiku Tyrimų laboratorija be kasdienių uždavinių suspėjo įvykdyti keletą stambesnių darbų. Drauge su Ginklavimo valdybos gamybos skyriumi Tyrimų laboratorija išdirbo ir realizavo projektą gaminti plieną artilerijos sviediniams Linkaičiuose. Prieš I pasaulinį karą Tilmansas pradėjo statyti Kaune plieno dirbtuves. Karui prasidėjus, statyba sustojo ir po karo jau nebuvo vykdoma. Tyrimų laboratorija detalai ištyrė pradėtų statyti Tilmanso plieno dirbtuvių būklę ir nusprendė, kad baigti šių dirbtuvių statybą ir įrengimus neapsimokės. Todėl nutarė įrengti plieno gamybą Linkaičiuose ir paruošė originalų gamybos procesą: plieną gaminti iš surinktos krašte senos geležies elektros liejykloje. Plieną sviediniams gaminti paruošti ne valcavimo būdu, bet kalant. Šio projekto įgyvendinimą atidžiai sekė generolas Pečiulionis. Svarbiausiais projekto autoriais buvo: inž. V. Mošinskis, plk. inž. Jurgutis ir inž. Babilius. Minus gaminti buvo tartasi su "Metalo" dirbtuvėmis. Špižo liejyklos ir špižo temperavimo skyriaus modernizavimo projektą paruošė inž. Babilius.

(Bus daugiau)

LIETUVOS KARININKO KELIAI

MARIUS TYTUVENIS

(Tąsa iš Nr. 4)

Atrodo dar mane laimė lydi. Gaila tos paskutinės gurguolės, kuri liko anoje pusėje. Liko ir daug prūsų anoje pusėje, bet man jų negaila.

Mūsų gurguolės ir vyrai niekur nepajudėjo, atrodo, laukė manęs persikeliant. Mano žemėlapis rodo, kad priešakyje yra dar viena Nemuno šaka. Turėtų būti ten ir keltas. Surikiuoju pėsčius, kurių yra apie 250 žmonių, paskiriu ltn. Jakubauską juos vesti. Duodu jam nurodymą vesti tiesiai keliu ir priėjus kryžkelę nepadėti kairėn, nes tai veda į Rusnę, bet traukti tiesiai ir pirmame kaime sustoti ir laukti manęs atvykstant. Aš pasilieku ir grupuoju gurguoles ir pamažu pajudame irgi. Apie 2 val. pasiekiam kaimą ir sustoju pas burmistrą. Ltn. Jakubausko vora kur tai dingo, į šį kaimą neatėjo. Burmistras, senas vokiečių, kalba gerai lietuviškai. Išsikalbame. Jo pavardė Toliušis. Aš pasakau, kad gerai pažinojau adv. Toliušį Berlyne, ar jis nėra jo giminė? Ja, jis yra jo brolis.

Burmistras, gana draugiškas, mus pamaitina. Klausiu jį, ar yra keltas per Skirvytės upę, pasako, kad yra, bet Rusnės Karo Lauko Komendantas uždraudė keltis be jo leidimo. Mirties bausmė grėsia tam, kas mėgintų keltis. Mums bekalbant skamba telefonas. Burmistras atsako. Rusnės Karo Lauko Komendantas nori kalbėti su manim. Iš kur jis žino mano pavardę ir kad aš esu čia? Paimu ragelį. Pristatato Rusnės Karo Lauko Komendantas leitenantas ir duoda man įsakymą tuoj pat su visais kariais atvykti į Rusnę. Ltn. Jakubauskas su kariais yra ten atvykęs. Prakeiktas žioplis — jis nuveda karius tiesiog į kautynes!

Rusai yra užėmę pietinę Rusnės pusę, kurią skiria Nemunas. Šioje pusėje yra išsidėstę vokiečių daliniai. Kautynės vyksta visu smarkumu, be pertraukos. Kalbu su komendantu ir suku uodegą, nes neturiu jokio noro ginti Rusnę. Aiškinu Komendantui, kad techniškai aš negaliu į Rusnę atvykti, nes mano vyrai yra tris naktis nemiegoję, išalkę ir išvargę ir visi sukritę miega. Aš nepajėgsiu jų pastatyti ant kojų ir atvesti į Rusnę. Jis duoda man 3 valandas poilsio ir 6 val. vakaro liepia prisistatyti į Rusnę. Pažadu jo įsakymą išpildyti.

3 val. burmistras Toliušis kraustosi — Rusnės Komendanto įsakymas evakuoti visus civilius kaimo

gyventojus už Skirvytis upės. Atsisveikindamas jis man pareiškia: “Dabar valdžios nėra. Hm, aš turiu laisvas rankas, niekas nepraneš Komendantui ką aš darysiu. Mano smegenys sukasi ir svarsto ką toliau daryti. Prisistatyti 6 val. į Rusnę ir ten galvas pakloti nėra prasmės. Mes esame nuo Rusnės 4 km atstumo ir girdime įnirtusių kautynių garsus. Ar rizikuoti keltis plaustu per Skirvytę ignoruojant komendanto mirties už persikėlimą? Ir ten, ir čia eina reikalas apie mūsų gyvybes. O gal antroje Skirvytės pusėje nėra vokiečių kariuomenės? Verta bandyti. Siunčiu savo apskrų ūkvedį pas plaustininką. Jis atsisako kelti, komendanto uždrausta kelti kareivius. Mano ūkvedys veda derybas ir klausia, kiek kainuoja perkėlimas? Plaustininkas linkęs dėtėtis. Jis nori 100 cigaru, 300 markių, lašinių ir kitokių menkniekių. Ūkvedys sukalėdojo iš kareivių minimas gėrybes ir 5 val. vakaro nutariame keltis plautu į antrą pusę, taip, kad 6 val. neliktų čia mūsų nei dvasios.

Rusnė dega, rusų lėktuvai mėto šviečiamas raketas. Visą rytų pašvaistė raudonuoja, mes persikeliam per paskutinę Nemuno šaką. Nesutinkame jokios vokiečių kariuomenės. Pralenkėm rusus — trys upės užpakalyje. Rusnė kairėje ir užpakalyje, priekyje naktis ir tyla. Rusų pakabintos parašutinės lempos taip gerai apšviečia, kad galime atpažinti vienas kito veidus.

Ką dabar daryti? Esame už trijų upių, saugūs nuo rusų, Vokietijos žemėje. Frontas irgi pasiliko užpakalyje. Kur vesti kareivius? Neradau jokio atsakymo. Jei vesiu vorą tolyn, Vokietijoje, rytui išaušus, vokiečiai mus suras. Kas atsitiks su manim, kai jie mane pagaus. Rusnės komendantas tikrai mane sušaudys už įsakymo nevykdymą.

Sušaukiau apie save vyrus ir sakau jiems:

— Vyrai, aš išvedžiau jus nuo rusų pavojaus — trys upės saugo jus nuo jų. Esate Vokietijoje. Dabar kiekvienas pavieniai eikite gilyn į Vokietiją. Jeigu galite, persirenkite civiliais rūbais ir vaidinkite pabėgėlius. Aš negaliu jūsų toliau vesti — man grėsia mirties bausmė už jūsų perkėlimą per Skirvytės upę. Aš turiu nuo jūsų skirtis. Linkiu jums viso geriausio!

Vyrai labai nepatenkinti, kad aš juos palieku, bet aš sėdu į vežimą, dingstu nakties tamsoje. Man

skaudu juos palikti, bet nežinau kitos išeities.

Važiuojam visą naktį šunkeliais vis sukdamį į dešinę, Kuršių Marių link. Paryčiu pasiveja vokiečių komendanto mašina ir sustabdo. Aš iššoku iš vežimo i einu prie mašinos. Prisistatau ir sakau, kad ieškau artimiausios vokiečių komendantūros. Jis man nurodo sukti į kairę ir už kelių kilometrų rasiu komendantūrą. Jie grįžta atgal, o aš važiuoju vėl pirmyn ir suku dar labiau į dešinę, kad kuo toliau nuvažiuočiau nuo komendantūros. Apie pietus vėl pasiveja komendanto mašina. Aš atsiprašau, kad paklydau ir prašau man gerai parodyti kelią, nes aš neturiu jokio žemėlapio. Jie nurodo. Dabar jau aš pasuku jų nurodytu keliu, nes mašina seka iš paskos. Po kiek laiko mašina vėl pasuka kitu keliu ir nuvažiuoja, tad aš vėl važiuoju tiesiai tolyn.

Pavakariais privažiuoju didesnį kelią. Mūsų arkliai pavargę ir alkani. Sustojo ir nebenori judėti. Vėl atsiranda komendanto mašina. Šį kartą teisiuos, kad arkliai nebepaeina. Kai jie pailsės, aš važiuosiu į Komendantūrą. Arkliukai stovi ir dreba, nenori nei ėsti, nei gerti. Tolimas kelias nuo Sedos — trys naktys ir dienos — jie traukia be jokio poilsio. Vargšai arkliukai! Aš išeinu su Jadvygėle ant plento. Mano kuopos mergaitė neatsilieka nė žingsnio nuo manęs. Girdime kažkas švilpaudamas atvažiuoja su vežimėliu. Sustabdu ir užklausu kur važiuoja. Jis nesupranta vokiškai, tad užkalbinu lenkiškai. Jis lenkas, dirba vokiečių ūkyje, važiuoja į Kukarneese 15 km nuo čia. Aš pasiteirauju, ar ten yra geležinkelio stotis ir ar eina traukiniai. Stotis yra ir traukiniai dar tebeeina. Sėdam į vežimą ir važiuojam į Kukarneesę.

Atvykdam į Kukarneesę geležinkelio stotį. Traukinys stovi pilnas prikimštas vokiečių kareivių, greitai turi išeiti. Ištraukiu iš kišenės Kretingos Komendantūroje paimtą "Marschbefehl", užpildau, įrašau paskirtis — Dresdenas, rangausi ant platformos ir traukinys pajuda. Gaila, palikau savo gerą ūkvedį ir senuką kapitoną su pavargusiais arkliais.

Vėl Dresdene

Spalio 15 d. traukinys pasiekia Dresdeną. Vyksiu pas turkų inžinierius. Jie dar turi tuščią kambarį ir mane priima. Po devynių dienų ir naktų bėgimo, be valgio ir miego, jėgos išseko. Krentu į lovą ir miegu porą dienų. O ne, ne miegu, o klaidžioju košmare praeitų dienų įvykiuose... Kartais nukrečia šurpas, kartais miegą nutraukia šauksmai, pažadina mane. Nesusingaudau kur esu.

Po dviejų dienų ateina raštininkas iš mjr. Menperio įstaigos. Jaunas ir geras kareivis lietuvis, kuris manimi pasitikėjo. Jis atneša man didelį siurprizą — leitenanto Lengvelio raportą, rašytą majorui Menperui, HIVI viršininkui.

Ltn. Lengvenis rašo, kad išėjus iš Šiaulių apsupimo, aš paleidau lietuvius karius išsivaikščioti, kur kas nori, o aš pats nuėjau pas rusus partizanus. Gale savo raporto jis prašo duoti leidimą nusipirkti kepurei.

Šito reporto rezultatai buvo žiaurus. Mjr. Menperis parašė raportą. Karo lauko teismui apie manotariamą perėjimą pas rusus partizanus, o Karo lauko teismas už akių mane nuteisė atleisti negarbingai iš vokiečių kariuomenės ir sušaudyti.

Na, ir sekasi man. Nespėjau išvengti mirties bausmės už persikėlimą per Skivyttės upę, o čia jau laukia kita mirties bausmė.

Sekančią dieną prisistatau mjr. Mengeriui. Tas išpučia akis. Mat, raštininkas nepasakė jam, kad aš esu atvykęs į Dresdeną. ir jis, atrodo, labai nepatenkintas, kad aš išlikau gyvas, pasiskubino mane išmesti iš kariuomenės ir nuteisti sušaudyti ir prisivirė košės.

Jis klausinėjo mane, ką aš dariau, nes visi karininkai po Šiaulių apsupimo buvo atbėgę į Dresdeną, tetrūko manęs. Aš jam paaiškinu, jog elgiausi pagal karo lauko statutą: kai prarandi savo dalinį ir išeini iš apsupimo, privalai automatiškai prisijungti prie kito dalinio. Aš prisijungiau prie Vietinės rinktinės ir likau fronte. Taipgi jokio nusikaltimo neįvykdžiau.

Mano alga, kurią gaudavo mano žmona, buvo nutraukta, o ji su 2 vaikais buvo patalpinta į rusų moterų lagerį Dresdene ir išsiųsta į Čekoslovakiją. Mano draugai karininkai nepajudino nė piršto, tik vienas ltn. Langė mėgino įtikinti mjr. Mengerį, kad aš neperėjau pas rusus partizanus. Jis lakstė po įvairias įstaigas, bandydamas mano žmoną ištraukti iš rusų lagerio, tačiau veltui.

Ltn. Langė buvo pakeltas kapitonu ir išsiųstas bataliono vadu į Kurlandą. Nebeturėjau progos jam padėkoti. Jis vienas iš tų garbingų karininkų, su kuriais gali apsibarti, tačiau, rimtame reikale jis neužmiršta pareigos savo ginklo draugui. Dabar negaliu jam net padėkoti, tačiau gal rasis proga pareikšti dėkingumui. Jo šeima gyvena tame pačiame name, kur aš esu gyvenęs.

Mjr. Mengeris sumoka man sulaikytą algą ir duoda leidimą vykti ieškoti šeimos.

Važiuoju Čekoslovakijon, kur yra rusių moterų lageriai. Pradedu landyti vokiečių įstaigas, ieškodamas tu lagerių. Vokiečiai žiūri į mane įtartinais. Esu suvargęs ir apšepęs. Oras šaltas, o aš net be milinės. Milinė liko Sėdos šventoriuje pririšta prie arklio balno.

Atrodo, kad kažkas paskambino komendantui, jog kažkoks karininkas teiraujasi apie rusių lagerį. Ir štai man belandžiojant po įstaigas, pasitinka karo policija ir gan mandagiai paprašo eiti į komendantūrą. Pateikęs komendantui savo dokumentus, paaiškinau kokių tikslu čia atsiradau. Nelabai nori tikėti. Paprašau skambinti į "Zentralstelle, für HI-wl". Jis skambina į Dresdeną. Atsiliepia senukas Fischer. Jis patvirtina mano pasakojimą ir prašo šia me reikale pagalbos.

Komendantas sušvelnėja ir pradeda skambinėti į vokiečių įstaigas teiraudamasis apie lagerius, ir jis sužino, kad maždaug už 25 km mažame miestelyje yra mano žmona su vaikais lageryje.

Jokio susisiekimo su miesteliu nėra. Patraukiu pėsčiom. Abipus kelio obuolių ir slyvų sodai, kurių vaisiai šioje kelionėje man labai pravertė.

Lagerį randu. Tai pereinamasis lageris. Kur bus kitas? Dachau? Pradėjau pagalbos ieškojimą. Pirmiausia pas burmistrą. Vėliau lagerio įstaigas. Pagelbėti nenori. Pagaliau kreipiuosi į Moterų organizaciją — NSF. Norėtų padėti, bet labai santūriai kalba. Pamatau ant stalo rinkliavos dėžutę, į kurią įdedu 50 markių. Moteriškės akys sužiba, ir ji pradeda darbuotis. Skambina burmistru, reikalaudama duoti mano žmonai pagalbą. Po pusvalandžio butas su virtuve surastas. Skambina į lagerį, kad mano žmoną su vaikais išleistu. Išrūpina maisto korteles. Ta 50 markių suma veikė lyg burtininkės magiška lazdelė. Per pusdienį pvyko šeimą ištraukti iš lagerio ir apgyvendinti privačiai. Pernakvojęs žygiavau atgal 25 km užkąsdamas obuoliais ir slyvomis. Laimingai pasiekęs geležinkelio stotį, grįžau į Dresdeną.

Bevaikštinėjant Dresdene, staiga prieš akis išdygsta ltn. Masiulis su žmonele. Apsidžiaugiau pamatęs — jis iš Šiaulių apsupimo sunkiu keliu. Kai jis iššoko iš mano motociklo priekabos, rusų tankui šaudant iš užpakalio, jis nusilaužė koją, tačiau pasislėpė tarp namų, vokiečiai jį surado, išgabeno į Vokietiją ir patalpino į ligoninę. Jis dar truputį šlubuoja ir pasiremia lazda. Mano širdis nusiramino, mano sąžinė nustojo graužiusi mane dėl jo palikimo Šiauliuose.

Atleidimas iš kariuomenės

Prieš Kalėdas pasigirsta gandai, kad būsime atleisti. Apie gruodžio 20 d. mus atleidžia labai žiauriais sąlygomis. Turime nusiimti karininkų antpečius ir esame paskirti eiliniaisiais sargais į Dachau koncentracijos stovyklą. Tai vokiečių padėka už mūsų pagalbą! Visi karininkai baisiausiai pasipiktino, už tokią kalėdinę dovaną. Daugumas karininkų net nežinojo, kas tas Dachau. Aš gerai žinau ir bandau juos apšviesti. Visi pasipiktinę ir įtužę. Laukiame kada reikės išvykti. Mūsų protestai nieko nereiškia. Majoras Mengeris tik šypsosi patenkintas — jis nemėgo "Verflüchte Litauer".

Tačiau po savaitės mūsų atleidimą sustabdo, atima atleidimo raštus. Tuo metu sužinom, kad gen. Vlasov organizuoja ukrainiečių armiją. Jam reikia karininkų, ir mes būsime paskirti į jo armiją. Mūsų karininkų, daugiausia leitenantų, yra daugiau negu šimtas. Lietuvių kareivių nėra. Ėjo kalbos, kad mus nuo tarnybos Dachau išgelbėjo mūsų veiksniai, pasiūlydami mus panaudoti Vlasovo armijoje. Lengva pardavinėti mūsų galvas...

Vokiečiai mus aprenkia vokiškomis uniformomis: išieginėm ir kasdieninėm. Duoda karininkui priklausantį lagaminą, prikrautą baltinių, kojinių ir kt. Be to, kiekvienam po 500 markių. Apsirengę atrodėme labai gražiai: batai žvilga, o juos sumušus — skamba.

Man tenka versti visą pateiktą apmokymo programą, visus gautus raštus ir atsakyti į juos. Taip pat ir lektorijuju: mokau karininkus, kaip panaudoti pancerfaustus, panceršrakus ir kitus vokiečių ginklus.

Plk. Prancevičius dėsto apie rusų taikliųjų šaulių metodus. Daug laiko praleidžiame Neustadt kareivinėse. Žiūrime daugelį filmų iš karo veiksmų su rusais. Man tenka vertėjauti.

Karininkų nuotaika, gavus aprūpinimą, pagerėjo, tačiau entuziazmo nebuvo, nes slėgė nežinia, ką vokiečiai galvoja su mumis daryti. O rusų frontas vis artėjo. Dresdeną užplūdo pabėgėliai.

Laisvalaikiu aplankau Arbeitsamtą, pasikalbu su vokiečiais, padėjusiais man globoti lietuvius darbininkus. Jiems buvo didelis siurprizas, pamačius mane karininko uniformoje. Tačiau jų nuotaikos blogos: mato karą einant prie pralaimėjimo.

Aplankau ir plechavičių būstinę. Jie buvo sugauti į "Luftwaffe". Jiems vadovauja plk. Liormanas. Pasišlykštėjau jo elgesiu: tamposi jis net prieš vokiečių eilinį! Prisiminiau 1942 m. savo kelionę iš

Dresdeno. Lietuvos traukinyje sutikau civiliais draubužiais apsirengusi plk. Liormaną, kuris visą naktį pasakojo apie savo šeimos tragediją, verkė ir keikė vokiečius. Jo 17 metų sūnus buvo įstojęs į SS dalinius ir žuvo Rytų fronte. Nesinori tikėti, kad tai tas pats pulkininkas, kuris tamposi prieš eilinį, niekindamas lietuvio karininko vardą.

Aplankau mūsų name gyvenančią Langienę. Ji gyvena trečiame aukšte su jauna dukra ir motina. Raginu jas važiuoti į Dresdeną, rusų frontas artėja, bet koketuodama aiškina, jog kagi jai rusai darys. Ji jų nebijanti. Keista jos vyras Kurlande kovoja prieš rusus, o ji jų nebijo — jie laukia jų. Jie nekenčia vokiečių.

Ateina ir 1945 metai. Rusai užėmė visą rytinę Vokietijos dalį. Kautynės vyksta jau 30 km nuo Dresdeno.

Laikas susirūpinti ir savo šeima. Gaunu leidimą, važiuoju į Čekoslovakiją. Šeimą išgabenu į Meklenburgą pas savo brolių agronomą Tomą.

Pirmas anglų sveikinimas

Sausio viduryje anglų lėktuvai bombarduoja Neustadt kareivines. Dresdenas atviras miestas, visos priešlėktuvinės patrankos buvo nuimtos ir išvežtos ginti Berlyną. Paliko tik priešlėktuvinės sirenos. Bet visa karinė vadovybė iš Berlyno persikraustė į Dresdeną, nes šio miesto anglai nebuvo bombardavę. Taigi saugi vieta pasidarė pavojinga. Pasirūpinau leidimus Langienei išvažiuoti iš Dresdeno, bet ji tik koketuoja ir nevažiuoja. Pikta!

Antras atleidimas

Sausio pabaigoje vokiečiai atleidžia mus iš kariuomenės. Atleidžia mus "su garbe", suteikia teisę nešioti karininko uniformą 1 mėnesį, išrašo kelionės leidimus kur kas nori vykti. To tai jau nesitikėjome. Visi patenkinti ir laimingi, išskyrus plk. Pranckevičių, mjr. Šimkų ir kpt. Bartkų. Jie sutarė parašyti ilgą raštą Führeriui, prašydami sustabdyti paleidimą ir leisti kovoti prieš rusus. Plk. Pranskevičius liepia man išversti į vokiečių kalbą ir perrašyti mašinėle.

Painformuoju visus karininkus apie mūsų vyresnių karininkų užmačias. Dauguma mūsų leitenantai. Bet kariauti už vokiečius nenori. Pažadu viską daryti, kad plk. Pranckevičiaus pastangos virstų niekais. Visi man pritaria, žadėdami paramą.

Po poros dienų per karininkų susirinkimą aš pateikiu plk. Pranckevičiaus vardu parašytą raštą, kuriame reiškiami padėka už garbingą lietuvių kari-

ninkų atleidimą ir apgailestaujama, kad mes neturime galimybės kovoti prieš rusus.

Plk. Pranckevičius pradeda "plauti" mano galvą, kad aš neišverčiau jo rašto ir drįstu maištauti. Jam pritaria mjr. Šimkus ir kpt. Bartkus.

Po jų pamokslų aš atsistoju ir tariu:

"Pone pulkininke, aš kalbu visų karininkų vardu. Mes nenorime daugiau kariauti, esame atleisti garbingai, laikas vykti ir ieškoti šeimų. Dauguma karininkų nežino, kur jos yra. Rusų frontas yra už 30 km, anglai jau bombardavo Dresdeną, čia darosi pavojinga būti. Aš siulau pasirašyti mano pateiktą raštą, nusiimti pulkininko antpečius ir tapti paprastu pabėgėliu. Mes atsisakom su jumis betkur eiti".

Karininkai pritaria vienbalsiais. Po triukšmingų diskusijų išsiskirstome. Atrodo, tai mano paskutinis sukilimas prieš vyresnius karininkus. Vargšai tie mūsų pulkininkai. Jie negali atsiskirti su blizgančiais antpečiais, kurie mums, leitenantams, nelabai svarbūs. Mums nėra jokio reikalo galvas guldėti už vokiečių žemę. Jie pradėjo karą ir tegina savo "Vaterlandą". Vokiečiai ir rusai vienodai kalti už Lietuvos skaudų likimą. Tegų jie gauna atpildą už savo darbus. Atėjo laikas pasiūsti po velniais vokiečius ir savanaudžius vadus, praradusius savigarbą ir lietuvišką dvasią.

Pagaliau po penkerių nenormalaus gyvenimo metų esu laisvas. Esu vėl pabėgėlis Vokietijoje jau antrą kartą savo gyvenime. Mano turtas — vėl ką ant savo kūno turiu. Naujas gyvenimas be vilties grįžti į savo tėvynę.

Dresdeno pragare

Dresdenas, prigužėjęs pabėgėlių, vokiečių iš Rytų Vokietijos, užsieniečių ir kariuomenės. Vokiečių frontas prie Breslau braška. Laikas ir man sprusti iš jo — "mano padai jau svyla".

Nutariu išvažiuoti sekmadienį, vasario 12 d. Turkų inžinieriai Haydas ir Tokusz surengia man išleistuves. Nugerdami gerai, yra daug apie ką šnekėti, nes atrodo, skiriamės visam gyvenimui. Praplepame visą naktį, ir aš sekmadienį pramiegu traukinį. Nusprendžiu išvažiuoti antradienį, tačiau vidinis balsas man priekaištuoja, kad neišvažiuoju sekmadienį.

Dar nuvažiuoju atsiveikinti pas inž. Fritzenschaft, pas kurį aš su savo broliuku gyvenau ir buvo užsimezgusi gera draugystė.

Besikalbant šeiminiškė mane ir klausia: "Kada anglai bombarduos Dresdeną?" "Miela ponija, mano

nuojauta sako, kad bombos gali kiekvieną minutę pradėt kristi”.

Namo grįžau apie 9 val., o 20 min. prieš 10-tą radijo muzika nutrūksta ir svarbus pranešimas: “Daugybė priešo lėktuvų junginių! Kryptis Dresdenas — Atstumas 20 km”. Pradeda kaukti priešlėktuvinės aliarmo sirenos.

Greitai bėgu į Langienės butą, griebiu jos senutę motiną ir tempiu iš trečio aukšto į rusj-slėptuvę. Langienė paima dukrą. Varau turkų inžinierius ir iš pirmo aukšto vokiečių partiečio žmoną su dukra į slėptuvę.

Normaliai radijo stotis įspėja trejetą kartų, o dabar — paskelbė įspėjimą ir radijas nutilo. Tik 20 km nuo Dresdeno. Tai reiškia tik minučių klausimą. Lėktuvai jau čia pat.

Stoviu rūsių kampe. Užsirūkiau cigaretę. Iš tolumos aidi dundėsys. Pasigirsta sprogimai. Jie artėja, darosi garsesni. Namas pradeda drebėti. Masė lėktuvų skrenda labai žemai. Milžiniškas triukšmas, pertraukiamas galingų sprogimų. Namas dreba iš pamatų. Tinkas nuo lubų byra. Rūsysis pilnas dulkių.

Stovėjau kampe ir palengva pradėdau tūptis: girdžiu sprogimus, artėjančius mūsų kryptimi, tarytum siuvama mašina varytų siūlę. Artėja, stiprėja, pasigirsta bombų švilpimas, balsas aštrėja, pradeda kaukti. Iš Berlyno patirties žinau: mes gausime jas... Milžiniškas sprogimas priešaky namo, šalia, užpakaly. Atrodo lyg pakėlė namą ir pasodino atgal. Mus kaip varles pašokdino į orą nuo cementinių grindų. Tinkas nuo sienų ir lubų nubyra, dulkės troškina, visi kosime irf spjaudomės akloje tamsoje.

Pragaras verda aplink. Milžiniška masė lėktuvų užia virš namų ir krauna bombas be pasigailėjimo. Man teko išgyventi daug anglų bombardavimų, bet šitokio milžiniško — pirmą kartą.

Kvėpuoti rūsyje darosi sunku, dūmai pradeda sunktis pro įvairius pyšius ir atrodo, jog mūsų namas dega...

Bet bombų sprogimai pradeda nutilti, ir mes lendame iš rūsių laukan. Didžiulė duobė šalia namo ir užpakalyje, Namo stogas nupūstas. Jis dega. Atrodo anglai norėjo pavaišinti Dresdeno gauleiterį, gyvenantį priešais mūsų namą, antroje gatvės pusėje, tačiau bombos krito ant mūsų namo — jo namas stovi sveikas.

Lipū sudaužytomis ir sukraipytais laiptais į viršų — trečią aukštą, į Langienės butą ir tempiu jos lagaminus ir dėžes žemyn ir kraunu Zoologijos sodo pakraštyje. Pagelbsčiu pirmojo aukšto moterims, iš-

nešti mantą. Pagaliau išsinešu ir savo turtelį, esantį vienoje dėžėje.

Atsisėdu ant savo lagamino ir pradėdau dairytis. Dega visas miestas. Ypatingai dideli ugnies stulpai verčiasi iš miesto centro. Ten anglai, matyt, sukrovė daugiausia bombų.

Zoologijos sodas ir pietinis Zeiss-Ikon nedega. Žmonės pradeda plūsti į Zoologijos sodą. Dūmai tirštėja, degančio anglis laksto ore, akių negali atidaryti. Sumirkau griovyje nosinę ir kvėpuoju per ją.

Nesigirdi gaisrininkų sirenų. Jokio judėjimo. Pasigirsta kartkartėmis pavėluotas bombos sproginimas ir duslus ugnies šnypštimas. Milžiniška ugnies siena apsupo Zoologijos sodą iš trijų pusių. Kunkuliuojanti ir kylanti aukštyn ugnis lyg baises slibinas ryjanti viską, kas yra pakelyje. Baisus ir šiurpus tratenatis pragaras.

Darosi neramu, nes iš patirties žinau, kad anglai mėgsta aplankyti antrą kartą — pasidairyti rezultatų. Ir jeigu jie rezultatais nepatenkinti, pamėto daugiau baisyjū bombų.

Žingsniuoju į sodo gilumą, dairydami kokios nors duobės ar griovio, nes dabartinė vieta atvira tramvajaus sustojimo aikštė. Vaikštinėju tarp aukštų storų medžių. Pasilikti čia pavojinga, o jokios duobės nėra. Sode žmonių masė vis didėja — kas liko gyvas, ieško saugios vietos.

Staiga toluomoje pasigirsta lėktuvų burzgas, artėjantis ir grasinantis. Lakstau tarp medžių kaip koks kvailys. Vis ieškodamas duobės ar griovio. Ir staiga pakėlęs aukštyn galvą matau daugybę baltų raketų — tai ženklas mesti bombas. Po minutės ar kitos pasirodo serija raudonų raketų — pradėti bombardavimą. Milžiniškas lėktuvų užimas drebina žemę. Pasigirsta ore šnypštimas, lyg smarkaus lietaus garsas. Pažįstu tą garsą. Tai fosforo bombos. Išsitiesiu ant žemės ir šliaužiu ieškodamas kokio nors įdubimo. Fosforinės bombos pradeda kristi, o nukritusios lyg gyvatės šnypščia ir liepsnoja. Pirmą kartą savo gyvenime pradėdau maldauti Dievą, kad sprogstamoji bomba kristų ant galvos, bet ne sprogstamoji. Ir staiga matau, kaip čia pat medis, vaikų vežimėliai ir žmonės skrenda aukštyn. Sprogimai pritrenkia ir mane: smūgis į galvą ir apsvaigstu. Atgavęs samonę, vėl rangausi tarp šnypščiančių fosforo bombų. O jų aplink pilna kaip žirnių.

Pamažu įšliaužiu į sodo pakraštį. Užtinku griovį, pilną vandens. Per jį tiltukas, o toliau cementinė dauba, pilna žmonių. Įsispraudžiu tarp jų ir aš, iki pilvo šaltame vandenyje.

O lėktuvai be paliovos banga po bangos sklei-

džia mirtį. Jų ne šimtai, o tūkstančiai. Po pusvalandžio padangė nurimsta. Lendu laukan. Šlapias, sušalęs ir šiurpulio krečiams. Ore troškinantys tiršti dūmai. Staiga kyla smarkus oro traukimas, virsdamas uraganu, raunančiu medžius, kurie lekia lyg degtukai ore į degančią milžinišką jūrą. Guliu griovyje, mirkau nosinę vandenyje ir kvėpuotu per ją.

Pradėjus aušti, grįžtu į aikštę, kur palikau lagaminą. Randu Langienę, tebesėdinčią ant savo lagaminų. Aš sušalęs ir drebulio krečiamas. Vienas senukas vokietis pasiūlo gurkštelėti šnapso. Tai sušildo mane, ir drebulys liaujasi.

Anglai iškrovė visas savo bombas į Zoologijos sodą, mat jie matė miestą degantį, tik čia buvo tamsus plotas, tai, matyt, ir nutarė jį padegti. Iš tikrųjų jie tik išžudė tūkstančius žmonių, subėgusių į jį. Čia jau ne karas, o beprasmis žmonių žudymas.

Pavieniai anglų lėktuvai vis dar atskrenda ir meta bombas. Artėja vidudienis. Saulė šildo sąnarius. Pietų pusėje dangus skaidrus, bet rytų, šiaurės ir vakarų padangė pasrūvusi krauju, o miestą dengia tamsūs dūmai.

Atsiranda Jadvygėlė. Ji atėjo palengva iš Zeiss-Ikon lagerio. Atrodo, anglai tos vietovės nebombardavo. Galvojam ką daryti. Namas, kuriame gyvenau, degusių krūva. Sėdėti aikštėje be maisto ir vandens menkas malonumas, o pagalbos nėra iš kur laukti. Reikia traukti pietų link iš šito dvokiančio ir troškinančio pragaro. O ir rusų frontas artėja prie Dresdeno.

Atsisveikinu su Langiene, apgailestaudamas, kad ji nepaklausė mano patarimo ir neišvažiavo iš Dresdeno. Dabar aš jau nieko negaliu padėti ir turiu palikti ją su maža dukrele ir sena motina. Mano draugai — du turkų inžinieriai irgi negalvoja trauktis į pietus. Čia laukia rusų. Palinkėjau jiems laimės.

Išiname iš Dresdeno

Surandu pagalį ir ant jo pamovęs savo lagaminą, užsidedu jį ant pečių ir su Jadvygėle slenkame miesto gatvėmis pietų link. Pavieniai anglų lėktuvai dar mėto bombas ir stabdo mus. Pagaliau po keleto valandų išiname į miesto pakraštį. Žygiuojame per laukus, nes gatvės užkištos pabėgėliais, o anglų lėktuvai mėto bombas ant jų. Staiga pamatom lėktuvą, grįžtantį iš Dresdeno ir skendantį mūsų kryptimi. Krentame į artimiausį griovį. Pasigirsta bombų

Lietuvos Krašto apsaugos departamento gen. direktorius Andrius Butkevičius. R. Jankausko nuotr.

švilpimas, ir mūsų priekyje išmeta tris didžiules bombas. Ką galvoja pilotas? Mus pagąsdinti? O gal sąžinė nebeleido mesti jau į degantį miestą, todėl svaido į laukus.

Pasiimam lagaminą ir slenkame į netoliese esančią sodybą. Esame visiškai išvargę. Gražus namas dviejų aukštų. Vidutinio amžiaus švariai apsirengusi moteris priima mielai. Leidžia mums apsiprausti ir dalijasi maistu. Duoda švarias lovas, ir mes krentame į jas.

Dvylikos valandų miegas atstatė jėgas. Reikia tolti nuo Dresdeno.

Iš šeimininkės sužinau, kad už 20 km yra maža geležinkelio stotis, ir iš ten eina traukiniai. Pasimaunam lagaminą ant karties ir einame vieškelio link, kuris lyg skruzdėlynas pilnas pėsčiu. Moterys stumia vaikų vėžimėlius, kiekvienas nešasi glėbyje ryšulį ar vaiką. Išvargusi ir tyli masė, išstrūkusi iš Dresdeno pragaro, juda pirmyn pietų link.

(Bus daugiau)

KARININKAI — PARTIZANAI

Kpt. Domininkas Ječys, gimęs 1896 m. spalio 20 d. Medžiūnų k., Vabalininko vls., į Lietuvos kariuomenę stojo 1919 metų pradžioje, baigęs karo mokyklą, dalyvavo Lietuvos laisvės kovose lenkų fronte, kur, kovos aplinkybėm verčiant, žiemos šalyje, besikeliant per upę, nušalo jo rankos, tačiau karinėje tarnyboje išbuvo per visą Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį, pasiekdamas kapitono laipsnį. Tarnavo Ukmergės, Tauragės, Utenos komendantūrose, eidamas šaulių rinktinės vado pareigas. Paskutinė tarnybos vieta — Alytaus komendantūra, kur ėjo intendento pareigas iki bolševikinės okupacijos. Buvo apdovanotas Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu, Šaulių žvaigžde, Neprikl. medaliu, Ugnegesių artimui pagalbos medaliu ir Estijos ugnegesių kryžiumi.

(Nukelta į 294 psl.)

Gen. št. plk. ltn. Mykolas Mačiokas gimęs 1899 m. kovo 17 d. Gudelių k., Pilviškių vls., Marijampolės aps. Baigęs Kauno "Aušros" gimnaziją 1919 m. stojo savanoriu į Lietuvos karo mokyklą ir ją baigęs dalyvavo Lietuvos laisvės kovose. Vėliau baigė Prahėje Gen. štabo akademiją. Tarnavo Lietuvos karo aviacijoje ir Gen. štabo IV skyriuje. Apdovanotas Gedimino IV laipsnio ordinu, Savanorio medaliu ir Nepriklausomybės medaliu.

Vokiečių okupacijos metu aktyviai dalyvavo antivokiškoje veikloje, 1943 m. buvo suimtas ir išvežtas į Stuthofio kanclagerį. Karo pabaigoje grįžo Lietuvon, greit įsijungė į kovą prieš bolševikinį okupantą, organizavo partizanus ir jiems vadovaudamas 1947 metais žuvo kautynėse.

Nuotrauka gauta iš J. M. Mačiokienės per inž. V. Šliupą.

Pavyzdys iš rezistencijos pastangų

1944 metais, pasitraukus į Vakarų, pastangose susisiekti su okupuotoje Lietuvoje pasilikusia rezistencija pagrindinį vaidmenį atliko Vliskas, tačiau buvo, kaip sakoma, ir privačios iniciatyvos.

Neperseniausiai *Kario* redaktoriui Kl. Čeputis atsiuntė vienos tokios iniciatyvos trumpą aprašymą, prijungdamas ir dokumentinę kopiją, datuotą 1948 m. kovo 16 d.

Siuntėjas rašo:

Kai Elen. Ruzveltienė, atvykusi Vokietijon, pradėjo garbinti savo kalbose bolševikus, mes, vargšiai benamiiai stovyklose, supratome, kad Jaltoje esame išduoti... Kas daryt? Žinojome, kad Lietuvoje vyksta didis kraujo praliejimas. Žūsta mūsų didvyriškas jaunimas, tikėdamasis pagalbos iš Vakarų... Reikia jiems perduoti teisingą informaciją iš Vakarų. Darbas labai pavojingas. Mūsų mažos grupelės užmojis buvo — sumontuoti trumpų bangų radijo siųstuvą. Šio plano sumanytojai buvome penki vyrai. Vykdėme dviese. Pavojus didelis: rusai šeiminkauja, o ir vokiečiai bei amerikiečiai su jais draugauja.

Memingene, pietų Vokietijoje, Stepo Vykinto kambaryje, susitikome su amerikiečių kontražvalgybos karininku, kapitonu George Spielter, kuriam buvo įteiktas raštas ir besivaišinant "Asbachu" buvo laimėtas jo pritarimas su pastaba: "Mes, amerikiečiai, nieko nežinome, — so go on, boys!"

Tada siųstuvą buvo sumontuotas Frankfurte, a. M. Tą darbą įvykdėm mudu su St. Vykintu, bet raštą pasirašėm slapyvardžiais.

Pradžioje dirbome telegrafu, tačiau negaunant pranešimo apie gaviimą, pagalvojom, kad gal ten nebėra

žmonių, galinčių perduodamus signalus priimti. Tuomet pradėjome visą mėnesį kalbėti per mikrofoną. Susirišti nepavyko... Mūsų perduodamų siuntų turinyje buvo pabrėžia-

mas reikalas keisti kovos būdą. Ar kovojantys broliai pasinaudojo mūsų žiniomis, ir dabar nežinome...

Kl. Čeputis

Toronto, 1991 m. rugpjūčio 22 d.

Bad Wörishofen, March 16th, 1948.

Dalyvavo:
 Direktor C.I.C. Capt. George Spielter,
 Ms Lietuvos: { Klemas Čeputis
 Stepas Vykintas

Dear Sir,

I address you, sir, wanting to inform you that Lithuanian anticommunistic movement has now the possibility to install a concealed radio transmitting station. The anticommunistic movement has the aim:

a) ~~by radio~~, to fight against communism, to inform Lithuanians in occupied Lithuania and broadcast news in every part of the world how to hold one's ground and how to fight against communism and against its lying propaganda.

b) to form connections with "partisans" fighting in Lithuania against communistic oppression.

The radio programme will be divided into 3 parts:

1) News - special selection about communistic oppression in the East of Europe, about destructive activity of communism in other countries (30 minutes)

2) Anticommunistic announcements - communistic ideal world, ideology and lies. (30 minutes)

3) Lithuanian music.

The transmitting station could give all in Lithuanian, as well as German, English and Russian language. Mr. _____ will be responsible for elaborating the programme.

I beg you to give us your recommendation and your consent to set it at work. If you demand, we are willing to set the whole programme under your control.

Yours respectfully

President of the Committee S. Vymančius

Secretary K. Reibenas

KOMENDANTŪROS BŪRIO PRIEDANGOJE

(Iš dienoraščio užrašų)

STASYS RACKEVIČIUS

Antras pasaulinis karas Lietuva vokiečių okupacijoje

1941 m. birželio mėn. 22 d. kilus vokiečių nacių — rusų bolševikų karui, bolševikų raudonoji armija traukėsi iš Lietuvos į Rusijos gilumą. Visi lietuviai ir buvę kariai atliekantieji karinę tarnybą bolševikmetyje laikė tą vokiečių žygį išgelbėjimu nuo tolesnio bolševikų teroro. Visame krašte įvyko sukilimai. Dauguma lietuvių karių atsipalaidavę iš 29-jo teritorinio korpuso su ginklais būrėsi apie savus lietuvius vadus kovoti įvairiose vietose su besitraukiančia sovietine kariuomene. Antibolševikinė partizanų karių veikla išsivystė visoje Lietuvoje.

Vokiečių kariuomenės per Lietuvą žygio metu buvo sudaryta lietuvių laikinoji vyriausybė. Bet po šešių savaičių bet kokia lietuviams savivalda vokiečių civilinės valdžios buvo paneigta.

Dar pirmom karo dienom vokiečių fronto kariuomenės daliniams žygiuojant Šiaulių miesto gatvėmis, mūsų šeima, kaip ir kiti taip darantys, užėmėm bolševikų nacionalizuotą buvusią nuosavą darbovietę, Vilniaus gatvėje Nr. 217, vyrų-moterų kirpyklą.

Atgavę nuosavybę mes du broliai kartu su tėvu stojome dirbti. Toji darbovietė buvo trijų aukštų mūrinio pastato pirmame aukšte. Antrame aukšte, erdviame ir gražiame bute gyveno Bončkauskų šeima, kuri turėjo du sūnus. Mano jaunesnis brolis mane, neseniai iš kariuomenės grįžęs, supažindino su dviejų jaunuolių tėvais, ir buvau prašomas visada pas juos užėiti. Toje šeimoje tėvas grojo smuiku, vyresnis sūnus Henrikas akordeonu, o jaunesnis sūnus Vytautas (visų vadinamas Vyčius) skambino pianinu ir grojo akordeonu. Šeimos tėvai norėjo, kad nebūtų daugiau kviečiamų, tik mes septyni draugai. 1941 metais septynių draugų amžius buvo toks:

Vytautas Bončkauskas, 1925.II.1, 16 metų.

Henrikas Bončkauskas, 1922.IV.21, 19 metų.

Kostas Milašius, 1922.X.24, 19 metų.

Rudolfas Rackevičius, 1919.VI.25, 22 metų.

Stasys Rackevičius, 1917.X.2, 24 metų (atsiminių autorius).

Karolis Rusinas, 1914.IX.10, 27 metų.

Adolfas (pavardės neatmenu), 1924.V.1, 17 metų.

Kai vokiečių skelbtas “žaibo” karas prie Maskvos stabilizavos, vokiečiai lietuviams priekaištaudami sakė “Mes fronte kraują liejame, o jūs linksminatės”. Tuomet jaunimo juokas ir dainos nutilo, nes vokiečių civilinė valdžia pareikalavo, kad lietuvių policija sudarytų vyrų ir moterų sąrašą ir paruoštų kontingentą (skaičių) išvežimui darbams į Vokietiją.

Lietuvių policija sudarė tokį sąrašą iš savo žinioje turimų vyrų ir moterų recidivistų. Nurodyti asmenys sąrašė buvo išvežti darbams į Vokietiją. Bet vokiečiai tuomi nepasitenkino ir įsakė mūsų policijai prie vokiečių pareigūnų skirti lietuvius policininkus ir kartu vakarais eiti prie kino teatrų, o sekmadieniais prie bažnyčių ir ten einantį jaunimą suimti. Suimtieji turėjo prievarta pasirašyti ir pasižadėti savanoriais stoti į vokiečių kariuomenę ar važiuoti darbams į Vokietiją.

Jaunimas, kuris slapstėsi, naktimis namuose nebūdavo, nes naktimis atėjusi policija suimdavo ir išsiveždavo.

Šiaulių miesto vienos šeimos sūnus (pavardės neatmenu) buvo nakties metu vokiečių-lietuvių policijos paieškomas, bet namuose jo nerado. Tuomet suėmė jo tėvą, o motinai pasakė: “Kol jūsų sūnus neprisistatys, tol jo tėvas kalėjime bus”. Jaunam vyrui teko stoti “savanoriu” į vokiečių kariuomenę.

Tokiai padėčiai esant, mes, septyni draugai, nutarėm mūsų darbovietėje miegoti ant grindų, o išsimiegoję anksti rytą išsiskirstydavome.

Mes abu broliai dirbome pas tėvą mūsų darbovietėje. Kartą policininkas atėjo pas tėvą su pranešimu: “Vokiečių-lietuvių policija ateina tavo sūnaus suimti”. Tai greit pasakęs, išėjo. Mes nieko nelaukdami pro užpakalines duris išbėgę pasislėpėme. Atėjusi policija tėvo klausė: “Kur yra tavo abu sūnūs?” “Kur jie galėtų dabar būti nežinau, manęs neklauso, nebūna su manim, nežinau kur galėtų būti”, — aiškino tėvas atėjusiai policijai. Policija mudviejų neradusi išėjo.

Mūsų lietuvių policija iš anksto pranešdama išgelbėjo daug gero jaunimo nuo prievarta priėmimo į vokiečių kariuomenę.

Tėvas ėmė rūpintis, kaip išvengus, kad jo sūnūs nebūtų vokiečių gaudomi. Po nesėkmingo vokiečių civilinės valdžios jaunimo gaudymo buvo paskelbta, kad bus kariuomenėn neimamas ar darbams į Vokiečių nevezamas tas, kuris turės pažymėjimą "U-K" (Unabkommlich) reiškia: nepavduojamas — dirba karo reikalams.

Visos valdinės lietuvių įstaigos ir įmonės buvo vokiečių griežtos tvarkos vadovybėje. Įstaigų ir įmonių tarnautojai buvo lietuviai. Buvo tarnautojų, vadinamais tarpininkais, kurie su vokiečių viršininku palaikė "gerus santykius" ir turėjo jų pasitikėjimą. Per tuos "tarpininkus", padavus maisto produktų ar kumpį, buvo galima su vokiečiu asmeniškai "susikalbėti".

Tokiu būdu per "tarpininką" ir tėvo pažintį 1943 m. lapkričio mėn. 15 d. įsidarbinau Šiaulių miesto geležinkelio DEPO dirbtuvėse.

Pradžioje buvau apmokomas praktinį šaltkalvio geležies apdirbimą ir teorinį visų rūšių geležies sudėtį. Baigus ir išlaikius vieno mėnesio kurso egzaminus, mane skyrė būti Šiaulių miesto geležinkelio DEPO dirbtuvių rajono geležies išdavėju.

Mano žinioje buvo keturi rusai belaisviai, kurie mano nurodoma tvarka krovė į vagonus įvairių geležį, kuri buvo kitoms gelžkelio kelio ruožo dirbtuvėms siunčiama. Belaisviams rūkalų-tabako atveždavau. Jie geležį į vagonus sąžiningai pakraudavo, bet kartą, kada nebuvo geležies į vagoną pakrovimo, ėjau iš sandėlio ir rajono tolumoje pamačiau tarp sukrautų geležies štabelių du rusus belaisvius. Jie ėjo netoli savo gyvenamo barako nešdami ilgas geležies štangas. Mane ateinantį pamatę, nešamą geležį metė ant žemės ir vietoje sustoję į mane sužiūro. Priėjau prie nusigandusių, baimės apimtų belaisvių, ir jų paklausiau:

— Kur geležį nešate? Nebijokite teisybę man sakyti.

— Nešame prie tvoros, nes ten už tvoros bus kas mums duonos duos, — sakė prisipažindami belaisviai.

Tuomet buvo man aišku, kad vyko mainų prekyba.

— Šitą jūsų nešamą geležį gražinkite į štabelį, nes jos yra trūkumas. Nurodęs kito štabelio geležį pasakiau: Imkite iš šito štabelio geležį, bet žiūrėkite, kad aš nematyčiau. Ir greit nuėjau. O jie, laimingai nusiteikę, man žadėjo būti labai atsargūs.

1944 metų pradžioje buvo paskelbta mobilizacija.

Šiaulių mieste Vilniaus gatvėje šalia Dvaro gatvės sankryžos ant neseniai statyto Poškaus didelio trijų aukštų mūro pastato sienos buvo priklijuotas plakatas, kuriame buvo vaizduojamas spalvotas kario profilis su užrašu:

**PRIEŠ BENDRĄ BOLŠEVIKĄ
PRIEŠĄ LIETUVIS STOJA KOVON**

Plakato apačioje buvo nurodomas kariuomenės ėmimo komisijos antrašas ir laikas.

Dvaro gatvėje, buvusioje žydų mokykloje, dviejų aukštų mūro pastate, buvo įsteigta vokiečių-lietuvių kariuomenės ėmimo komisija. Kartą ėjau Dvaro gatve pro žydų mokyklą. Prieš mane, šaligatviu jaunas vyras ateidamas, pro mane nesustodamas praėjo ir mane įspėdamas pasakė: "Neik į vokiečių sudarytą komisiją sveikatos tikrinti". O gatvės kitoje pusėje vyresnio amžiaus vyras tuo pačiu tikslu įspėdamas praeivius ėjo.

Į skelbtą vokiečių mobilizaciją lietuvių jaunimas nestojo — nėjo. Ten pagrindžio buvo siunčiami tik psichiniai nesveiki ar karo tarnybon imti fiziniai netinkami. Tokių keliolika nuėjusių buvo, bet jų komisija kariuomenėn nepriėmė.

1944 m. birželio mėn. 16 d. per tėvo pažintį gavau "U-K" pažymėjimą. Būk dirbu (bet iš tikrųjų nedirbau) Šiaulių miesto geležinkelio ruože. Neoficialiai dirbau pas tėvą.

Buvau jauno lietuvių daktaro pakviestas į priešlėktuvinės apsaugos ir pirmos pagalbos dviejų savičių kursą. Baigus kursą, išdavė liudijimą-pažymėjimą su teise dienomis ir naktimis oro pavojaus metu vaikščioti ir reikalui esant suteikti pirmą pagalbą.

1944 m. liepos 12 d. tolimas horizontas jau dienos metu blykčiojo, girdėjosi patrankų dundesys, frontas artėjo. Per radiją ar iš pravažiuojančių žmonių apie fronto padėtį buvo gaunama įvairių žinių — gandų. Iš vokiečių civilinės valdžios ar kareivių jų klausiant buvo sakoma: "Esame visos parengties stovyje, pasiruošę trauktis. Laukiamia vyriausybės įsakymo."

Mes, jaunimas, tarėmės nuo artėjančio fronto toliau trauktis, nes žinojome, kad jei nebūsime kariškoje aprangoje, būsime pavojuje, nes vokiečiai civilius gaudė ir į lauko fortifikacijos darbus varė. Kuomet bolševikų raudonosios armijos frontas artėdavo, vokiečiai prie apkasų dirbantiems nieko nesakydavo, ir savo likimui palikdami, pasitraukdavo.

Sužinojė, kad prie Šiaulių miesto apskrities ko-

Šiaulių apskrities komendantūra

mentantūros buvo sudaromas iš trisdešimties vyrų apsaugos būrys, ėjome ir prašėme, kad būtume į būrį priimti. Bet kom-ros aps. būrys jau buvo pilname sąstate sudarytas. Mums pasiūlė važiuoti į Raseinių miesto apskrities komendantūros apsaugos būrį ir užtikrino, kad tikrai ten būsime priimti.

Ėjau tėvo atsiklausti ir jam sakau: “Esu sutaręs su savo draugais toliau nuo artėjančio fronto trauktis (buvo gandai, kad vokiečiai būk tai ruošia kontraofenzyvą), o gal reikės bėgti į Vokietiją”. Tėvas, į mane žiūrėdamas, pasakė: “Mano sūnau, esi jaunas, daryk tu kaip nori. Aš esu senas — liksiu vietoje”. Mano motina kitaip galvojo: “Sūnau, nebėk iš namų, važiuok pas pažįstamą ūkininką, kuris miške gyvena...” Bet aš atsakiau: “Jau daugiau nebus ir nėra kitos išeities”. Ir savo jaunesnį brolių kartu su manimi vykti vadinau.

Brolis man sakė: “Ne, su tavim nevyksiu, nes jau su kitais savo draugais esu sutaręs bėgti”. Su namiškiais atsisveikinęs, iš namų į gatvę išėjęs išgir-

dau — motiną mane šaukiant. Nuėjau prie stovinčios motinos, Ji rankose laikė rožančių. Ji sakė: “Tegul, sūnau, tave palaima lydi. Visada būk su Dievu”. Stovėdamas žiūrėjau į motiną ir iš jos rankų imdamas man duodamą rožančių, nemaniau, kad paskutinį kartą aš ją matau.

1944 m. liepos mėn. 19 d. mes trys draugai — aš, Henrikas Bomčkauskas ir Kostas Milašius — išėjome iš Henriko namų į Šiaulių geležinkelio stotį. Stotyje matėm — sustoję penki vaikinai stovi. Nuėjom paklausti ar traukinio laukia. “Taip laukiame”, — vienas jų mums atsakė, — “bet be Gubernijos stoties karentinos daktaro pažymėjimo, kad esate švarūs nuo parazitų, stoties kasoje kelionių bilietai neparduoda”. Bekalbant su jais paaiškėjo, kad jie kaip ir mes tuo pačiu tikslu norėjo važiuoti į Raseinius.

Nuėjome prie budėtojo, jam paaiškinome kokiu tikslu mes traukiniu norime važiuoti ir prašėme jo leidimo. Bet budėtojas mums pasakė, kad jokių būdų traukiniu važiuoti leidimą negalys duoti, nes tokios teisės neturįs. Tuomet mes savo tikslą ir savo padėtį vėl aiškinome ir prašėme, kad leistų traukiniu važiuoti. Po kelių aiškinimų ir prašymų budėtojas pasakė: “Gerai, bet žiūrėkite, aš nematysiu ir nežiūrėsiu ir nežinosiu, bet jūs žiūrėkite, kad vokiečių nebūtumėte pastebėti”.

Raseinių Apskrities Komendantūra

Raseinių miesto geležinkelio stotyje išlipome iš traukinio ir nurodytu antrašu nuėjome į trijų aukštų pastatą. Mus, aštuonius atvykusius, priėmė ir užregistravo.

Raseinių apskrities komendantas buvo mjr. Narušis. Kom-ros aps. būrio vadas j. ltn. Liepa. Kom-ros būstinėje jau buvo atvykę ir apsistoję apie dvidešimt vyrų. Kai kurie buvo prieš dvi savaites atvykę. Miegojo ant šiaudais klotų grindų. Ginklų ir kariškos aprangos dar nebuvo gavę. Būstinėje susitvarkęs išėjau į gatvę. Kitoje gatvės pusėje ant didelio žemės sklypo riogsojo išsimėtę dideli akmenys. Toliau gatvių sankryžoje būta lyg nudegusio pastato, kurio tik pamatų akmenys buvo likę. Ėjau gatvėmis apie didelį sklypą ir sustojau ant šaligatvio šalia pastato pamatų. Vakaruose saulė buvo tik po laidos — temo. Pūstelėjo lengvas ramaus ir vėsaus oro vėjelis. Atsisėdau šalia šaligatvio ant pamato akmens plokštumos. Neturint šviesos, kai kurie būstinėje buvo sugulę poilsui. (Karo metu bet koks apšvietimas buvo draudžiamas). Apmąščiau netolimos praeities

įvykius. Kas Nepriklausomos Lietuvos buvo sukurta ir pasiekta, raudonasis nuo to teroru išvadavo! O kitas užkariautojas, rudas, irgi mūsų žemėje vykdė savą "kūrybą". O mes, kaip ant to sklypo atskiri pamatų akmenys, likome išmėtyti benamiai.

Buvo jau tamsi, be mėnesienos, žvaigždėta naktis. Atsistojęs nuo akmens pamato,ėjau poilsui, tik staiga miesto sirena sukaukė orinį pavojų. Visi subėgo iš būstinės ant sklypo griuvėsių. Tamsiame nakties danguje buvo girdimas skrendančių, bet nematomų, lėktuvų dūzgimas. Netrukus, tolumuje, vakaruose nušvito. Po to pašvaistė mirkčiojo ir visas nakties tolimas horizontas suliepsnojo ugnimi. Iš Raseinių komendantūros telefonu su Šiaulių miestu jokio ryšio jau nebuvo. Raseinių miesto telefono centrinė pasakė: "Šiaulių miestą bolševikai apšvietė ir bombarduoja".

1944 m. liepos mėn. 19, 20, 21 d. d. apie dešimtą valandą nakties Šiaulių miestas buvo rusų bolševikų bombonešių bombarduojamas. Per tris naktis daug Šiaulių pastatų buvo sugriauta, ir sukeltuose gaisruose daug nudegė. Betkoks susisiekimas su Šiaulių miestu buvo nebeįmanomas. Raseinių aps. Lyduvėnų geležinkelio tiltas per Dubysos slėnį buvo vokiečių išsprogdintas. Visa tai buvo per radiją pranešta. Po tokio pranešimo aš likau kaip stoviu su nevertingu lagaminu ir maža pinigų suma.

Maždaug po dviejų savaitių kom-ros būstinė įgavo kitokią išvaizdą. Buvo sukaltos iš lentų lovos. Gavome iš vokiečių patalynę, perdažytas vokiškas uniformas bei senus ginklus: šautuvus ir kelius lengvus kulkosvaidžius. Viso būrio sudėtyje turėjome du nepr. Lietuvos karius. Kitas puskarininkis (neatmenu pavardės) buvo būrio būrininkas. Likusieji būrio jauni vyrai buvo netarnavę kariuomenėje. Būrininkas aiškino ginklo pažinimą ir pravedavo dalinį rikiuotės aplmokymą.

Kuomet būrys ir būstinė buvo susitvarkę, komendantas iš vakaro visam būriui paliepė ruošti anksti rytą išvykti. Komendantūra turėjo du sunkvežimius ir vieną lengvą mašiną (taxi). Visas kom-ros turtas vakare buvo kraunamas į sunkvežimius.

Raseinių miesto gyventojai jau buvo iševakuoti paraeitos dienos vakare. Vokiečių civilinė valdžia miestą apleido. Mes, komendantūros būrys, sekantį rytą, pažadinami antrą valandą nakties, tęsėm išvykos darbus. Mieste buvo likę tik vyresnio amžiaus žmonės. Keli įtartini jauni vyrai slankiojo miesto gatvėmis. Vietinė lietuvių policija, kartu su komendantūra, ruošėsi išvykai. Vokiečių kariuo-

Šimkaičių miške, Raseinių aps., žuvusiems partizanams pastatytas paminklas. Apatinėje nuotraukoje žuvusiųjų pavardės. Nijolės Stravinskienės nuotr.

menė per visą naktį tvarkingai traukėsi netolimu plentu.

Buvo gauta apytikrė žinia, kad bolševikai yra ties Dotnuva. Vyrų, komendanto išsiųsti pastočių gauti, su pastotėm grįžo. Komendantūros išvykos pasiruošimo metu majoro žmona, sėdėdama ant sunkvežimio, savo vyrą įtaigojo ir nurodinėjo, kaip ir ką jis turi daryti. Vaikiniai nešdami krovinius iš būstinės krauti į sunkvežimius, pašnibždomis kalbėjo: “Velnias čia bus, jei mūsų viršininką moteris valdo”!

Septintą valandą ryto komendantas su žmona nuėjo į lengvą mašiną, o būrio vadui įsakė žygiuoti karyptimi Jurbarkas ir, dviejų sunkvežimių lydima, nuvažiavo.

Netrukus išvažiavome — komendantūros apsbūrys dviem vežimais, o Raseinių miesto policija trim. Jau už miesto ribos važiuojant, prieš mus trys vaikinai dviračiais ant kelio atvažiavę, mus sustabdė ir paklausė:

— Iš kur jūs važiuojate”?

— O jūs kas būsite? — paklausė leitenantas.

Atvykę partizanų žvalgai paėjo toliau ir sustoję ant kelio tarp savęs kalbėjosi ir tarėsi. Vienas jų nuėjo prie vežime sėdinčio leitenanto ir paklausė:

— Ar galite vietoje ant kelio mūsų iki devintos valandos palaukti, galimam ryšiui sudaryti?

— Gerai — sutinkančiai pasakė leitenantas — mes lauksime...

Vienas partizanas pas mus liko, o kiti du greit dviračiais nuvažiavo į partizanų štabą. Bet iki sutarto laiko žvalgų nesulaukus, būrio vadas paliepė žygiuoti kryptimi Kalnėjai.

Komendantūros dviejų pastočių vežimuose buvo vežama amunicija ir visų asmeniškai lagaminai. Už antro vežimo galo prižiūrta karvutė vežimą sekdamą ėjo. Toliau, ant kelio atsilikę, Raseinių miesto policija ant trijų vežimų susėdę, važiavo. Netrukus, pakeliui pas ūkininką (ties Kalnėjais) pavalgę vėlyvus pusryčius, tuojau išvažiavome. Toliau policija nuo kelio pasuko į Šimkaičius ir nuvažiavo, o mes, tolesniu keliu per visą dieną važiavę, Vidžgiryse apstojome nakvoti. Bet kuomet pas ūkininką kieme prie šulinio apsiprausėme, leitenantas pas mus atėjęs tuojau liepė žygi tęsti, nes vietos gyventojas pranešė, kad maždaug už penkių kilometrų buvo pastebėti bolševikų parašutininkai. Kitos dienos ankstų rytą, jau švintant, atvažiavome į didelį ūkį, šalia Kuturių, trys kilometrus nuo Jurbarko. Kuturiuose buvo apstojęs maioras.

Leitenantas, atvykusiam būriui nurodęs daržinėje ant šieno guolius ruošti, išeidamas iš daržinės pasakė: “Žiūrėkite, kad nebūtų po ūkį toliau nuo daržinės vaikstančių”.

Leitenantas prie būrio grįžęs paklausė, kas galėtų dviese iš Kuturių atnešti būriui pusryčius. Tuojau du vaikinai dideliais kibiriniaus indais nuėjo ir atnešė duonos ir mėsos su priemaiša daržovių viralą.

Sekančios dienos rytą, po pusryčių, du vaikinai — Vacys Mikšys ir Henrikas Stanislovaitis — buvo būrininko (pusk.) skiriami aplinkos švaros darbams atlikti. Bet darbams jie būti skiriami nenorėjo, aiškinosi ir atsikalbinėjo. Būrininkas būrio vadui pranešė, o būrio vadas (ltn.) majorui. Majoras tuojau liepė abu vaikus už atsikalbinėjimą iš būrio pašalinti. Pašalinti iš būrio kitame, šalia, esančiame ūkyje, pas ūkininką apstoję. Visam būriui tokia majoro griežta bausmė buvo nesuprantama.

Karo veiksmams Lietuvos teritorijoje tarp dviejų mūsų priešų vykstant ir asmens saugumui pavojams gresiant, padėtis buvo pavojinga. Tad visas būrys prie daržinės susibūrė, aiškinosi ir svarstė ką daryti. Buvo nutarta, kad du būrio vaikinai eis pas majorą ir prašys iš būrio pašalintų pasigailėti ir jų bausmę nuimti. Bet majoras, atėjusį išklauses, savo nuomonės nekeitė (Reguliarioje kariuomenėje tokiu atveju karo metu būtų greitas karo lauko teismo sprendimas).

Kom-tūros apsaugos būrys buvo sudarytas iš nepatyrusių jaunuolių, moksleivių ir ūkininkaičių, neseniai įvilktų į vokiečių perdažytas uniformas. Komendantūros būrio priedangoje jie traukėsi per Lietuvos teritoriją, tarp kryžminės kariaujančių ugnies bėgo nuo raudonojo teroro, taikstėsi prie nacių vokiečių, kad nebūtų jų gaudomi.

Maždaug savaitę būrys pasiliko daržinėje. Pagaliau būriui buvo įsakyta ruošti išvykai. Vienas iš būrio vaikų apie išvyką pranešė Vaciumi ir Henrikui.

Leitenantas, matydamas pašalintus iš būrio važiuojančius vežime iš paskos su kitais, jiems nieko nesakė. Popietėje nuo vieškelio per dirvoną į lauko kelią pasukome ir įvažiavome į apleistą vienkiemį, kur buvo nutarta ilgesniam laikui apstoti.

Sekančią dieną būrininkas (pusk.) aiškino pavieniui ginklo pažinimą. Vakare būrininkas visą būrį įspėjo, kad buvo išėjusių į apylinkę ir kad daugiau neatsiklausus nebūtų iš ūkio rajono išeinančių. bet sekančią dieną vėl buvo pasišalinusių. Vakare prie būrio atėjo būrio vadas (ltn.) ir aiškino:

— Kad nebūtų jums taip, kaip įvyko su Kėdainių Kom-ros aps. būriu, kuris toje apylinkėje buvo apsistojęs. Dėl kelių išsigėrusių triukšmą vokiečių lauko žandarmerijos visi buvo išvežti į Vokietiją. Todėl dabar nuo ryto iki vakaro bus visos dienos metu pamainomis budintis sargas ir žiūrės, kad niekas iš vienkiamio neišeitų.

Vieną dieną maistininkas būrio vadui pranešė: “Gautas maisto davinys iš vokiečių netrukus pasi- baigs”. Buvo majorui pranešta, o maistininkui buvo pasakyta nesirūpinti. Tokią virtuvės padėtį visas būrys tarp savęs tyliai svarstė, o vienas garsiai pasakė:

— Majoras neblogai pas ūkininką apsistojęs gyvena. Jo žmona melžia karvutę, kurią mes keliu atsivarėm. Majoras tą karvutę mums galėtų į virtuvę duoti.

Padėtį aptardami, vieni kitus siūlė eiti pas majorą, bet niekas nenorėjo. Tuomet, vienas šūktelėjo: “Maistininko pareiga eiti pas majorą”. Visi pritarė, o maistininkas atsikalbinėjo. Bet prikalbintas ėjo pas majorą ir prašė leidimo eiti pas vietos ūkininkus gauti kokį nors galviją į virtuvę. Tačiau majoras griežtai uždraudė bet kam iš vienkiamio išeiti.

Buvo pietų laikas. Visas būrys ir budintis sargas, visi ėjo į netolimą ūkį pietauti. Nueinančio sargo paprasčiau man pietus atnešti, o pats vienkiamyje budėti likau. Netrukus sargas atnešė man lėkštėje kelius mėsos gabalėlius pietums. Jau tikrai apgailėtinus pietus suvalgęs, laukiančiam vaikinui nieko nesakęs lėkštę grąžinau. Sargui į virtuvę nuėjus, maniau eiti pas būrininką (pusk.) ir esamą padėtį išsiaiškinti. Bet man jis buvo nepažįstamas, net jokio pokalbio tarp mudviejų iki šioliai nėra buvę. Nežinia, kaip būčiau jo suprastas. Eiti tiesiai pas majorą netikslu būtų. Reguliarioje kariuomenėje karys nesiaiškina.

Bet komendantūros aps. būrys buvo sudarytas iš nepatyrusių jaunuolių kurie jokio supratimo neturėjo apie kariuomenės organizaciją. Majoras prie būrio atėjęs galėtų padėti paaiškinti.

Man taip sėdint ir svarstant padėtį be geros išeities, išgirdau nuo kūtės galo lauko keliu ateinančius žingsnius. Ir šieno kūgio kitoje pusėje, manęs nepamatę, atėjusieji susėdo. Atėję vaikinai tyliai pašnibždomis kalbėjo. Įtempęs klausą išgirdau, kad man pažįstami balsai tylai kalbėjo. Kostas Milašius ir Jonas Jonaitis kitiems aiškino, kad mums taip nebūtų kaip buvo su Kėdainių kom-tūros būriu. Ir siūlė iš būrio bėgti. Buvo girdimas pritarimas, o

vienas jų siūlė iš būrio bėgti. Buvo girdimas pritarimas, o vienas jų siūlė, kad reikėtų iš būrio kviesti daugiau patikimų kartu bėgti. Henrikas Bončkauškas mane pasiūlė. Bet buvo nesutinkančių, kad būčiau kviečiamas. Tuomet Henrikas visiems aiškino: “Aš jums užtikrinu, nes jį pažįstu, jis kom-tui nepraneš. Aš eisiu su juo kalbėti...” Kad šieno čiūžesio nesukėlus, atsargiai kilstelėjau nuo kūgio ir nepastebėtas pasišalinau.

Netrukus artėjo Henrikas ir mane su juo eiti vadino. “Koks čia reikalas būtų”, — būk nesuprasdamas klausiau ir nuėjome prie toliau stovinčių vaikinių. Mane atvedęs, man sakė: “Mes šią naktį planuojame iš būrio bėgti. Ar tu mūsų sumanymui pritarai”? Greitai ir trumpai pasakiau: “Taip, pritariu”. Toks mano sutikimas prieš mane stovintiems vaikiniams buvo nesuprantamas. Visi lyg žadą netekę stovėjo ir į mane su baime žiūrėjo. Vienas jų paklausė: “Ar tikrai taip bus, kaip mums sakote”? Jei jums pritariu, tai taip ir bus”, — atsakiau. Tuomet visi tarp savęs tyliai kalbėjosi ir tarėsi. Po to vienas jų man pasiūlė:

— Būkite mums vyresnysis ir tolesnį kelią vadovaukite.

— Gerai, bet su viena sąlyga.

— Kokia ta sąlyga Jūsų bus, — jau visi kartu klausė.

— Jei būsite drausmingi ir manęs klausysite.

Visi linksmi nusiteikę, nudžiugę žadėjo tokiais būti ir mane skyrininku vadindami klausė:

— Skyrininke, o kaip mes postuose sargų nepastebėti iš vienkiamio pasitrauksime”?

— Jei būčiau jūsų sumanymą anksčiau žinojęs, būčiau iš mūsų bėgančių tuo laiku į postus skyręs. Tuomet visų mūsų su postuose sargų pamaina iš vienkiamio pasitraukimas būtų labai patogus. O dabar yra sekanti padėtis.

— Pirmame poste tarp pačių daržinės durų prie lengvojo kulkosvaidžio budintis eis pirmą valandą nakties žadinti į postą sargą Tryčį. (Tryčis buvo apie devyniolikos metų amžiaus, vidutinio ūgio, rausvų plaukų šlakuotu veidu ir buvo kalboje užsikertantis. Jis buvo vienas iš sutiktųjų trijų partizanų žvalgų, likęs prie būrio.

— Antrame poste, ant važiuojamo lauko kelio, prieš mišką, budintis sargas Zenonas Ručinskas, kartu bėga. Ir sekančios pamainos sargą Alfonsą Barauską žadinti į postą dels, nes tas kartu nebėgs. O nuo šieno kūgio jūs visi pasitraukę ir toliau miške sustoję mūsų likusių pasitraukiančių lauksite.

Bet vienas vaikinų manęs paklausė:

— O kaip bus su tarp daržinės durų budinčiu sargu. Reikėtų surišti ir skuduru burną užkišti.

— Nėra reikalo, pasakiau. Aš prie sargo eisiu, toliau už daržinės kampo nusivedęs kalbinsiu, kad jūs, nuo šieno kūgio pasitraukiančių į mišką, nematytų.

Buvome aštuoni iš būrio, kurie aptarėm ir sutarėm iš vienkiamio bėgti.

Buvo vakaras, po saulės laidos šviesa vakaruose temo. Būrys visada tuo laiku eidavo poilsiu.

Kaip buvo sutarta, buvau laiku pažadintas. Gulėdamas, nuo šieno viršaus stebėjau daržinės kitoje pusėje tamsoje ant šieno miegančius. Tik visų gilus alsavimas ir pučiantis kai kurių knarkimas buvo girdimas. Daržinės apačioje, tarpduryje budintis sargas vaikščiojo. Ir visos nakties visatos aplinka gaubė ramį tylą. Tačiau daržinės kitoje pusėje, ant šieno išgirdau, kad būrininkas, kuris su ltn. Liepa kartu gulėjo, nuolat ant šieno vartėsi ir kosėjo. Buvau tikras, kad jis nemiegojo.

Jau sutartas laikas atėjo. Sargas ėjo iš posto trečios pamainos sargą žadinti. Sargas Tručys atėjo budėti į postą. Pažadinau šalia gulinčius abu ryšininkus. Vienas jų eis už daržinės ant šieno kūgio miegančius žadinti ir liks vietoje. Antras ryšininkas daržinėje padėtį stebės ir lauks tolimesnių nurodymų. Nuo viršaus šieno ėjau kopėčiomis lipti žemyn. Jau buvau pastatęs ant kopečių spyro koją. Bet man iš paskos einantis ryšininkas pasakė: “Būrininkas nemiega”! Atsisukęs tyliai pasakiau: “Žinau, tik tu tylėk”!

Atsiradęs daržinės apačioje, būk tai užsimiegojęs krypuodamas, pro daržinės duris į lauką ėjau. O sargas mane ateinantį pamatęs greitai prie daržinės sienos traukėsi. O dabar ką su juo darysiu? Bet stabtelėjau ir būk nieko dėtas ėjau pro šalį slapta žvilgsniais stebėdamas, būk savo reikalu toliau už daržinės kampo nuėjau. Bet kodėl, manęs vengdamas, jis traukėsi?

Netrukus prie tebestovinčio sargo grįždamas jau ir kalbindamas tariu: “Tu kariuomenėje nebuvai tarnavęs, kaip tau poste patinka budėti”? Bet norėdamas greitai atsakyti, jis atbulas traukėsi, purtė koją, gomuryje užsikirtęs žiopčiojo ir mykčiodamas sakė: “j-j-ūs n-n-neap-p-gau-s-sit-te m-m-man-n-ņęs, j-j-jūs-s-s-su p-p-pl-n-n-nus a-a-š ž-ž-ži-n-n-nau”.

Jis žino! Nustebęs į sargą žiūrėjau ir vos nenu-sijuokęs šyptelėjau, nes man iš jo pasakymo aišku

buvo, kad būrininkas ir būrio vadas, daržinėje gulėdami, ką šią naktį vygdome, tikrai žinojo. Todėl suvokdamas padėtį ir matydamas suprantamą sargo baimę, ištariau: “Gal nori kartu bėgti”? “Ne, nenoriu”, — purtydamas galvą pasakė. Tuomet praėjau pro jį. O jis ramus stovėjo ir į mane praeinantį nesitraukdamas žiūrėjo. Tad atėjęs prie pastatyto tarp durų ant žemės kulkosvaidžio pasakiau: “Mes jį (ginklą) imsime su savimi”. “Gerai, imkite”, — linktelėjęs galvą pasakė. Man nesuprantama buvo. O gal taip jam (sargui) įsakyta buvo pamaniau. Tuomet ranka mostelėjau stovinčiam daržinėje prie kopėčių ryšininkui, o jis jau žinojo, ką turi daryti. Ir greitai daržinės išore grįždamas paėmė lengvąjį kulkosvaidį (nes buvo sutarta, jei bus galimybė imti jį su savimi).

Mačiau vaikus į mišką nubėgančius. Nuėjau prie sargo, jam ranką tiesdamas atsisveikinimui. Taip linkėdami vienas kitam viso geriausio, atsisveikinome.

Mes likę dviese su ryšininku, ginklus užsimetę, nuėjome tolyn lauko keliu pas sustojusius miške. Ten Valerijonas Ručinskas manęs klausia: “Kur mano brolis liko”? Einu jo ieškoti. Greit miško keliu tolstančiam pasakiau: “Būk atsargus, žiūrėk, mes lauksime”.

Pažiūrėjau į laikrodį. Buvo pirma valanda ir trisdešimts minučių po vidurnakčio. Netrukus sugrįžęs Valerijonas sako: “Kuomet brolis iš posto savas naštas imti ėjo, sekančios pamainos sargas Alfonsas Barakauskas, jį pasitraukiantį pamatęs, prašė jo nepalikti. Dabar jam padeda susitvarkyti ir prašė jį palaukti”.

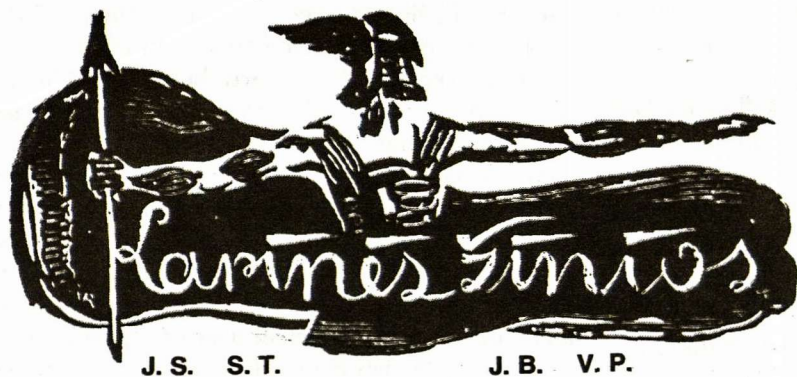
Tie nepatyrę jaunuoliai stebėtinai gerai vykdė pasitraukimą. Žiūrėjau į miško tamsų kelią. Galvojau, kodėl ten toliau ūkio daržinėje likę mums pasitraukti leido? Man buvo nesuprantama. Ar komentantas žinojo? Koks buvo tolimesnis likusio būrio likimas, neteko patirti, niekuomet nesužinojau.

III. Pastotės, ūkininkai, arklių istorija

Buvome 8 vyrai; Henrikas Bončkauskas, Zenonas Barauskas, Kostas Milašius, Jonas Jonaitis, Valerijonas Ručinskas, Stasys Rackevičius, Pranas Vasiliauskas (ir paskutinis prisidėjęs) Alfonsas Barakauskas.

Greitai susitvarkėm su ginklais ir lengvu kulkosvaidžiu. Du vaikinai dar turėjo nepr. Lietuvos kariuomenės kuprines.

(Nukelta į psl. 304)

GINKLAI IRAKO KARE

Ginklų tobulinimas niekad nesibai-gia, jie bandomi taikos metu poligo-nuose bei šaudyklose, bet galutinį iš-bandymą jie gauna kautynėse. Nese-niai pasibaigęs karas Kuveite ir Irake parodė visą eilę žymiai patobulintų ar ir visai naujų ginklų, kuriuos čia, laikui slenkant, skaitytojams plka-tieksime susipažinti.

Sąjungininkai naudojo daugiausia JAV, Britanijos ir visai mažai Prancūzijos gamintus ginklus. Irakas naudojo daugiausia Sovietų, kiek mažiau Kinijos, Britanijos, JAV, Prancūzijos ir Pietų Afrikos gamintus ginklus.

Sausumos kautynėse svarbiausias ginklas yra sunkusis tankas, anglų vartosenoje vadinamas "pagrindiniu mūšio tanku" — main battle tank. Są-jungininkų pusėje dauguma sunkiųjų tankų buvo amerikiečių M1A1 "Ab-rams" ir britų "Challenger".

1976 m. Chrysler b-vė gavo užsa-kymą gaminti naujus tankus, kurie buvo pavadinti M1 Abrams. Pirmieji serijinės produkcijos tankai pasirodė 1980 m. Jie buvo ištaisai šarvuoti sluoksniuotais vad. Chobham šarvais ir ginkluoti 105 mm pabūkle. Pabūklas pilnai stabilizuotas krypties ir pakilos atžvilgiais ir gali tiksliai šau-dyti tankui judant. Tolimatis lazerinis. Be pabūklo dar yra du kulko-svaidžiai. Tanke vežamasi 55 pabūklo šoviniai. Variklis — dujinė turbina, kuri yra žymiai mažesnė už dyzelį, lengviau pataisoma, tik naudoja dau-

giau degalų. Buvo numatyta pastatyti 7.058 M1 Abrams tankus.

Jau 1985 m. buvo pastatyti du pir-mieji produkcijos tankai, patobulinti ir pavadinti M1A1 Abrams. Jie ir toliau statomi, vis nesustojant juos tobulinti. M1A1 svarbiausias patobulinimas yra 120 mm negraižtvuotų vamzdžių pabūklas. Jis yra sukonstruotas vokiečių Rheinmetall firmos ir naudoja-mas vokiečių "Leopard 2" tanke. Pabūklas pagal licenziją gaminamas Amerikoje. M1 šalia pabūklo turi du 7,62 mm kulkosvaidžius, o M1A1 turi vieną 12,7 mm ir vieną 7.62 mm kulkosvaidžius. Įgula aprūpinta šildo-mais ar vėsinamais rūbais ir apsaugo-ta nuo atominių, bakteriologinių bei cheminių ginklų.

M1A1 Abrams duomenys: įgulą su-daro 4 — komendantas, pabūklinin-kas, užtaisytojas, šoferis. Svoris: 54.432 kg. Variklis: Lycoming AGT-1500 dujų turbina, išvystanti 1500 A. J. Matmenys: su pabūkle nukreiptu į priekį 9,828 m, liemens ilgis 7,918 m, plotis 3,655 m, aukštis 2.885 m, didžiausias greitis keliu 66,77 km/val, be papildymo gali nuvažiuoti 465 km, pereina 1,219 m gylio brastas, kopia į 60% šlaitą, pereina 1,244 m, stačią kliūtį ir 2.743 m. griovį.

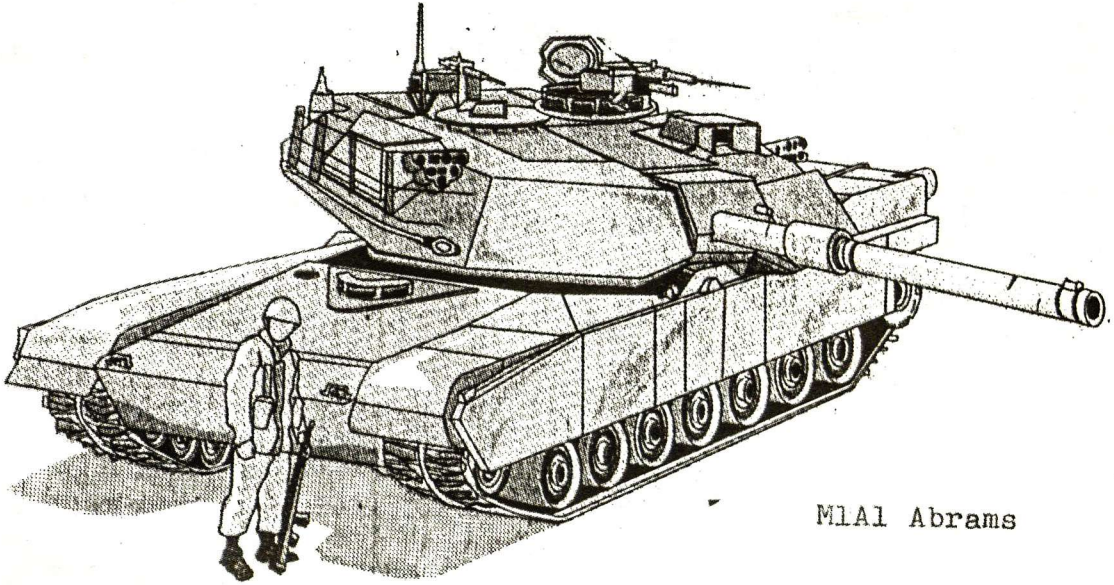
Britų sunkusis tankas "Challenger" kilo iš neužbaigto, Irano šacho užsa-kyto, specialiai, Iranui sukonstruoto tanko "Shir 2". Irane pasikeitus režimui, Karališkoji ginklų gamykla Leeds mieste jau turėjo beveik paga-

mintus 243 Shir 2 tankus. Juos pritai-kius Europos sąlygoms, "Challenger" vardu jie buvo perduoti britų armijai 1983 m. Jie buvo ginkluoti 120 mm L11A5 graižtvuotais pabūklais, kurie vėliau buvo pakeisti kitu britų kon-strukcijos pabūkle su žymiai didesniu pradžios greičiu, leidžiančiu specialų prieššarvinį sviedinį, pramušant vi-sus iki šiol žinomus šarvus. Tęsiant jau patobulinto tipo tankų gamybą, anksčiau statyti tankai buvo sumoder-ninti įmontuojant naują greičiu dėžę, kompiuterinę variklio kontrolę ir uždedant naujus, patvaresnius vikš-rus. Sekimui ir pabūklui nutaisyti naudojama terminė (šiluminė) siste-ma.

"Challenger" duomenys: įgula 4 kariai, svoris 50 tonų, variklis 12 cilin-drų Rolls Royce dyzelis, išvystantis 1200 A. J. Metmenys: ilgis, su pabūkle nukreiptu į priekį 11,55 m, liemens ilgis 9,87 m, plotis 3,51, au-kštis 2,89 m, didžiausias greitis keliu 56 km/val., be papildymo gali nu-važiuoti apie 500 km, pereina 1,07 m brastas, kopia į 60% šlaita, perlipa 91 cm stačią kliūtį ir 3 m griovį.

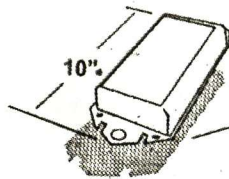
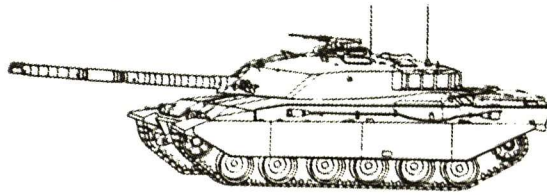
Armed Forces Journal Internatio-nal, š. m. liepos numeryje rašoma, kad Irake veikė 200 "Challenger" tan-kų, viso sukurusių 81.000 km. Po 100 valandų užtrukusių veiksmų, 190 dar buvo tinkami kautynėms. Pažymima, kad Skotų gvardijos dragūnų plk. ltn. J. F. B. Skerples "Challenger" tanko 120 mm pabūklo vienu šūviu 5,1 km atstume sunaikino Irako T-72 tan-ką. Tai rekordinis atstumas tankų su-sirėmime.

Irakas gausiai naudojo Sovietų ga-mybos sunkiuosius tankus T-72, pradėtus gaminti apie 1971 m. 1988 metų žiniomis šie tankai pagal licen-ziją dar buvo statomi Čekoslovakijo-je, Lenkijoje, Indijoje ir Jugoslavijoje ir buvo naudojami visoje eilėje Sovie-tams draugingų valstybių. Pabūklo bokštelis lieto šarvinio plieno, jame įmontuotas 125 mm pabūklas. Tanke telpa 40 sviedinių su sviedžiamaisiais užtaisais Optinis tolimatis naujes-niuose modeliuose pakeistas lazeri-

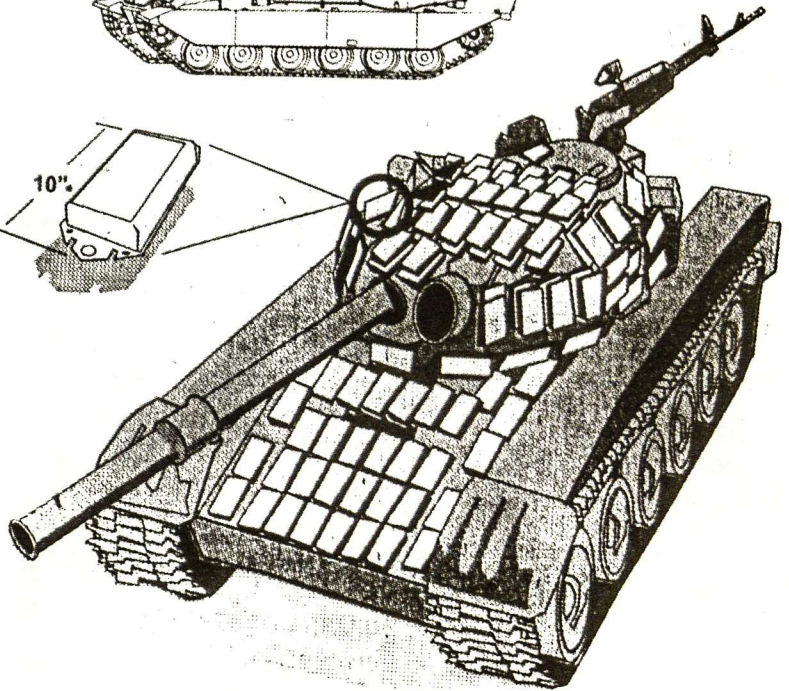

M1A1 Abrams

Challenger

T-72

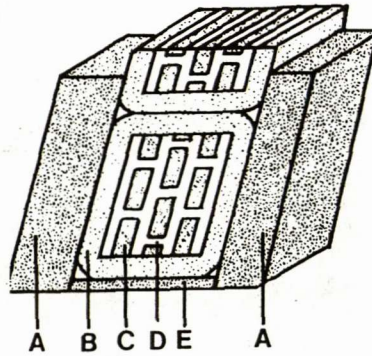

niu. Įgulą sudaro komendantas, pabūklinis ir šoferis. Pabūklą užtaiso automatinis užtaisytojas. Yra žinių, kad tas užtaisytojas yra nepatikimas, esą atvejų, kad vietoje šovinio į spyną bandomas įstumti pabūklinis. Yra žinių, kad įvairūs šio tanko sviediniai 1.000 atstume gali pramušti 300 ir 475 mm šarvus. T-72 aprūpinti priešatomine, priešbakterine ir priešchemine spsauga, infra raudonų spindulių naktinio sekimo priemonėmis, oro vamzdžiu gilioms brastoms pereiti ir priekyje noragu kliūtims šalinti.

T-72 duomenys. Svoris 41 tona, variklis V-12 cilindrų dyzelis, išvystantis 780 A. J. Matmenys: ilgis su pabūklų nukreiptu į priekį 9,24 m, liemens ilgis 6,95 m, plotis 3,6 m. aukštis (be priešlėktuvinio kulkosvaidžio) 2,37 m, didžiausias greitis keliu 60 km/val., be papildymo gali nuvažiuoti 480 km, o panaudodamas kartu vežamą kuro atsargą, 700 km, pereina 1,4 m brastą, kopia į 60% šlaitą, perlipa 0,91 m statmeną kliūtį ir 2,9 m griovį. Per minutę gali paleisti 6 šūvius iki apie 2000 m atstumo, norint tiksliai pataikyti, turi sulėtinti važiavimą ar sustoti. Papildomai apsaugai galima uždėti reakcinius šarvus, kurie savo sprogiu kompensuoja prieš šarvinio sviedinio sprogiumą. Pridedamoje iliustracijoje tokie reakciniai šarvai pavaizduojami.

Prieš karą abi pusės naudojo ar daug kitų paskirčių šarvuotųjų, kurie buvo skiriami lengvesniems uždaviniams atlikti. Pasitenkinsime peržvelgti tik šiuos tris tankus.

Iš kitų šiame kare naujai pasirodžiusių ir tvirtai įsipilietinusių ginklų, pirmniausiai reikia paminėti "Tomahawk" (tar. Tomahok) vardu amerikiečių išrutuliotas bombas-robotus, angliškai kvadinamus "cruise missile". "Tomahawk" vardu Amerikos indėnai algonkvinai vadino lengvą kovos kirvuką. Tai yra roboto varuojamas mažas lėktuvėlis, nešantis į parinktą taikinį sprogstamą užtaisą paprastą ar atominį. Jo pirmatakas pasirodė II pas. karo metu, kai 1944

Chobham šarvo struktūra

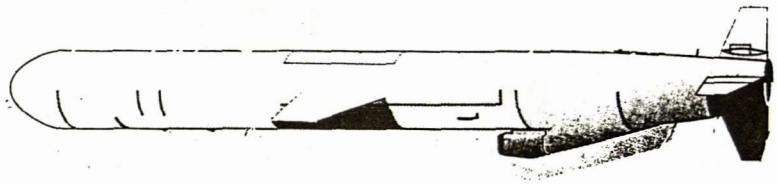
A — Paprasto šarvinio plieno išorinė ir vidurinė plokštės

B — Aliuminio ar plastikos vidaus apvalkalas

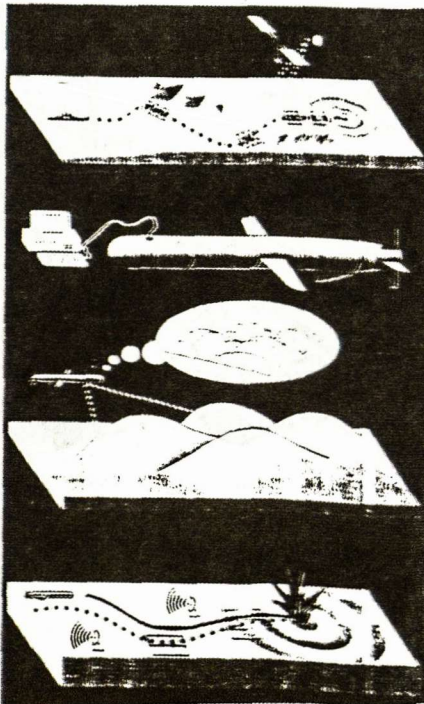
C — Karaminiai blokai

D — Epoxy ar kito specialaus klijaus įtarpas

E — Papildomas šarvo lakštas blokam prilaikyti. Gali būti naudojami ir varžtai.

BMG-109 bomba-robotas Tomahawk.

A — Žemės satelitas užregistruoja numatomos operacijų vietovės reljefą, kurį vėliau perduoda žemėje esančiam kompiuteriui

B — Būsimo kelio į taikinį reljefo duomenys užprogramuojami bombos robotą valdančiame kompiuteryje

C — Skridamas į taikinį, robotas radaru stebi perskrendamą vietovę, lygina su užprogramuotu maršrutu ir, reikalui esant, daro skridimo pataisas

D — Prie taikinio priartėjus, valdymą perima kitas kompiuteris ir bombą nuveda į satelito nufotografuotą taikinį ir jį sunaikina

Tomahawk veikimo principas

metais vokiečiai pradėjo iš Prancūzijos leisti į Londoną V-1 pavadintas skrendančias bombas. Tai buvo maži lėktuvėliai, svėrė apie 2 tonas, iš kurių apie 1 toną sudarė sprogtamasis užtaisas ir pusę tonos degalai, galėjo nuskristi apie 400 km. Kryptį laikė žiroskopinis automatinis pilotas.

“Tomahawk” yra gaminami General Dynamics b-vės. Jų tobulinimas tebesitęsia, tad čia pateikiami duomenys nebūtinai atitinka vėliausių padėtį. Čia keli techniniai duomenys: ilgis 6,4 m, skersmuo 53 cm, svoris 1200 kg, kovos užtaisas 123 kg svorio 200 kilotoną galingumo atominis, bet galima naudoti ir Irake buvo naudojami paprastos sprogtamos medžiagos užtaisai. Maksimalus skridimo atstumas 2780 km, taiklumas 18,3 m spinduliu nuo taikymo taško.

“Tomahawk” skridimo maršrutas yra įprogramuojamas į jo kompiuterį. Operacijos vietovės reljefo duomenys iš anksto yra užfiksuojami žemės satelito.

“Tomahawk” sausumos variantas yra transportuojamas aliuminio dėžėje ant sunkvežimio, specialios priekabos. Pakilos kampui duoti dėžė hidrauliniai pakeliama reikiamu kampu. Skridimui į numatytą taikinį užprogramuotas bomba-robotas iš šios dėžės išsviedžiama nedidelė raketa. Per 13 sekundžių robotas išskleidžia sparnus, atidaro ore įsiurbiamą angą ir paleidžia veikti savo variklį. Nuo to momento roboto skridimą perima valdyti kompiuteris, skridimo aukštis nužemėja iki 10 metrų nuo žemės ar vandens paviršiaus. Užprogramuoto skridimo tikslumą kontroliuoja žemės paviršių, apie 1500 kvadratinų metrų plotą, “matantis” kompiuteris, kuris perskrendamą vaizdą lygina su užprogramuotu. Skridimo aukštį, apie 10 metrų nuo paviršiaus, išlaiko žemyn nukreiptas radaro altimetras. Bomba — robotas skrenda, palyginti, nedideliu greičiu, apie 800 km/val., bet jį numušti yra labai sunku dabar esamomis priešlėktuvinėmis priemonėmis, nes rada-

ras dėl žemo skridimo jo nepastebi ir negali į jį nukreipti patuliuojančius naikintuvus. Žemai skrendančius bombas-robotus gali pastebėti tik naikintuvai, aprūpinti “priekin žiūrinčiu infra-raudonu” (Forward looking Infra Red — FLIR) įrengimu, bet jį turi ne visi naikintuvai. Prie taikinio priartėjus, skridimo valdymą perima kitas kompiuteris, kuris plačiakampiu objektyvu “mato” patį taikinį ir pagal įprogramuotą jo fotografiją bombą nuveda į taikinį. Kaip yra patirta, buvo daug atvejų, kad pataikymas buvo poros metrų tikslumu.

Irako kare buvo panaudota apie 100 Tomahawkų. Viešosios informacijos šaltiniuose neteko rasti užuominų, kad robotas nebūtų pasiekęs skirto taikinio. Jų didžiausia dauguma buvo paleista iš mūšio laivo “Wisconsin”, nežinomas kiekis buvo paleistas

ir iš povandeninio laivo. Literatūroje yra žinių, kad jie pritaikyti leisti ir iš lėktuvo, yra minima, kad sunkusis bombonešis B-52 gali nešti jų 20 ir išleisti juos skristi į taikinį dar būdams prieš gynybos nesiekiamame atstume. Literatūroje taip pat rašoma, kad bombos-robotai ir toliau tobulinami, siekiant padidinti jų skridimo greitį ir atstumą.

*

KARIO 3 numeryje pastebėtos klaidos

145 psl. dešinėje skiltyje išbraukti: pastraipą, prasidedančią “Vasario 27 d. Kuveite... ir pasibaigiančią “nai baigiantis visi 100”

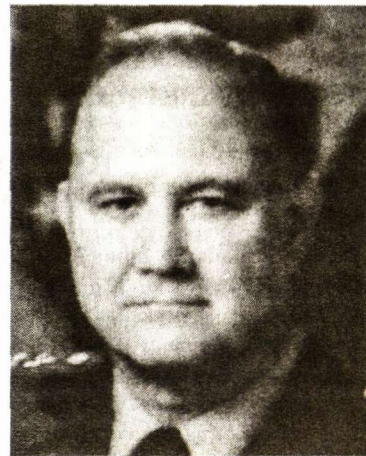
140 psl. po iliustracija lėktuvo pavadinimas turi būti Dewoitine D. 501 L.

GEN. SCHWARZKOPF WEST POINT KARO MOKYKLOJE

Sąjungininkams Irako kare vadovavęs gen. H. Norman Schwarzkopf š. m. gegužės mėn. lankėsi West Point karo mokykloje, kurią jis pats buvo baigęs 1956 m. Tą lankymąsi *U. S. News & World Report* žurnale aprašė J. L. Galloway, kurio aprašymą čia sutrumpinę pateikiame.

Jo lankymosi tikslas buvo pamatyti XXI šimtmečio karo vadus. Šioje mokykloje drovumas nepripažįstamas, o išsisukinėjimas sudaro pagrindą pašalinimui. Vienas kariūnas generolą paklausė, ką jis numato veikti pasitraukęs į atsargą šį rugpjūtį, generolas atsakė: “Jei tamsta manęs klausai ar aš kandidatuosiu rinkimuose politiniam postui, aš atsakau: **absoliučiai ne!**”

“Dykumos audros” operacijos nugalėtojas numato, po 39 metų karinės tarnybos, imtis darbo vienoje iš trijų problemų: švietimo, narkotikų ir benamių aprūpinimo. Atidėjęs į šalį parašytą kalbą, laisvai vaikščiodamas po Eisenhower salės sceną, jis naujajai

vadų kartai laisvai dėstė savo mintis ir įsitikinimus.

“Kai jūs vadovaujate mūšyje, jūs vadovaujate žmogiškoms būtybėms. Aš esu mažesnis kompetentingas vadus, stovinčius prieš karių būrį ir matančius tik būrį. Bet dideli vadai stovi prieš būrį ir mato jį kaip 44 individus, kurių kiekvienas turi vilčių, siekia pasisekimo”. Jis tęsė: “Ir jūsų eilėse yra

cinikų, žmonių, kurie pašiepia tai, ko čia mokotės, pašiepia charakterį, pašiepia kietą darbą, bet kai jūsų šalis bus jūsų reikalinga, jų ten nebus. Bet jūs būsite”.

Schwarzkopf purkštavo, kad po Vietnamo atsirado ištisa “namų pramonė”, daugiausia Washington, kritikuojanti armijos vadovybę ir klausinėjanti: “kur yra Pattonai, kur yra Eisenhoweriai, kur yra Bradley’ai, kur yra Mac Arthurai”?

Šiuos apsišaukėlius “ekspertus” Schwarzkopf pavadino “sauja kariškų raganių, kurie niekad nebuvo prieš ugnyje, bet buvo gerai kvalifikuoti komentuoti apie visus armijos vadus... Jis kalbėjo apie didžias operacines koncepcijas ir planus ir manevrus, nesuprasdami, kad kai mūsų pagaliau vyksta, planas išgaruoja, nes šiame choreografuotame šokyje visad būna koks nors šunsnukis, kuris iššoka iš orkestro ir, uždėjęs durtuvą, bėgioja po sceną”.

“Reikia kare parodyti, kad savo eilėse turime didžių vadų. Šiuo metu dėl to nėra jokios abejonės. Kartoju: tai kompetencija su charakteriu. Jei-

gu jūs, kariūnai, iš čia išeisite su žodžiu **pareiga** įdiegtu jūsų prote; jei iš čia išeisite su žodžiu **garbė** įrašytu jūsų sieloje; jei iš čia išeisite su tėvynės meile įgraviruota jūsų širdyse, jūs būsite 21-mo šimtmečio vadai, verti didelės privilegijos vesti Amerikos sūnus ir dukras”.

Paklaustas, kas jam turėjo didžiausios įtakos, generolas nusišypsojo ir atsakė: “...kai kurių geriausių vadovavimo pamokų aš gavau iš glušų karininkų, moraliai subankrutavusių, visai beverčių karininkų. Daugeliu atvejų jūs daugiau pasimokote iš neigiamo vadovavimo kaip iš teigiamo vadovavimo, nes pasimokote kaip nedaryti”. Jis pakartotinai ragino kariūnus tikėti tuo, ko moko West Point karo mokykla: pareiga, garbe, tėvyne.

Vėliau tą vakarą, gen. Schwarzkopf su žmona Brenda svečiavosi pas mokyklos viršininką gen. ltn. Dave Palmer, viršininko namuose. Metę knygas ir poilsį, apie namus pamažu susirinko per tūkstantį kariūnų ir, skanduodami “Schwarzkopf”, dar iškviėtė jį pasirodyti ir su jais pabendrauti.

Kpt. Tomas Dundzila

JAV MARINŲ KORPUSAS (United States Marine Corps)

Redaktoriaus pastaba: *Jau anksčiau net keliais atvejais K a r i o skaitytėjai yra prašę paskelbti informacijos apie JAV karines pajėgas bei jų organizaciją, tačiau pastangos surasti šitokiai medžiagai bendradarbius nebuvo sėkmingos. Pagaliau šiam K a r i o numeriui atėjo net dvių JAV karinių pajėgų kapitonų rašiniai: vienas tik ką pasibaigusio Irano karo (“Dykumos audros”) dalyvis parašė apie gen. Schwarzkopf, o antrasis apie JAV ginkluotų pajėgų vieną rūšį — Marinų korpusą. Šis autorius jau rezerve, tarnavęs Marinų korpuse Amerikoje ir Tolimuose rytuose.*

-o-

JAV Marinų korpuso pirminis uždavinys yra, išsikeliant į sausumą,

pulti priešą, esantį krante. Šitokia operacija, savaime suprantama, yra nepaprastai komplikauta, rizikinga ir pavojinga. Priešas paprastai tokioje situacijoje yra gerai pasiruošęs, įsitvirtinęs su įvairiais ginklais bei gausia šaudmenų atsarga. Normaliai puolėjas privalo turėti persvarą 3:1. Paprastai šitokiose kovose aukos būna nežmoniškai aukštos. Tokioje išsikėlimo operacijoje nepaprastą vaidmenį atlieka laivyno artilerijos parama (naval gunfire). O tuo pačiu metu Marinų ir Laivyno aviacija, vykdydama oro puolimus, daužo priešą ugnies lizdus bei įsitvirtinimus. Čia ypač svarbus helikopterių vaidmuo, kai situacija neįtikėtina greit kinta, o tuo pačiu metu marinų kovos vadai gali

suteikti daugiau judrumo bei lankstumo kautynių eigai.

Šitokiems karo veiksmams marinai yra paruošti ir taktiškai suorganizuoti, kad neprastai greitai judrumu sugebėtų atsirasti bet kurioje pasaulio dalyje. Štai kodėl marinų įgulos visą laiką randasi ant pajėgiausių ir didžiausių transokeaninių laivų. Tie marinų daliniai keičiami kas 6 mėnesiai.

Dabartinė jau ilgesnį laiką nesikeičianti Marinų korpuso sudėtis yra 190.000 marinų. Šis skaičius jungia tris divizijas įvairių ginklų marinus — karius ir tris aviacijos junginius (Marine Air Wing). Visa tai sudaro marinų karinę jėgą (Fleet Marine Force — FMF). Dvi divizijos yra JAV, o viena divizija yra Okinavoje, Japonijos saloje. Smulkesni daliniai randasi Havajų salyne, o ketvirtąją sudaro Atsargos marinai (Marine Reserves).

Marinų karinis apmokymas yra sunkus ir griežtas, lydimas nuolatinės kietos drausmės. Tokiu būdu marinas išugdomas į gerai apmokytą bei disciplinuatą karį, jaučiantį pasididžiavimą bei garbę būti marinu. Kiekvienas marinas yra puikus žemės kovotojas — pėstininkas, aukštos kokybės šaulys. Šios kvalifikacijos privalomos kiekvienam marinui, nežiūrint ko kiom pareigom jis būtų skiriamas. Reikalui esant, jis gali būti nekeičiamas kovotojas bei taiklus šaulys. Todėl nenuostabu, jog marinai visame pasaulyje žinomi kaip geriausi kariai. Šitokia reputacija susidarė iš labai ryškių kovos pavyzdžių įvairių karų metais marinars paaukojus gausią kraują auką už istorinės reikšmės laimėjimus. Pavyzdžiui, per Pirmąjį pasaulinį karą vokiečiai, patyrę marinų kovingumą bei drąsą, juos pavadino velnio šunimis — “Teufel Hunden”, “devil-dogs”. O per Antrąjį pasaulinį karą istorijon įėjo Iwo Jima salos kautynės, kai čia marinų daliniai puolė banga po bangos labai stipriai apsikasusius japonus, fanatiškai kovojusius. Sala buvo paimta po 36 dienų nuožmių kautynių. Per tą laiką

19.031 marinai buvo sužeisti, o 6.621 žuvo. Salą gynė 21.000 japonų. Tik 1,000 buvo paimta nelaisvėn, o 20.000 žuvo. Daugiausia žuvo nuo rankinių ginklų ir liepsnosvaidžių. Daugelis nusižudė.

Per Antrojo pasaulinio karo penkių metų laikotarpį JAV kongresas yra apdovanojęs tik 353 karius Kongreso garbės medaliais, o Iwo Jima per mėnesio su virš laikotarpį buvo įteikti 27 marinams Kongreso medaliai. Iwo Jima dabar tapo istoriniu Amerikos karinės drąsos simboliu. Šiuo simboliu (Amerikos žvaigždėtoji vėliava keliama ginkluotų marinų ant Iwo Jimos Suribachi kalno) pasipuošė Arlingtono Washington, DC, karinės kapinės, šį simbolį galima matyti dažnoje JAV viešojoje vietoje, salėje, aikštėje. Tai Amerikos karinės garbės bei drąsos nenykstantis viešai regimas ženklas.

Tame monumente yra įrašyti paprasti, bet labai prasmingi garsaus JAV admirolo Nimitz žodžiai, aptariantys marinų narsumą: „Išskirtina narsa buvo paprasta vertybė!“ („Uncommon valor was a common virtue“).

Iš ryškesnių marinų kovų epizodų tebūnie prisimintas Korėjos karo atvejis. Kai kritiškame laikotarpyje JAV ir Jungtinių Tautų kariniai daliniai buvo Šiaurės Korėjos kariuomenės sulaukyti, karo eiga pasidarė kritiška. Tada generolas McArthuras nusprendė panaudoti Amerikos marinus, įsakydamas jiems pradėti ofensyvą iš Amerikos laivų į Icheon uostą. Pirmoji marinų divizija sėkmingai įvykdė įsakymą ir dramatiškai pakeitė karo eigą JAV naudai. Tuoj po to Amerikos

kariuomenės daliniai nustumė priešą iki Mandžiūrijos, net nežinodami, kad tuo laiku Kinija įsijungė į karą. Amerikos armiją apsupo milžiniškos priešų jėgos, grasindamos sunaikinimu. Ir čia pirmoji marinų divizija įvykdė legendarinį atsitraukimo žygį, prasimušdama iš apsupimo, pralauždama „geležinį kubilą“, su didele narsa atmušdama priešų antpuolius, o traukdamiesi sugebėjo su savimi išnešti iš kautynių ne tikai savo sužeistuosius, bet ir žuvusius, kai tuo tarpu kiti daliniai to padaryti nesugebėjo. Nepalikti savo žuvusiųjų ko-

vos draugų taip pat ir sužeistųjų — sena marinų tradicija.

Čia verta paminėti, kad Marinų korpusas buvo suorganizuotas 1775 metais Amerikos revoliucijos kovose. Per daugiau 200 metų laikotarpį susiformavo stipri marinų tvarkymosi rutina, skirtinga nuo kitų ginklo rūšių. Ji tapo tradicija, atkreipusi ne tiktai amerikiečių, bet ir kitų šalių dėmesį. Marinų korpuso metinė šventė lapkričio 10 dieną prisimenama visame pasaulyje.

Verta prisiminti, kad Amerikos marinai, tarnaudami laivyne, pradžioje nešiojo odinius kalnierių ir buvo vadinami „Leathernecks“ — „odinkakliais“. O tų odinių apikaklių paskirtis buvo apsaugoti sprandus nuo kardų kirčių.

Senosiose marinų kovų istorijoje yra įregistruoti jų žygiai prieš piratus Tripolyje, Meksikos kare, kare su Ispanija, 1812 metų kare, Nikaragvos ir Haitio kovose. Neperseniausiai kariavo Naksiai-Vietname ir štai šiomet su Iraku. Jie tebėra, kaip jų šūkis skelbia: „Visuomet išstikimas“ — „Semper fidelis“.

Kaip jau minėta, marinus pagarbiai mini ir kitos tautos. Štai Prancūzijos svetimšalių legionas savo metinėse šventėse, kaip tradiciją, pirmąjį tostą pakelia už Amerikos marinus, pažymėdami juos kaip geriausius pasaulio karius, o jau antrąjį tostą pakelia už Prancūzų svetimšalių legioną. Tuo pačiu atsilygina ir Amerikos marinai: savo metinėje šventėje šampano taurę pakelia ir už Prancūzijos svetimšalių legioną.

Valentinas Raugas

DĖL VYČIO KRYŽIAUS KAVALIERIŲ SĄRAŠO

Atsiliėpdamas į š. m. *Kario* Nr. paskelbtą Vyčio kryžiaus kavalierių sąrašą, A. P. Griauzdė, tarp kitko, rašo: „Viliušis Jonas — visai nėra įtrauktas į sąrašą“, ir nurodo Lietuvių enciklopedijos 34 t., 99 psl., kur sakoma, jog Jonas Viliušis buvo apdovano-

tas Vyčio kryžiumi su kardais. Deja, 1939 metų lapkričio mėn. *Kario* laidoje paskelbtame sąraše, jo pavardės nėra, taigi š. m. *Kario* Nr. 4 perspausdinimas yra tikslus, o perspausdinimas padarytas patikrinti to sąrašo ilgesnį išlikimą.

II DALIS

I. LIETUVOS RŪPESČIAI

Kęstutis K. Girmius. "Abstrakti vienybė nieko nereiškia". (*Atgimimas*, Nr. 24. 1991.VI. 6 - 13)

"Laisvosios Europos radijo darbuotojas K. Girmius, kritiškai vertindamas dabartinę Lietuvos padėtį rašo: "Turbūt, nebėra nė vieno svarbaus politikos klausimo, dėl kurio Lietuvoje nekiltų aštrių ginčų. Net vieningą pritarimą nepriklausomybės atkūrimui nustelbia taktikos ginčai, beveik užkertą kelią nuoširdesniai bendradarbiavimui. (...) Aukščiausiosios Tarybos ir politinių sluoksnių nesutarimai pradeda lieti į gatves, mitingus, susitikimus su rinkėjais, vis dažniau primenančius rinkimų kompaniją. Lietuva grumiasi su beveik neišsprendžiamomis politikos ir ūkio problemomis nepaprastai sudėtingomis sąlygomis, tad yra dėl ko ginčytis. Kuo svarbesnis klausimas, tuo karštesnis neabejingo žmogaus noras užtikrinti teisingo sprendimo priėmimą, tuo didesnis polinkis galvoti, kad oponentai arba sukti, papirkti, arba nekompetentingi. Juk kaip kitaip paaiškinti jų nenorą matyti tiesos! Problemų kelia ir tai, kad ne visi deputatai yra pasirengę savo pagrindiniam darbui — kurti įstatymus. (...)

Vyriausybės oponentai neturį nuoseklumo monopolio. Valdžios rėmėjai kartais nepastebi, kad ir jie pradeda vartyti argumentus, panašius į tuos, kuriuos kadaise taip mėgo LKP. Dažnai kalbama apie vienybės būtinybę, bet (...) abstrakti vienybė mažai ką reiškia, viską lemia vienybės

turinys ir skelbėjai. (...) Kartais parlamento rėmėjai siūlo atidėti kovas dėl valdžios ir kitų atsakingų pozicijų, kad valdžios žmonės išlaikytų savo pozicijas, o opozicija laikinai jų net nesiektų. Kadangi tik viena pusė raginama ko nors atsisakyti, nelauktina, kad kita šiai minčiai pritarų".

Tokia padėtis Lietuvoje ne be pagrindo kelia nerimą ir išėivijoje, mantant, kad tokia nesantaika yra naudinga tiktai Lietuvos laisvės priešams.

Eugenijus Matuzevičius. "Kelio atgal nėra. Yra viltis..." (*Lietuvos aidas*, Nr. 113, 1991.VI.12)

Poetas, E. Matuzevičius, atsakydamas į korespondento klausimus, pareiškė tokias mintis.

"Per tuos vienerius metus mes nuėjome neilgą, — o iš esmės ilgą, sudėtingą — Lietuvos istorijos atkarpą. Prieš akis — dar daug problemų. Kad tik visada rastumėm sąžiningus, konstruktyvius, išmintingus sprendimus, kurie stiprintų Parlamento, Vyriausybės autoritetą ir pačią Lietuvą. (...)

Manau, kad dabar mums patiems gerokai kenkia totalinė netolerancija, pasireiškianti abipusiais kaltinimais. Kažkokia neaiški, suvelta pasidarė opozicijos sąvoka. Gerai pagalvokim, kur ta tikroji opozicija ir kur tik įsivaiduojama arba "vaiduokliška", mūsų pačių sukuriama savo klaidoms ar nesėkmėms "pateisinti". Ar per daug bijoma tos vadinamosios opozicijos? O jeigu atsirastų rimta, konstruktyvi (savo idėjomis, savo pasiūlymais)

opozicija, ji galėtų kaip tik aktyvizuoti ir Parlamento, ir vyriausybės veiklą. Tai būtų normalios demokratinės valstybės požymis. (...)

Reikia pilietinės vienybės, susitikymo-santarvės dialogo tarp visų, kuriems iš tikrųjų rūpi Lietuvos likimas. Gal šiuo atveju galėtų iš naujo atgimti, pakilti Sąjūdis kaip tikras tautos forumas — ir rimtai pagalvoti apie politinių jėgų "apskritąjį stalą"? (...) Bet tada gal reiktų ir jam kai kuriuos savo "apsiribojimo prietarus" atmesiti. Kitu atveju — tas dabartinis "opozicinis" aistrų siautulyš atliks tik praaištingą darbą...

Poetas E. Matuzevičius įsitikinęs, jog pati didžiausia pergalė, tai nuolat stiprėjantis tikėjimas Lietuvos nepriklausomybe. Jeigu jie kartais perauga į fanatizmą, toks fanatizmas yra šventas ir žmogiškąja bei patriotine prasme jis visai patseisinama. "Buvo me niekinami, trypiami, naikinami apie 50 metų (o gal 200 metų?). Buvo stengiamasi išrauti iš atminties viską, kas mums šventa, brangu. Todėl ir pateisinu tą patriotinį fanatizmą. Jo specialiai mes neugdėm, nepuoselėjom. Jį mummyse sukėlė savisauogos, savigyvos jausmas. Juk iš esmės mes esame taiki, kantri tauta. Bet ir atkakli, pasitikinti savimi.

Nepriklausomybė bus įgyvendinta. Lietuva bus laisva. Bet tas kelias gali būti labai sunkus".

Stasys Stačiokas. "Viskas mūsų rankose". (*Atgimimas*, Nr. 28, 1991.VII. 4 - 11)

"Visa dabar kuriame patys, ir tik patys. Netgi išorinės priešiškos jėgos (...) nesprenžia ir negali išspręsti mūsų likimo. (...)

Nūsų labai politizuotoje visuomenėje, svarstant Konstitucijos problemas, labai daug kalbama ir rašoma apie valdžios struktūrą, politines partijas, neretai personifikuojant politines jėgas pagal jų lyderius. Žinoma, tai neišvengiama. Tačiau yra žymiai svarbesnis Konstitucijos klausimas — žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių problema. Kaip mes jas įteisinsime

būsimojoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kokios jų teisinės garantijos, koks bus teisminis, šių teisių ir laisvių gynimas, kokią sistema pasirinksiame — deklaratyviąją (kaip koncepcijos metmenų projekte). Aišku tik viena — Konstitucija yra ne valdžios, o Tautos (visu Lietuvos piliečių) aktas. Tad viskas mūsų rankose, tik nebūkime abejingi esamiems savo ir visos Lietuvos, kaip demokratinės Respublikos siekiams”.

Algimantas Liekis. “Kelias į nepriklausomybę sovietų okupacijos metu”. (*Draugas*, Nr. 132, 1991.VII.9, Nr. 133, 1991.VII.1)

Šis Lietuvoje gyvenančio autoriaus didelis straipsnis yra vertas ypatingo dėmesio, nes jame ramiai ir dokumentuotai išaiškinti klausimai, kurie išėivijoje ir dabar daug kam yra nevysai aiškūs. Jis rašo:

“Fiziškai buvome nugalėti — per daug nelygios buvo jėgos; per daug buvo abejingas mūsų likimui ir demokratinis pasaulis. Bet dviasiskai išlikome. Nors buvo ir nelengva. Nemažai kam reikėjo eiti į kompromisus su savo sąžine ir įsitikinimais, prisimti sau svetimą vaidmenį.

Taip, šiandieną galima daug ką už tai peikti. Tačiau ar tuomet kas pasiūlė kitą kelią? Pralaimėjus ginkluotą kovą, buvo galima tęsti tik pasyvių pasipriešinimą. (...) Žinoma, daug kas ėmė bendradarbiauti su okupantais ir grynai dėl egoistiškų tikslų, nemažai kas ir patikėjo jo propagandiniams triukams, bet didžioji dalis tik dėl to, kad tai bebuvo vienintelė galimybė išreikšti save, prisidėti prie Lietuvos (...)

Jei vadovautis davatkiška logika, Lietuvoje nėra nė vieno specialisto, mokyto žmogaus, kuris nebūtų ėjęs kompromisan su sovietine — bolševikinę okupantų valdžia (...)

Kompromisas buvo būtinas, kaip vienintelė sąlyga išlikti ir dar prisidėti prie Lietuvos. (...)

Jei visa tauta būtų pasirinkusi atviros kovos kelią, vargiai ar bebūtų buvę kam bepasirašyti ir ant Neprik-

lausomybės atstatymo akto. (...)

Buvo svarbu išlaikyti nors lietuviybės dvasią, nepriklausomos Lietuvos atkūrimo idealą, tikėjimą, juo buvo svarbu pakelti tautos kultūrą — tik aukšta kultūra galėjo garantuoti išlikimą slavų jūroje. Ir tuomet buvo ypač svarbus išėivijos palaikymas, nors kai kurie iš jos manė, kad palaikydami ryšius su tautiečiais už “geležinės uždangos”, jie tarsi palaiko ir sovietinį režimą. (...)

Daug kas ir gana neblogai įsisavino dvigubo gyvenimo būdą — viešąjį, tribūninį, o tikrąjį žinojo tik patys artimiausi ir patikimiausi draugai. (...)

Ne tik pogrindžio, bet ir oficialioje spaudoje, susiformavo disidentinis judėjimas. (...)

Didžioji dalis lietuvių, neišskiriant ir tų, kurie priklausė TSKP, į visas bolševikines idėjas, į pačią sovietų valdžią žiūrėjo kaip į svetimą; tos idėjos, palyginus, labai mažai kam paliko gilesnius pėdsakus smegenyse. Ir čia yra didžiulis nuopelnas lietuvių inteligentų. Ir ne tik tų, (...) kurie kovojo su ginklu prieš okupantus, ne tik tų, kurie leido pogrindinę spaudą, (...) kentėjo kalėjimuose ir gulaguose, bet ir tų vadinamų “lojalijų”, gausinusių Lietuvos intelektualinius ir materialinius turtus, tų, kurie stengėsi panaudoti kiekvieną galimybę Lietuvos labui, kurie visuomet prisimindavo ir viena ar kita forma ir kitiems primindavo, jog mes esame lietuviai, pavergtos tautos ir valstybės vaikai, kad mūsų ateitis priklausu nuo Lietuvos likimo. Tų visų pastangų rezultatas — atkuriamą ir įtvirtinamą Lietuvos Nepriklausomybę. (...)

O dabar dar reikia mums įveikti ne tik išorės priešus, (...) bet ir vidaus juodąsias jėgas — tuos, kurie (...) stengiasi izoliuoti tautos protą — inteligentią nuo vyriausybės, nuo kitų žmonių sluoksnių, apkaltinti ją prososovietizmu ir pan.; stengtis organizuoti savotišką “buvusiųjų” medžioklę, kad pasėjus nesantaiką, nepasitikėjimą, įtarimą, o tuo pačiu kuo daugiau dorų žmonių atitraukus nuo aktyvaus Nepriklausomos Lietuvos gynimo ir stiprinimo. (...)

Daugiausia dabar rėkia apie tariamą “buvusiųjų” maištą, kaip tik tie, kurie nieko nėra nuveikę Lietuvos labui, kurie ir šiandieną dėl labai ribotų savo gabumų gali tik kartoti senas frazes, norėdami kuo ilgiau išsilaikyti ant galingos mūsų tautos atgimimo bangos”.

Romualdas Ozolas. “Filologijos gal jau gana”? (*Atgimimas*, Nr. 28, 1991.VII. 4 - 11).

“Pagrindinis mūsų visų interesas yra laisvė. Su tuo niekas tarsi ir nesiginčija.

Jo realizavimo optimalus būdas taip pat vienintelis: nepriklausomybė. To neneigia jokia politinė Lietuvos jėga. Išskyrus LKP. Bet šituo ji save išstumia už Lietuvos politinio gyvenimo ribų.

Lietuvos valstybės atkūrimas laikomas vieninteliu visiems Lietuvos žmonėms priimtinu jos laisvės realizavimo būdu. Ir tik priklausomai nuo to, ar “Lietuvos žmonės” suprantami kaip visuomenė, t.y. tam tikra bendrija, ar kaip individų suma, požiūriai į nepriklausomybės realizavimą šiek tiek skiriasi. Bet ir tai, taip nežymiai, kad iš sistemos šiektiek “iškrinta” tik liberalai, laiką, jog valstybės laisvė yra individų laisvės prielaida. Šiaip visos kitos politinės jėgos individo laisvę supranta kaip visumos (visuomenės) laisvės erdvę”.

Valentinas Mitė. “Popierinis tigras ar kai kas daugiau”? (*Atgimimas*, Nr. 27, 1991.VI.2 - VII.4)

“Bandant suprasti LLI reikalą, kyla klausimų dėl šios organizacijos paskirties bei uždavinių. Neįtikėtina, bet ši nedidelė ir paramos visuomenėje beveik neturinti žmonių grupė turi didelę įtaką Lietuvos politiniame gyvenime. (...)

Žinoma, LLL lyderiai pasakys, kad prie jų šliejasi įvairūs provokatoriai, bet vis dėlto, ponai, kodėl būtent jūsų veikla ir idėjomis, primestomis visai Lietuvai, Sovietai gsdina Europą? Kalbu apie visiškai Europai nepriimtina nacionalinės idėjos aukštinią, ksenofobiją ir tik turgui būdingą jausmų nevaldymą.

Ir dar. Neaišku, ar judėjimas, vadinamas Lietuvos laisvės lyga, turi kokią nors programą, nes žodžius "laisvė", "nepriklausomybė", "žmogaus teisės" kartoja labai daug kas. Netgi KPSS. Kokį turinį jiems suteikia Lyga, nežino niekas. Kaip ir to, kas ir kokia viltis deda į ją pačią".

Gediminas Butkus. "Tarp Baltijos ir Tasmanijos". (*Mūsų pastogė*, Nr. 22, 1991.VII.3)

Šis autorius iš Lietuvos rašo, jog "projektų iš Lietuvos dabar atkeliauja įvairiausių. (...) Daugelis mūsų tautiečių tėvynėje labai daug žada ir skuba teigti, kad greitai ir pelningai įvykdys vieną ar kitą sumanymą. Netiesa. Tokie žmonės arba neišmano savo reikalo, arba yra smulkūs niekšeliai, kuriems terūpi 'išmelžti' kuo daugiau dolerių".

Toliau autorius pažymi, jog yra būtina fiksuoti ir išsaugoti visą tai, kas vienaip ar kitaip atspindi išeivijos istoriją. Jo nuomone, reikėtų parengti ir išleisti knygą apie žymius, labiausiai įvairiose srityse pasireiškusių lietuvių kilmės žmones išeivijoje.

Jonas Pabedinskas. "Apie ekonomiją ir opoziciją Lietuvoje". (*Draugas*, Nr. 136, 1991.VI.15)

J. Pabedinskas, žinomas Amerikos lietuvių verslininkas, lankydamas Lietuvoje, gerai susipažino su jos padėtimi. Tai atspindi ir jo platus dalykiškai parašytas straipsnis. Straipsnyje pateiktos kritikinės pastabos yra vertos Lietuvos dėmesio. Autoriaus požiūris į dabartinį triukšmą, kuris kilo Lietuvoje dėl opozicijos, yra tokios:

Ar organizuota į vienetą, ar neorganizuota, ar formali, ar palaida opozicija esamai vyriausybei turi būti ir bus, tatau beveik visi pripažįsta. Sakoma, tačiau, kad opozicija negalima ir nereikalinga dabar, nes yra "nenormali padėtis". Nenormaliose situacijose kaip tik reikia opozicijos. Jei viskas normalu, gyvenimas sklandžiai eina, tai paprastai piliečiai nenori valdžios keisti ir neieško kitokių valdymo būdų. (...)

Ar įforminta, ar palaida opozicija dabartiniame Parlamente ar už jo ribų gauna kairiųjų - etiketę, nežiūrint, kad joje ir būtų nemažai centro nusistatymo žmonių. Iš to susidaro nereikalinga dešinės ir kairės poliarizacija ir, man atrodo, kad tai visai be pagrindo ar nesusipratimas. Kokia, pavyzdžiui, keistenybė politinėje pasaulėžiūroje, kada dabar kairė yra labiau parodžiusi užsiangažavimo rinkos ekonomijai, negu dešinė. (...)

Kraštutiniųjų per didelė įtaka atsiranda ne tik dėl demagogijos, bet svarbiausia — kada nuosaikieji tyli ir nieko nedaro. (...) Jei tikėtume kraštutiniais, abiejų poliais, tai mažiausiai pusė politikos veikėjų dirba KGB. Tai kvailas komplimentas tai organizacijai ir kartu nesąmonė.

Vytautas Volertas. "Nuostoliai, ženklai ir pamokos". (*Draugas*, Nr. 130, 1991.VII.5)

Straipsnio autorius su tam tikru sarkastišku nusiteikimu, šmaikščia rašytojo plunksna ir su realisto žvilgsniu žvelgia į lietuvišką gyvenimą abiejose Atlanto pusėse. Jis rašo:

"Proporcingai imant, niekad ir iš jokio krašto Amerikoje nebuvo tiek lankytojų, kaip paskutiniaisiais metais iš dar okupuotos Lietuvos. Staiga atsirado pinigų ir laiko. (...) Ministrams, jų pavaduotojams, parlamento nariams susikaupė tiek gausiai rūpesčių už Lietuvos ribų, kad jie būreliais skraidė pirmyn ir atgal. (...)

Išeivijoje taip pat nelikome be pamokų. Dar tik prieš metus ar dvejus kiekvieną sielą iš Lietuvos laikėme šventais pranašais. Šiandien esame jau atsargesni. Jau sutinkame ir vieną kitą melagį, ir vagišių, ir net kriminalistą. Reti atvejai, bet jų yra. Nepažįstamas jau nėra brolis iš pirmo žvilgsnio, o tik eilinis nepažįstamas. Kažkodėl išeivijoje buvome pamiršę, kad tautos — net ir lietuvių! — susideda iš žmonių, ne iš angelų.

Patyrėme, kad ir išeivijos vertė Lietuvoje yra daug žemesnė, kaip čia skaičiuojame. Politiniam ir visuome-

niam gyvenimui, kur turime daug patirties, ten esame visai nereikalingi. (...) Pagarba yra reiškiamą pini-guociams ir visiems, kurie padeda materialiniame gyvenime. Politikai gal net nepageidaujami, nes jų Lietuva jau nesutalpina. Be to, šeivija šioje srityje neparodė jokio pranašumo. (...)

Rūko neaiškume blaškosi dalis tautos. Tad įvairūs netikri prekybininkai, pelną kaupią laipiojimu per įstatymų tvorą, burokiniai pateikūnai, bandą ir neįstengia Lietuvos rusams parduoti, vietos gerkliniai politikai, riksmu valdžios verčia, tuščiaaviduriai geraširdžiai drąsuoliai, prisiėmę atsakomybę, bet neįmaną, kaip gyvenimą tvarkyti. Blaškymasis baigsis, gauto išmintis laimės, žmonės patys sukris į jiems atitinkamas vietas".

Nors šiuose Amerikos lietuvių rašytojo V. Volerto pasisakymuose gal kai kur per daug sutirštintos spalvos ir per daug kategoriški apibendrinimai, tačiau šiaip ar taip juose yra ir nemažai tiesos.

Liūda Rugienienė, Lietuvių sielovados tarybos suvažiavimas. (*Draugas*, Nr. 130, 1881., VII.5).

Suvažiavime kalbėjusi I. Lukoševičienė pasakė, jog dvasininių vertybių ugdyme ji "nemato didelio skirtumo tarp Lietuvos ir išeivijos, nes čia Vakarų pasaulyje problemų taip pat netrūksta, "vietoje meilės ir supratimo — materializmas". Tarp išeivijos ir Lietuvos yra komunikacijos stoka, nes nevisuomet į Lietuvą važiuoja patys pajėgiausi žmonės ir atvirksčiai. "Turėtume sukurti bendrus projektus, kuriuose dalyvautų Lietuvos žmonės. Pirmiausiai išgirstų vienas kitą, suprastų vienas kitą ir išklaustų vienas kitą, tai būtų geriau, nei nuspręsti ko Lietuvai reikia".

Vilkaviškio kunigas Vytautas Gustaitis sakė, jog "nors Lietuvoje yra įvairių problemų, tačiau jis nematąs Vakaruose modelio, kurį norėtų kopijuoti arba kuris atitiktų Lietuvos tikinčiųjų dvasią. "Neprimeskime vieni kitiems savo skonio ir nebandykime viską suvienodinti", pasakė jis.

Kun. V. Gustaitis siūlė, kad vieni prie kitų "eitume su atviromis dūšiomis", tuomet geriau vieni kitus suprastume.

Diskusijų metu taip pat aiškėjo, kad Lietuvoje labai užsigaunama, kai bandoma mokyti, o ne stengiamasi padėti. Vakariečiai neatvyksta iš tobulo pasaulio; dažniausiai pranašesni materialiniuose dalykuose, stokoja dvasingumo".

Suvažiavime dalyvavo vysk. Paulius Baltakis, OFM, Vilkaviškio vy-

skupas Juozas Žemaitis, jėzuitų provinciolas, kun. Antanas Saulaitis, SJ ir kt.

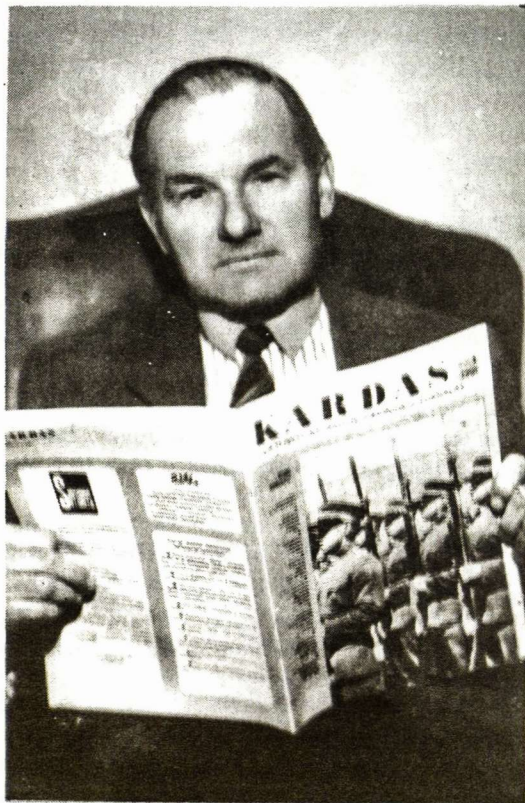
"Vasara jau čia". (*Darbininkas*, Nr. 27, 1991, VII.5)

Šis, atrodo, redakcinis straipsnis kelia labai opią problemą, kuri vienaip ar kitaip yra susijusi su lietuviškos išlikimu mūsų išėivijoje. Straipsnyje rašoma:

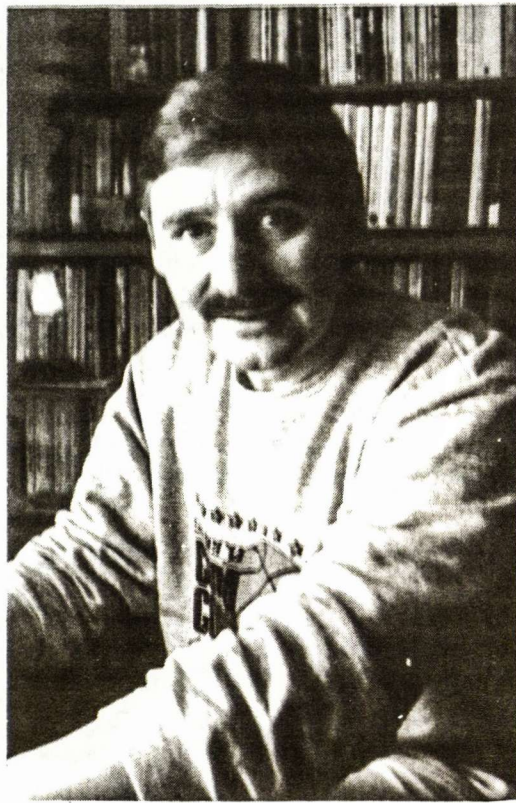
"Jau esame pastebėję, kaip lietuviai atrpanta nuo lietuviškos knygos ar žurnalo (...)

Tik apsižvalgykime ir pamatysime, kiek mažai mūsų tarpe liko žmonių, kurie dar paskaito knygą. Tartum knyga būtų kokia našta, kurią reikia vilkti. (...)

Ieškokime glaudesnio santykio su savo literatūra, su savo kūrėjais. Kai knygos miršta, miršta ir tautos. Knygos yra tautinės gyvybės veidrodis, Knygos rodo, kiek mes esame atsivėrę kultūrai, kiek ją pasisaviname, kaip giliai pajėgiame suprasti problemas, jas svarstyti, gyventi dabarties rūpesčiais".

"Kardo" redaktorius A. Martinionis

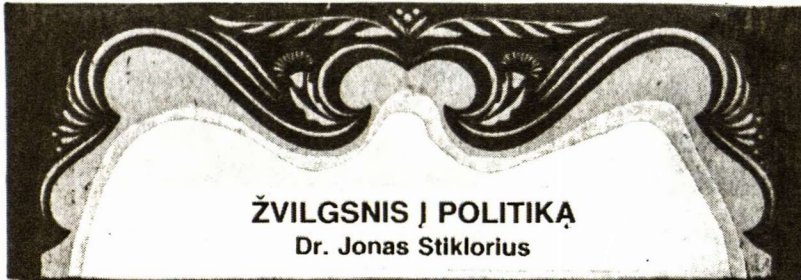

"Kario" redaktorius B. Čekanauskas

LKVS "RAMOVĖS" leidžiamas "KARYS" nuo 1992 m. pradžios nebeišeis...
 Vilniuje leidžiamą "KARIŲ" ir "KARDAŲ" galite užsisakyti pas
 Kazį Gaižutį, 18108 Hiller Ave., Cleveland, Ohio, 44119, tel. 216-481-0791
 "KARIO" metinė prenumerata 24 dol., o "KARDO" — 15 dol.

Karinių žinių red. V. Statkus lankėsi Vilniuje ir pasikalbėjo su Krašto Apsaugos departamento generaliniu direktoriumi Andriumi Butkevičium bei kt. Nuotraukoje iš k.: Mokomojo junginio vadas Č. Jezerskas, V. Statkus, KAD gen. dir. A. Butkevičius ir jo adjutantas V. Jazerskas

ŽVILGSNIS Į POLITIKĄ

Dr. Jonas Stiklorius

DEMOKRATIZACIJA

Tarp visų įvykių, konfliktų, problemų, dominuojančių modernių laikų politinę, ekonominę, militarinę padėtį, po truputį, iš lėto išskyla įdomus reiškinys:

Pasaulyje demokratija plinta, plečiasi, stiprėja, darosi vis svarbesnė ir reikšmingesnė. Tas demokratizacijos procesas, tiesa, toli gražu dar nėra baigtas; net, atvirai kalbant, kol kas

dar nėra pilno užtikrinimo, kad tas procesas tikrai pasieks ir dominuos pasaulį.

Ausyse tebeskamba tuometinio Sovietų Sąjungos viešpaties ir diktatoriaus Nikitos Sergejevičiaus Chruščiovo mesti pikti žodžiai laisvajam pasauliui "Mes jus palaidosime". Tuo jis išreiškė savo tvirtą įsitikinimą — kuriuo jis, atrodo, pats patikėjo — kad vyksta pasaulinio masto kova tarp, iš vienos pusės, socializmo pasaulio, kuriam vadovauja Sovietų Sąjunga, o iš kitos pusės — laisvojo, demokratinio pasaulio, kurį sudaro Vakarų Europa, Jungtinės Amerikos Valstijos ir kitos valstybės; kad ši kova bus ilga, arši, bet kad ji baigsis galu-

tinu Sovietų Sąjungos laimėjimu ir demokratinio pasaulio sutriuškiniu. Šitaip išsireikšdamas, storasis Nikita vėl sykį parodė, kaip reikia būti atsargiam, mėginant išpranašauti ateitį, nes tą darant galima skaudžiai apsirikti.

Demokratizacija pastebima pirmoje eilėje tame pasaulyje krašte, kuris yra mums artimiausias geopolitiniu ir geografiniu požiūriu, būtent Rytų Europoje. Ten, Sovietų Sąjungoje, naujasis diktatorius Michail Sergejevičius Gorbačiovas, įkopęs į sostą Maskvoje, įsitikino, kad tokia socialistinė, sovietinė santvarka kaip ji veikia realybėje jokių būdu negali toliau tęstis, ir todėl reikia pagrindinių pakeitimų. Tad jis ėmėsi, kaip jam atrodė, stiprinti socializmo pirmiausia tokiomis paprastomis priemonėmis kaip raginti sovietinę liaudį stropiau dirbti ir suvaržyti alkoholio konsumpciją. Įsitikinęs, kad tokių priemonių nepakanka, jis ėmė skelbti persitvarkymą (perestroika) ir atvirumą (glasnost). Tuo jis, atrodo, norėjo išjudinti sovietinių žmonių energiją, entuziazmą, norą dirbti, kurti geresnę, stipresnę, sovietinę komunistinę santvarką. Jis tačiau netrukus pamatė, kad, nors jis siekė vieno tikslo, praktiškai pasiekė visai kitą. Norėdamas sustiprinti komunizmą, jis faktinai jį susilpnino, sumažino. Paskelbtas atvirumas, kuris turėjo stiprinti socialistinę santvarką, parodė kad komunizmo siekiamas "sovietinis žmogus" po paviršium yra daug daugiau linkęs į laisvę ir demokratiją, negu į socializmą, kad jo noras laisvai dirbti, didinti, stiprinti savo asmenišką lobį ir gerbūvį yra daug stipresnis negu buvo manyta. Tiesiog stebėtina, kaip ta dabartinė sovietinių žmonių karta, kuri juk visai nežinojo gyvenimo prieš 1917 m. revoliuciją, kuri buvo auklėta griežtai sovietinėje mokykloje ir santvarkoje, buvo rūpestingai saugoma visomis galimomis priemonėmis nuo kontaktų su tariaimai pagedusia Vakarų demokratija, vis dėl to išaugo gana menkai persiėmusi ta pagirtąją sovietine dvasia. Pasirodo, kad mes, bent mūsų dauguma,

šiek tiek pervertinome sovietinio auklėjimo efektingumą. Tad dabar ir matome, kaip ne tik svetimos, ne rusų tautos, jų tarpe, žinoma, ir lietuvių tauta, bet ir patys rusai tiesiog gaivalingai veržiasi išsivaduoti iš sovietinės priespaudos ir siekia laisvės ir demokratijos.

Žinoma, demokratijai priešingos jėgos šį polinkį, šią tendenciją į demokratiją mato ir nujaučia kas iš to gali būti, ir kiek tik įstengdamos tam priešinasi

Itin ryškus pavyzdys šiam pasipriešinimui yra rugpjūčio 19 - 21 įvykdytas sukilimas — pučas — prieš Sovietų Sąjungos prezidentą Gorbačiovą, kurį pravedė kaip tik tos jėgos, kurios labiausiai nusistačiusios prieš demokratiją ir kurios ligi šiol naudojosi visomis totalitarinio komunistinio režimo privilegijomis — Raudonoji armija, KGB, komunistų armija.

Ar tai dėl to, kad laikas veikė prieš tuos sukilėlius, ar kad sukilimas buvo nevykusiai, nemokėsiškai organizuotas, sukilėliai išsilaikė tik neįtikėtina trumpą laiką — vos tris dienas. Demokratiniai nusiteikę jėgos — Jelcinas ir kiti — numalšino sukilėlius ir paėmė valdžią. Šiuo metu, kai šios eilutės rašomos, dar neaišku kaip įvykiai rutuliuosis toliau, bet yra pagrindo manyti, kad demokratija ne tik išsilaikys, bet plėsis ir stiprės.

Kitas įdomus pavyzdys demokratizacijai yra Rytų Europos valstybės — Rytų Vokietija, Lenkija, Vengrija, Cechoslovakija, Bulgarija, kurios buvo visiškoje totalitarinėje sovietų valdžioje, nors formaliai ir nepriklausomos, iš tos sovietinės priespaudos išniro, kai tik atsirado galimybė atsikratyti ta priespauda ir vėl perėjo, arba, teisingiau pasakius, sugrįžo į demokratiją.

Gorbačiovas įsitikino, kad Sovietų Sąjunga nebeįstengia spręsti tų trijų uždavinių, kuriuos valstybė, pretenduojanti į galingos super-valstybės padėtį, privalo išspręsti.

Tie trys uždaviniai — tikslai yra:

a) vadovauti militarinėje ir erdvės technologijoje;

b) plėsti ir propaguoti komunizmą po visą pasaulį, kurstant karus visuose kontinentuose (pvz. Afganistane) ir

c) patenkinti savo gyventojų masių troškimą geresnio materialinio gyvenimo — maisto, buto, drabučių etc. etc.

Siekti visų trijų tikslų pasirodė per sunku ir perbrangu sovietiniam žmogui, kuris neturi laisvės, negali rodyti iniciatyvos, nėra linkęs sunkiai sąžiningai dirbti ir kuris sako (anot vieno juokdario) "valdžia nuduoda, kad moka mums gerą pinigą, o mes nuduodame, kad dirbame".

Demokratijos siekimas visai nėra naujas reiškinys pasaulyje. Jau prieš daugiau kaip 200 metų Šiaurės Amerikoje gyvenantys žmonės atsisakė klausyti Anglijos karaliaus Jurgio III ir įsteigė demokratinę valstybę — Jungtines Amerikos Valstijas. Trumpai po to prancūzai sukėlė revoliuciją, nuvertė savo karalių ir mėgino įvesti demokratiją, bet tai jiems pasisekė tik dalinai, nes jų pasirinktasis vadas Napoleonas pasiskelbė imperatorium ir ėmėsi užkariauti visą Europą. Vėliau Pirmasis pasaulinis karas (1914-18) sugriovė net keturias jame dalyvavusias imperijas — vokiečių, rusų, austrų-vengrų ir turkų — ir tuo pasitarnavo demokratijos plitimui; deja, Vokietijoje ir Rusijoje netrukus iškilo nuožmūs diktatoriai — Hitleris ir Stalinas, ir todėl reikėjo Antrojo pasaulinio karo (1939-45) atsikratyti bent vieno iš jų — Hitlerio, ir padaryti vokiečių tautą vėl demokratinę. Deja, už tą laimėjimą prieš Hitlerį, 1945 m. laimėtojai aliantai turėjo sumokėti didelę kainą, nes jie turėjo sovietinio diktatoriaus Stalino galią taip praplėsti ir padidinti, kad turėjo didelių sunkumų net pusei šimtmečio — sunkumų kurie ir dabar nėra baigti, nors šiuo atžvilgiu ateitis atrodo bent kiek šviesesnė.

Antrasis pasaulinis karas pasitarnavo demokratijai ta prasme, kad jį pralaimėjusios trys valstybės — Vokietija

ja, Japonija, Italija, turėjo atsikratyti savo diktatorių ir pasidaryti tikromis demokratijomis. Tas perėjimas į demokratiją buvo joms, tiesa, sunkus, bet ilgainiui joms gerai pasitarnavo, nes dabar jos, ypač Vokietija ir Japonija, ekonominiai taip atkuto ir sustiprėjo, kad sudaro visai rimtą konkurenciją jų nugalėjusioms valstybėms — Amerikai, Anglijai, Prancūzijai.

Demokratizacijos procesas yra jau apėmęs, galima sakyti, visą Europą. Yra, tiesa, valstybių kurios formaliai yra monarchijos — D. Britanija, Belgija, Olandija, Švedija, Norvegija, Danija, Ispanija, bet santvarka jose yra demokratiška, visai ne diktatoriška; jas valdo demokratiškai išrinktos vyriausybės, o karalių funkcijos yra daugiau ar mažiau reprezentacinio pobūdžio; karaliai ten visai nėra valdovai senąja to žodžio prasme, kaip buvo pvz. Rusijos carai ir kiti valdovai. Kaip tų karalių pozicijos atrodys kai Europos valstybės formaliai susijungs į "Europos Bendruomenę" (European Community — E.C.) dar parodys ateitis, bet yra tikra kad tos valstybės demokratinio pobūdžio nenustos. Yra žinomas E. C. steigėjų

nusistatymas, kad į E. C. priimamos tik demokratijos.

Amerikos kontinente demokratija irgi auga ir klesti. Šiaurinis JAV kaimynas, Kanada, yra tvirta, gera demokratija, nežiūrint fakto, kad Kanada įeina į "British Commonwealth" ir tuo pačiu pripažįsta Anglijos karalienę savo formaliu suverenu.

Vidurinė ir pietinė Amerika irgi eina demokratijos keliu. JAV pietinis kaimynas, Meksika, buvusi ilgą laiką (blogai) valdoma įvairių diktatorių, irgi mėginą eiti demokratijos keliu ir tai daro gana sėkmingai.

Australija ir N. Zelandija irgi yra tvirtos demokratijos. Azijoje padėtis ypatinga. Pati stambiausia valstybė yra Kinija su daugiau negu tūkstančiu milijonų žmonių, atseit apie penktą dalį visos žmonijos. Ji dar tebėra valdoma kietų komunistų diktatorių, kurie smerkia ir stabdo bet kokius demokratinus reiškinius (prisiminkime Tianmanmen square žudynes). Čia tačiau reikia pastebėti, kad tie Kinijos diktatoriai daugumoje yra 70-80 metų amžiaus, todėl čia nusimato pasikeitimų.

Čia pasirodo vėl vienas tų atvejų, kai siekiame vieno, o pasiekiami kas

kito. Komunistinė Kinija siunčia didelį kiekį jaunų gabių vyrų į Ameriką ir kitas demokratijas, kad jie įsisavintų (ir pasiglemžtų) modernią, pažangią technologiją. Tie jauni kiniečiai tačiau grįžta namo persiėmę vakarietiškos laisvės ir demokratijos idėjomis ir tuo sudaro bėdų seniesiems diktatoriams.

Japonija irgi yra pavyzdys valstybės, kuri formaliai yra monarchija bet faktinai turi parlamentą ir demokratiniai rinktą vyriausybę. 1945 m. Japonija, pralaimėjusi karą, buvo priversta Amerikos generolo Douglas MacArthur įsivesti demokratinę konstituciją ir tai jai išėjo į naudą, nes jos ekonomija dabar yra viena iš stipriausių pasaulyje.

Kai kurios mažos Azijos valstybės — Taiwan, Hong Kong, Singapore etc., priėmusios demokratinę santvarką, gražiai tvarkosi ir klesti.

Tad galima spręsti, jog laisvė ir demokratija sparčiai ir sėkmingai plinta po visą pasaulį. Tai mums duoda pagrindą tikėtis, jeigu ne mes tai bent mūsų vaikai gyvens laisvame pasaulyje, be diktatorių, kad jiems nereikės kariauti, o vietoje to galės džiaugtis gyvenimu.

1938 m. gegužės 14 d. į 1 p. DLK Gedimino pulką, stovėjusį Ukmergėje, atvyko tik ką baigę PLP karo mokyklą 13 jaunesniųjų leitenantų, kurie prisistatė pulko vadui Gaižiūnų poligone. Iš k.: Jonas Abraitis, Balys Raugas, Jonas Navakas, Vaclovas Stankevičius, Kostas Kundrotas, Vincas Žaliaduonis, pulko vadas gen. št. plk. Leonas Gustaitis, Povilas Raudys, Juozas Kamičaitis, Justinas Narijauskas, Jurgis Račys, Vytautas Ramoška, Petras Lanauskas ir Juozas Kučinskas

IŠ
GROŽINĖS
LITERATŪROS

STOVI ŠIAURĖJE VIENIŠAS KRYŽIUS
(iš rašytojo bloknoto)

(Tąsa iš š. m. "Kario" Nr. 4)

Tačiau jų išvargusių veidų fone kaip iškilmingai atrodė pasipūtę speckomendantai, partorgai, tardytojai, vergų prižiūrėtojai! "Tegyvuoja didysis Stalinas — mūsų vadas ir mokytojas!"

— O mokytojas Vaičiūnas į rankovę tyliai atsakydavo: "Tegyvuoja Trockis!", — šaiposi Juozas.

— Eime pakalnėn, — nekantrauja Alma. — Kažin ar išliko krante lietuvių iškirsta ledaunė?

— Aš jau matau, va, — džiaugiasi Juozas. — Turbūt nebenaudojama, užgriuvo.

Nusileidome krantu pro suverstus vienas ant kito druskos maišus. Pakvipo žuvimi. Krante įmūrytose duryse spingsojo elektros lemputė — tremtinių iškirsta ledaunė tebeveikė.

Kiekvienas ieškojo savo barakų, jurtų. Didžiausiam nusivylimui, aptikdavo tik žemės kupstus su kyšančiais pamatų rąstgaliais. Štai griuvėsiai ant aukštos kalvos, nuo kurios žvejybos uostas ir Laptevų jūra — kaip ant delno. Tai viena iš paskutinių jurtų, kurios nuotraukėlė virpa Juozo delne. Nelyginant Vytauto laikų statinys — vos žymu sienų linijos, siaura durų anga, keletas langelių, iš viršaus — pasišiaušusi velėna. Tokiame būste gyvendavo ligi šimto ir daugiau žmonių. Kiekvienai šeimai — atskiras gardelis, tik vėliau atitveriamas lentgaliais. O ledinis langeliukas — retoka prabanga. Šventa žemės vieta — būtume galingesni, pareikalautume, kad šio sklypo neužstatytų jokiom žibalinėm ar pašiūrėm, o liktų su mūsų būsimu koplytstulpiu amžinam atminimui — ir pavergėjams, ir mums patiems.

— O tu prisimeni, kaip degė mūsų barakas?

— Kurgi neprisiminsi — šitoks gaisras vidury žiemos. Už sienos gyveno mokytojas Vaitkevičius, puikus matematikas. Jo formulėm būdavo visi rąstų galai išmarginti. Beldžia į sieną ir šaukia: degam!

kelkitės! O taip norėtūsi dar pamiegoti, taip nejauku lįsti iš šilto patalo į šešiasdešimties laipsnių speigą. Ir vis tiek galvoju: gerai, kad degam, visos utelės ir blakės plyšiuose suspirg!

— Oi būdavo vargo su tais bado paukšteliais — saujomis griebi nuo kaklo ir šveiti į ugnį!

— O Staugaitis Romas iš Trofimovsko net naikinimo techniką sugalvojo. Sako, įkaitini metalinę statinaitę iki raudonumo, paskui įleidi ant virvelės pakabintus marškinius, pertrauki kartą, ir užtenka — išbyra visos kaip pupos ant įkaitusios skardos, spragsi it parako grūdėliai, net gražu pažiūrėt...

Retai kam ir iš vėliau atvykusių tremtinių pasisekė Bykove rasti savo namelius, o Juozas pabuvojo net dviejose gyventose trobose. Vienam namely, netoli kapų, gyveno su šeima įsikūręs suomis Setas, buvusių tremtinių palikuonis. Tebestovėjo ir barakas gyvenvietės centre, skambiu Lenino vardu pavadintoje gatvėje Nr. 7 (apiblukusi lentelė skelbė kadaise buvusių namų adresą). Juozas susijaudinęs pravėrė negyvenamo namo duris, perbraukė delnu paties obliuotas ir įstatytas durų staktas, langų rėmus, apžvelgė kokių devynių kv. metrų kambarėlį, kuriame keletą metų gyveno keturių asmenų Eidukaičių šeima. Čia pat — krosnelė, plyta.

— Asla per speigus būdavo išklota miegančių šunų kūnais — pėdos nėra kur pastatyti. Mat pūgos metu mamos širdis suminkštėdavo ir visus kinkomus šunis suleisdavo į vidų. Vedlys Malčikas įsitaisydavo patale. Jis tol nenurimdavo, kol neišlygindavo guolio taip, kad neliktų jokios raukšlėlės. Pedantas! — šypsosi Juozas, prisimindamas nepigiai įsigytą šunų nartą — didžiausią Šiaurėje turtą. Jis iki ryto galėtų pasakoti apie kiekvieno šuns charakterį: kaprizingąją Bonžą, kuri prieš kelionę pabėgdavo iš namų arba pasislėpdavo po lova, senstantį vedlį Sultaną, neleidžiantį judriam Malčikui nė per žingsnį nukrypti į šalį, dažnai išsineriantį iš kinkinio simuliantą Severą, ištikimąjį Dziką...

— O tu prisimeni mūsų Murkį? — susijaudina Alma. — Jūs negalite įsivaizduoti, koks tai buvo išmintingas šuo. Aš jam skolinga savo gyvybe. Įsigijome jį lengvai — pasivogėme iš kalės urvo. Mes, vaikai, pastebėjome, kad netoli mūsų jurtos kalė ruošia sau urvą: atsigulė ant sniego per pūgą ir laukia, kol ją užpustys. Paskui išlenda į lauką, o urvelis lieka. Taip darbuojasi, kol supusto gerą kupetą. Ten ji ir atsivedė keletą šunyčių, o tarp jų ir nuostabųjį Murkį. Aš jį pasivogiau ir užsiauginau savo guoly. Paskui mama įsigijo dar keletą šunų, ir jis tapo ved-

liu. Nepaprasta uoslė. Vieną žiemą sunkiai susirgau, ir mama, aptūlojusi kuo šiltesniais drabužiais, paprašė kaimyno nuvežti mane į Tikso ligoninę. Važiuojant kilo baisi pūga ir mane nupūtė į pusnį, o žmogus nepastebėjo. Tik netoli Tikso apsižiūrėjo, kad nartos tuščios. Ką daryti? Pėdos ir vėžės užpusytos. Murkis apuostinėjo nartas ir — atgal. O aš tuo metu guliu už keliolikos kilometrų sniege ir negaliu atsikelti, nes Šiaurėje sniegas kaip pūkas, neatširemsi. Po geros valandos Murkis mane rado užpusytą.

Almos akys pilnos ašarų, jai sunku kalbėti. Sunku, nors praėjo kone pusė amžiaus nuo tos dienos, kai jos mama, sužinojusi, kad Bykove trūksta matematikos mokytojo, susitarė su mokyklos direktoriumi ir su trimis vaikeliais žvejų kateriu pabėgo iš Tit Arų salos, kurioje daugumai tremtinių grėsė bado smėkla. Laptevų jūroje jau čėžėjo pirmasis ižas. Tačiau išlipant į krantą Bykovo iškyšuly, pirmasis pasitiko saugumietis Danilovas. Kur jūs leidimas? Nėra? Jokių kalbų. Atgal į katerį ir plauk į Tit Arus. Tačiau susitarta su direkcija... Jokių kalbų! Pariegiūno širdis kaip akmuo. Stebuklas, kad į pokalbį įsiterpė tremtinių būry stovėjęs Danilovo tautietis žydas Šenbergas (neseniai miręs JAV). Jis ėmė plūsti Danilovą rusiškais ir žydiškais keiksmiais, galop išrėžė, kone stverdama jam už krūtinės: "Jeigu tu drįsi išsiųsti atgal į Tit Arus su mažais vaikais šitą mokytoją, kurios laukia mūsų mokykla, tai tave prakeiks visa žydų tauta, niekas tavęs pasauly nuo šios valandos nelaikys žydu!" Šie žodžiai, pasakyti su tokia širdies ugnimi, suminkštino akmeninį saugumietį, ir Merkienės šeima liko Bykove, mokykla sulaukė griežtos matematikės.

— Kai mes ruošėmės išvažiuoti į Jakutską, Murkis sunerimo prieš dvi valandas. Glaustėsi apie kojas, nieko neėdė. O kai su daiktais lipom į laivą, jis bėgiojo krantu ir gailiai inkštė. Mes, vaikai, stovėdami deny, plyštančia iš skausmo širdimi žiūrėjome į jį, tokį vienišą, tupintį ant molo krašto. Visi mus palydėję kaimynai išsiskirstė, o jis vis tupėjo ir žiūrėjo į tostantį laivą. Paskui mes jo nebematėme — akis užplūdo ašaros. Po kurio laiko gavau draugės laišką ir sužinojau, kad mūsų Murkis dieną naktį budėjo uoste. Taip ir baigė savo dienas, belaukdamas pasirodančio laivo.

Alma nusigręžė ir susigaužusi į apykalę dingo anapus kalvelės.

— Šauni mūsų Alma, — atsiduso Juozas. — Būtumėt matę, kaip ji atrodė Jakutske, kai skrajoda-

vo po miestą motociklu. Basa, o su motociklu! Oho mergina!

Žengia susijaudinusi, triukšminga mūsų procesija per miegančią gyvenvietę, vieno kito langelio užuolaida kilsteli, sušmėžuoja veidas, dingsta. Vambrija šunys.

— Rytoj būtinai įsibrausime į ledaunę, pamatysite, ko nematę, — vėl mus pasiveja Alma. — Ten mano mamos mokinė dirba sandėlininke.

Į ledaunę įsibrauti pavyks tik po keleto dienų, kai į iškyšulį jau bus atkeliavusi kauniečių paminklų statytojų grupė su sunkiais darbo įrankiais, titano vamzdžiais ir cementu, palaikų ieškotojų būrys su dešimčia cinko karstų. Ir keliolika buvusių tremtinių, panorusių šią vasarą aplankyti vargo vietas, o kai kurie ir gimtines! Mes jau būsime spėję pasisvečiuoti Trofimovsko, Stolbo ir Kochočio salose. Atsivers kol kas dar užrakintos durys, slėpingai įmūrytos į kalną, ir prieš akis nušvis Senelio Šalčio rūmai stiklinėm ledo sienom, giliausių urvų labirintai, kuriuose ant lede iškirstų lentynų — nuostabi Šiaurės žuvis. Dešimties laipsnių šaltyje čia stingsta Lenos įžymybės: eršketas ir omulis, sterlė ir nelma, čiras ir moskūnas. Taujėnų kunigas Stanislovas Kazėnas paims nuo lentynos dvidešimt šešių kilogramų Lenos milžinę nelmą, ji eis iš rankų į rankas, spragsės fotoaparatai. Čia neszkrosta ir nerūkyta žuvis gali išbūti ilgą laiką, kol ją surūšiuoja, išvalo, pasūdo, o paskui įpakuoja ir išsiunčia į miestus.

Koks turtingas kraštas, tai toli gražu ne dykuma ar pelkės. Ir kaip suprasti, kad šiame krašte badu turėjo mirti tūkstančiai tremtinių, kad už kiekvieną maistui paimtą žuvytę ar duonos kepalėlį reikėjo žmogų teisti trejiems metams kalėjimo, o teisingiau — mirties bausme, sušaldant jį kelyje į Stolbo lagerį. O ir pačiame lageryje ne pyragai laukė.

Palikę prigludusią prie kranto pirmąją katorgininkų baržą, paplūdimiu traukiame kapinių link.

Tarsi ryklio nasrai žiojėja pats iškyšulio smaigalys. Jo nasruose kyšo paskutinieji žmonių luoteliai — iš atsivėrusios atodangos patįzūsiu šlaitu į jūrą slenkantys karstai. Ne savo valia jie čia atsiyrė, o buvo raudonosios audros prievarta atblokšti. Ne savo valia ir jų palaikai šliaužia nuo ledo kalno ieškoti ramybės kitur. Pačioje šlaito viršūnėje liūdnei pakrypę kryželiai žvelgia atsivėrusion prarajon, tarsi atsiveikindami su ištikimais saugotais iškeliaujančiais palaikais. Neišlaikę pusiausvyros, jie patys tuoj kniubs į atitirpusio pilkžemio tyrę ir drauge su vaikų ir suaugusių kaulais pasiners į šaltus Laptevų vande-

nis. O kiekvienas buvo žmogus su praeitim ir ateitim, kažkienu džiaugsmas, viltis, turėjo laumių paženklintą paskirtį. Kiekvienas žmogus — tai ir žmonijos istorijos neperskaitytas lapas. Atverskime jį...

— Va, mūsų Aravičius guli... — išgirstu susijaudinusį Juozo balsą.

Jis priblokštas, įsibridęs iki pusės aulų skyston tyrėn, alkūne trina dumbliu ir rūdim apsinešusią skardą, prikaltą prie tysančio purvyne kokių šešių sieksnių stulpo. Prikaltas ir laivo šturvalas — matyt, būta jūrininko. Pamažu ryškėja raidės, išvedžiotos juodais dažais prieš keturias dešimtis metų:

ARAVIČIUS TADAS PETROVIČ

pogib pri služebnoj obiazanosti

1923.XII.12.

1949.X.7.

Tai bene pirmas valdžios iniciatyva pastatytas paminklas Lietuvos tremtiniui.

— Tačiau jis stovėjo dar toli nuo jūros. Vaje, šitiek kapų nuslinko! Beveik puskilometris į jūrą...

Va ten, kur riogso antroji barža, už poros šimtų metrų, vakarykščiai į uostą buvo grįžęs laivas. Visa komanda, patikimai neįtvirtinusi inkaro, nuskubėjo į savo šeimas. Laive liko tik vienas žmogus. O audra kilo staiga ir netikėtai, patį vidunaktį — štormas. Bangos ėmė verstis kūliais į krantą. Tadas, laivybos viršininkas, tuo laiku kaip tik budėjo uoste. Laivas ėmė šauktis pagalbos: užvarys ant seklumos, apvers. Vienam likusiam vyrukui mašinų skyrių reguliuoti, prie šturvalo sėdėti ir inkarą tvirtinti — neįmanoma. Tadas tuoj pakelia aliarmą. Iš miego priplėšia porą vyrų. Susodina juos abu į valtį, o pats prisiriša virve ir ją atleisdamas žiūri, kad valtis plauktų laivo link. Jeigu kas — tuoj pat galima juos ištraukti. Tokiai operacijai ryžtasi tik patyrę jūreiviai.

Iš pradžių viskas gerai: pamažu išvyniodamas virvę, Tadas eina krantu, kartais iki juosmens brisdamas vandeniui. Tačiau stichija lieka stichija, visko neapskaičiuosi. Matyt, netikėta banga taip trūkteli valtį, kad Tadas susverdėja ir nespėjęs atleisti virvės panyra po vandeniui.

Vyrai sėkmingai pasiekia laivą ir tuoj pat imasi traukt draugą. Deja, pusiaukelėje virvė atsileidžia... Kūnas, matyt, atsikabino, o gal atsirišo jis pats, manydamas, kad išplauks. Ką gali žinoti. O čia vanduo suima kaip geležis, žmogus paskęsta per pusantros minutės — paraližuoja šaltis. Pats mačiau — Kiu-

siūro uoste buvo apsistojęs keleivinis laivas, vasarą plaukęs į Jakutską. Kapitonas ir kiti įgulos nariai, smagiai pasiautėję mieste, žemę graibydami grįžo į uostą ir valtimi yrėsi prie laivo. Valtyje plaukė ir keletas vietinių, susiruošusių atostogauti. Vyrai susiginčijo, susistumdė ir čia pat, laivo pašonėje, apsivertė. Iš dvylikos išsigelbėjo tik trejetas.

Nuo kranto jūros pusėn sviro ir lietuvių tremtinių paminklas Aravičiaus atminimui — iš mau-medžio iškirstas kryžius su ilgiausiu užrašu. Kapo nebuvo, o paminklai net du, ir abu ant pražūtis slenksčio.

— Trūks plyš, turėsime juos atstatyti, — kaip kirste nukirto Juozas.

Kapai Šiaurėje visur vienodai neprižiūrimi, o daug kur primena sąvartynus. Kai Jakutsko kapinėse iki kaklo įbridę į smilgas porą valandų beviltiškai ieškojome vieno lietuvių kapo, darėsi neįmanoma: įkrisi į atsivėrusią duobę ir liksi dūlėti amžiams. Apgailėtinai atrodė vaikigalių kartu su žole apdeginti obeliskai, suanglėję kryžiai ir tvorelės. Jeigu tik šitokia pagarba, tai verčiau sudeginai, pažėrei į erdvę pelelus, ir šventa ramybė gyviems ir mirusiems.

Bykove tokių smilgynų nerasi. Tundros žolelė per sprindį, net beržiukai ne aukštesni už viksvą. Kur buvo kokia lentelė, tvora ar kryželis, ten jis ir liko, piktos rankos neliestas. Patys aptikom porą žydiškų lentelių su mums neįskaitomais hebrajų rašmenimis, jos pagarbiai padėtos ant kapo. Tačiau kuo paaikinti nesirūpinimą kapais? Ypač savųjų. Kodėl niekur nematyti nė vieno nacionalinio jakutų paminklėlio? Deja, juo galima išvysti tik etnografijos muziejuje Jakutске. Kapavietė būdavo žymima įbestais į žemę stulpais, ant kurių įrėžti mitologiniai ženklai. Nutrūko tradicijos tąsa? Pakirto ją ateistinė mintis ir prigijo ateivių įpirštas obeliskas su skardos penkiakampe? Tikriausiai. Betgi neprižiūri ir tų. Nelanko.

Jau įpusėjęs mūsų darbams, Bykove mirė du seniausi čiabuviai jakutai: Averskaja Marina Jagorovna (1900-1989) ir Porneginas Nikolajus Vasiljevičius (1908-1989). Viskuo besidominti, žingeidi sąjūdiėtė teleoperatorė L. Pangonytė negalėjo nenuėiti į jakutų šermenis. Rado už stalo sėdinčius ir ramiai kortom lošiančius vyrus. Įėjus viešniai, mažakalbiai jakutai lošė toliau. Kai ji pasisakė atėjusi pagerbti velionės, jie pasiūlė prisėsti, išgerti arbatos, padėjo už apsilankymą ir pakvietė užėiti į kitą kambarį pasižiūrėti mirusios. Čia pat už durų, ant aslos patiestam patale, jau antra diena gulėjo velionė. Greta ant taburetės

padėta lėkštė sriubos, keptos žuvies ir duonos — tai, ką ir patys namiškiai valgė pusryčių.

Pasirodo, jakutai nejudina numirėlio iš vietos dvi paras: kur iškeliavo iš šio pasaulio, ten ir guli (šiuo atveju tradicija buvo pažeista, nes moteriškė mirė ligoninėje). Tarsi netikima įvykusiū faktui ir laukiama, gal kartais atsigaus, gal tik užmigo letargo miegu ar sušalo. Manoma, kad ir numiręs jis, niekam nematant, ateina užkąsti. Todėl valgis keičiamas per dieną kelis kartus.

Tomis liepos vidurio dienomis iš karto ruošėm net du paminklus: Vidas su Zigmū obliavo ir dailino išlakų koplytstulpį, o Juozas, gydytojas Gediminas Šimkūnas ir aš stalių dirbtuvėje obliavom mamedžius žydų paminklėliui. Tuo pat metu pora jakutų stalių kalė karstus. Jie dirbo neskubėdami, iš lėto, nes šermenys turėjo trukti ketvertą ar penketą dienų. Tačiau kaime nesijautė jokios šermenų atmosferos: meistrai statė naujas trobas, ligoninę, žvejai plaukė į Leną, su šunimis įsauly žaidė vaikai. Dviejų garbių gyvenvietės žmonių mirtis, atrodo, nieko giliau nepalietė. Tai natūralus, būtinas reiškinys, kaip ir saulės nusileidimas, žiemos pradžia ar pavasaris. Jokių raudų ir ašarų. O gal mums tik taip atrodė? Iš jų sunkiai įskaitomų veidų nesuprasi, kas guli ant širdies. O kodėl staiga nuščiuvo geras Juozo pažįstamas jakutas Vasiljevas, kai jiedu, šnekučiuodamiesi prie krosnelės Kochočio saloje, prisiminė septintąjį jo sūnų, paskendusį Lenoje? Kodėl jis taip ilgai tylėjo ir lingavo galva — juk sūnus paskendo prieš keliolika metų?

Laidojo sekmadienį. Po pietų, pirmą valandą, nuo gyvenvietės pakrašty stovinčio namo pajudėjo visureigis. Ant jo gulėjo raudonu audeklu aptrauktas karstas, patys laidotuvininkai, užsimaukšlinę kepurės, sėdėjo ratu. Kapinaitės tik už poros šimtų žings-

nių, rodo, galėtų nunešti ir ant pečių, kam vikšrais malti jautrią tundros velėną, kuri toj vietoj neatsigaus dešimtmečius. Tačiau šarvuotis, matyt, pagarbiau ir iškilmingiau.

Tuo metu mes kitam iškyšulio pakrašty, keiksnodami tvirtą įšalą, kirtome žydų paminklui duobę. Kartkartėmis pro žiūronus pažvelgdavau į besikuičiančius kapinėse laidotuvininkus: ko jie ten taip ilgai užtruko? Štai pagaliau duobkasiai baigė savo darbą: keletas vyrų karstą įdėjo į lentinę dėžę, užkalė vinimis ir nuleido į duobę. Karstas dėžėje — pirmas jakutų laidojimo požymis. Tai labai svarbu žinoti ieškantiems lietuvių palaičių Šiaurėje. Net mes patys, aptikę kapuose į paviršių pašalo išstumtą vaiko karstelį netoli suklypusio kryžiaus, pamanėm, kad čia mūsiškis. Kažkuris net įžvelgė prie kojų padėtą rožančių. Tik atkreipę dėmesį, kad karstelis įdėtas į dėžę, atsikvošėjome. O prie kojų būta visai ne rožančiaus, bet karoliukų, suvertų iš sudžiūvusių uogų. Matyt, vaikelio mama ar artimieji juos įdėjo pažaisti.

Baigėm darbą, ir nuėjau pasižiūrėti šviežiai supiltų kapų. Prie kiekvieno stovėjo po nedidelę spintelę. Mėlynom ir raudonom spalvom plieskė kaspinais apvynioti obeliskai, žvaigždės, iš oranžinės plastmasės padarytų gėlių vainikai liepsnojo kaip laužai. O netoliese ant kalvos — gyvenvietės sąvartynas. Didžiausias plotas užverstas rūdijančiais mašinų, traktorių motorais, sunkežimių kėbulais, kabinomis, metalinėm lovom ir statinėm. Laidojama, matyt, negiliai, nes vietomis pašalas taip iškilnojęs žemę, kad pro plyšius matyti beišlendantis karsto dangtis. Obeliskai irgi iškraipyti, skardinės žvaigždės apiblukusios.

(Užbaiga sekančiame numeryje)

(Atkelta iš psl 269)

Laimingai išsislapstęs nuo išvežimo į Sibirą, aktyviai dalyvavo vadovaudamas 1941 m. birželio sukilimui Alytuje. II pasaulinio karo pabaigoje nepasitraukė į Vakarus, nusprendęs likti krašte priešintis bolševikinei okupacijai. Dzūkijoje suorganizavo "Dzūkijos" rinktinę. 1946 metų pavasarį sujungė atskirus partizanų dalinius į "Dainavos" apygardą, o liepos mėn. jis jau vadovavo visiems Pietinės Lietuvos partizanams. Jis su štabu įsikūrė Pūnios šile.

Čia jis 1947 metų liepos 11 dieną slėptuvėje, sovietų karių apsuptas, ir žuvo.

Kpt. Domininkas Ječys buvo vedęs Veroniką Dambrauskaitę, su kuria užaugino sūnų Algirdą, o taip pat globojo savo sesers dukterį Janiną Račytę-Ječytę, dabar Morkūniene, kuri ir suteikė *Kariui* apie savo dėdę žinias. Kpt. D. Ječio žmona su sūnumi buvo išvežta į Sibirą, kur motina mirė, o sūnus, praradęs sveikatą, po 10 metų grįžo tėvynėn.

IŠEIVIJOS TRIMITAS

Redaguoja S. Kaunellenė
8650 Shari Drv., Westland, MI 48185
Šiuo adresu slųsti visą "Tremties trimitų" skirtą medųlągą

LIETUVA LAISVA

*Mylėsim tėvynės mes žemę ir dangų,
Jos ežerus, pievas, miškus ir upes!
Mylėsim jos jūrą, jos rytmetį žvangų!
Giedosim jai himnus ir godas rūpias!*

Petras Vaičiūnas

Naujausių technologijos priemonių dėka žinios apie pasaulinius įvykius žaibo greitumu pasklinda visuose pasaulio kraštuose. Patogiai savo kambary sėdėdami, sekame televizijos ekraną, kuriame matome įvairių gamtos nelaimių padarinius, karo veik-

smus, įvairių valstybių politinius vadus, girdime jų kalbas.

Kada Sovietų S-gos prezidentas M. Gorbačiovas su šeima vasaravo Kryme, jo pasirinktieji asmenys, kietasprandžiai komunistinės partijos, KGB ir kariuomenės vadai, suorganizavo pučą, izoliavo Gorbačiovą jo vasarnamy ir paskelbė graųziną senąją tvarką, nes Gorbačiovo vedamos reformos vedančios kraštą į chaosą. Rugspjūčio 19 d. tankai pradėjo riedėti Maskvos gatvėmis, buvo paskelbta, kad Gorbačiovas serga ir kad jie perėmė valdžią...

Š. m. rugsėjo 17 d. Jungtinėse Tautose Lietuvos prezidentą Vytautą Landsbergį sveikina kažkokios valstybės delegatas. Šalia Užsienių reik. min. Algirdas Saudargas

Tačiau laisvės paragavę, Rusijos prezidento Boris Jeltsino paraginti, Maskvos gyventojai drąsiai stojo prieš tankus, apsupo parlamento rūmus, kuriuose užsidarė Jeltsinas su savo pasekėjais, pradėjo statyti barikadas. Dalis tankų karių atsisakė šaudyti į savo žmones ir prisidėjo su savo tankais prie parlamento gynėjų. Padėtis buvo kritiška. Gynėjai molotovo kokteiliais padegė keleta tankų. Trys gynėjai žuvo. Vienas buvo Afganistano karo veteranas.

Šis jaunų rusų pasipriešinimas buvo netikėtas ir jaudinantis. Užauginti komunistinėje dvasioje, bet paragavę perestroikos, laisvės, jie nebenorėjo vėl būti beteisiais, bebalsiais komunistinių satrapų vergais...

Stebint įvykius Maskvoj, visu ryškumu atgijo įvaizdžiai 1991 m. sausio 13 d. tragedijos Vilniuj, kada beginkliai lietuviai pirmieji stojo prieš iki dantų ginkluotus juoduosius beretininkus ir tankus. Kai Maskvoj žuvo trys parlamento gynėjai, buvo gaila tų drąsių jaunuolių, bet tai nebuvo tas iki sielos gelmių sukrečiantis jausmas ir iš krūtinės besiveržianti nesulaikoma rauda sausio 13 d. stebint Vilniuj žiauriai žudomus mūsų brolius ir seses ir tankų vikšrais traiškomus jų kūnus... Rugsėjo 19-20 dienomis milžiniška rusų tauta sekė narsiųjų Lietuvos sūnų ir dukrų pėdomis... Lietuviai pirmieji pasipriešino milžinui... Rugsėjo 2 d. pasaulinių žinių komentatorius pareiškė: "Mažas beginklis Dovydas Lietuvos tauta stojo prieš milžiną Galijotą — sovietinę imperiją ir laimėjo". Lietuva laimėjo laisvę ne vien sau, bet ir Baltijos sesėms Latvijai ir Estijai.

Laisvė aplaistyta jos gynėjų krauju laimėta! Prasidea valstybės atstatymo darbai. Kelias sunkus, erškėčiais klotas. Laukia finansiniai ir ekonominiai sunkumai, kova su moraliniu nuosmikiu, su per daug plačiai pasklidusiu girtavimu, tinginiavimu ir kombinavimu. Į valstybinį vežimą pagalius kaišiot bandys komunistinėje santvarkoje nevainikuotais kariukais buvę komunistinės partijos šulai, kurie pripratę prie prabangos ir lengvo gyvenimo, nenorės taip lengvai savo privilegijuoto statuso atsisakyti.

1918 m. atsikūrusi Lietuva turėjo daug daugiau sunkumų, labai daug priešų, daug mažiau draugų ir užtarėjų, patyrimo ir resursų, nei laisvę atgavusi šiandieninė Lietuva. Vakarų kraštai jau pažadėjo ekonominę, techninę ir medicinos pagalbą. Nepriklausomoje Lietuvoje užaugę išeivijos lietuviai remia finansiniai. Jaunieji išeivijos profesionalai mielai pasidalins savo žiniomis ir patirtimi. Jūs nesate vieni, su Jumis visa Lietuvos išeivija.

Lietuvos Šaulių Sąjunga 1991 metų sausio 13 d. dviejų savo sūnų krauju aplaistė Vilniaus žemę. Jie budėjo prie parlamento rūmų, jie dirbo ir dirba tautos gerovei. Jie lietuvių tautos gynėjai. Juos moraliai ir materialiai remia išeivijos šauliai.

Sukaupkime visas jėgas, prašykime Aukščiausiojo palaimos ir Jo Motinos Marijos, juk Lietuva yra Marijos žemė, užtarimo ir šventosios dvasios ir globos Lietuvos vadovams ir kiekvienam iš mūsų tėvynėje ir išeivijoje plačiai pasklidusiems, kad atskratę savųjų ydų: girtavimo, pavydo, nesutaikos, tinginiavimo, kaip skruzdės kibtume į darbą. Juk apie mūsų protėvius senovės istorikas Tacitas rašė: aischiai yra labai darbštūs, taikūs, draugiški, daugumoje žemdirbiai"... Tai būkime verti mūsų protėvių palikūniai.

Cariniais laikais šviesaus atminimo vyskupas Motiejus Valančius kovojo su girtavimu, to meto tautos vėžiu, kovokime su tuo tautos vėžiu visi — Tėvynėje ir čia išeivijoje... Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas Didysis buvo lavai vaišingas, bet pats buvo abstinentas, svaigiųjų gėralų nenaudojo, ar ne todėl jis tapo Vytautu Didžiuoju?!

Gėrimams išleidžiamus pinigus skirkime Lietuvos atstatymui. Lietuvos išdui kiekvienas centas labai reikalingas,

Sujungę širdis, rankas, protus ir valią, greitai pasivysime Vakarų valstybes, kaip 1918 m. atsikūrusi Nepriklausoma Lietuva, nors ir neturėdama tokio stipraus užnugario, padarė milžinišką pažangą, Lietuvos išradingas, darbštus ir nagingas, kai dirba sau.

Gyvuok Laisva, Nepriklausoma, Narsioji Lietuva! Tavo vaikų sudėtos aukos, teatneša gražiausių vaisių, tepražysta gražiausiais žiedais!

Mykolas Abarius su Lietuvos šauliais

PASAULIO LIETUVIŲ ŽAIDYNĖS

Apie 90 detroitiečių liepos 23 dieną per pietus susirenkame Metropolitan oro uoste, prie Detroito, istorinei kelionei į Lietuvą, į 4-tąsias Pasaulio Lietuvių Sporto Žaidynes. Jos tuo svarbios ir istorinės, nes po 50 metų priespaudos vėl Lietuvos ir išeivijos sportininkai rungsis kartu. Nors Lietuva dar okupuota, bet žaidynės vyksta mūsų numylėtoje tėvynėje.

Kelionė yra ilga, įdomi, istorinė, gal kiek ir varginanti. Iš Niujorko Suomijos lėktuvu, per naktį, skrendam į Helsinkį. Čia turime laisvą dieną ir svečiuojamės Suomijos sostinėje. Miestas gražus, viešbutis puikus. Kainos gan aukštos. Visur matyti švara ir tvarka. Liepos 25 dieną, ketvirtadienį, plaukiame į Estijos sostinę Taliną. Po kelių valandų atplaukiame ir pereiname muitinę. Čia mūsų laukia 5 autobusai, kuriuose po 2 uniformuotus, naujomis Lietuvos uniformomis, policininkus. Jie mus lydi iki Šiaulių, Kauno ir Vilniaus. Kelionė autobusais tęsiasi per visą naktį. Įdomi tuo, kad pervažiuojame Estiją, Latviją ir apie 5-tą valandą ryte, aušrai brėkstant, pasiekiame vieną Lietuvos muitinių. Čia sustojame — mūsų pasus antspauduoja Lietuvos respublikos antspaudu. Tai istorinis įvykis. Mūsų grupė vyksta į Kauną ir čia esame apie 8-tą valandą ryte. Mus pasitinka giminės, draugai ir pažįstami. Mūsų sportininkai apgyvendinami Baltijos viešbutyje. Daugelis apsistoje pas gimines ir draugus. Buvo, kurie gimines sutiko pirmą kartą po 47 metų. Džiaugsmo ašaros rieda veidais pamačius gimines ir tėvynę pirmą kartą po tiek priespaudos metų.

Penktadienio popietę sportininkai repetuoja didžiam įvykiui. Šeštadienį — tai istoriniam sporto žaidynių atidarymui. Šeštadienis saulėtas — puiki diena. Šventos mišios atnašaujamos Kauno Arkikatedroje. Kardinalas Slatkevičius pasako pritaikytą šventei pamokslą. Pe to visi renkasi Rotušės aikštėje ir iš čia žygiuojame

pro Nežinomojo Kareivio paminklą, Laisvės statulą link stadiono. Kelias gan ilgas — apie 3 kilometrai. Iškilnės pradedamos 4:00 valandą po pietų trimitų garsais ir į stadioną įjoda 6 raiteliai. Trumpa programa — įdomi ir žavinanti. Po to žygiuoja lietuvių sportininkai iš viso pasaulio kraštų: Argentinos, Australijos, Baltarusijos, J.A.V., Kanados, Rusijos, Gruzijos, Vokietijos, Estijos, Latvijos, Lenkijos ir Lietuvos.

Detroito grupė puikiai atrodė savo mėlynose "Kovo" uniformose. Amerikos grupę sudarė didžiųjų miestų sportininkai: Niujorko, Klivelando, Čikagos ir Los Angeles. Visi gražiai atrodė savo įvairiaspalvėse uniformose.

žaidynių ugnį nešė Šarūnas Marčiulionis, vėliau perdavė Modestui Paulauskui, kuris uždegė žaidynių olimpiados aukurą. Žaidynes atidarė Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis. Oro klubo lakūnai raižė dangų ir darė įvairias mirties kilpas. Į dangų paleidžiami šimtai baltų balandžių. Atidarymas buvo žavingas ir istorinis. Rungtynės prasideda sekmadienį, liepos 28-tą dieną.

Tenka būti krepšinio rungtyne Jonavoje, kuriose žaidžia Detroito "Kovas" su Šiaulių "Kėlininkais". Laimi Detroito "Kovas". Čia Detroito "Kovas" žaidžia dar dvi rungtynes, iš kurių vienas laimi ir tuo patenka į finalines. Buvo atstovaujamos visos sporto šakos ir žaidynės vyko įvairiose Lietuvos vietovėse.

Būdami Klaipėdoje sužinome, kad trečiadienį buvo nušauti 6 muitinės tarnautojai Medininkuose, visus sukrečia ir sukausto skausmas. Kaip matome, Vakarų vadai bijojo pasakyti rimtesnį žodį M. Gorbačioviui. Lietuva yra pavyzdys pasauliui, kaip taikiu būdu siekt pilnos nepriklausomybės. Mes nedvejojame ir tikime, kad mūsų kančios bus išklaustos ir Lietuva bus laisva. Visa Lietuva liūdi, vėliau perrištos juodais kaspinais ir šeš-

tadienį laidoja žuvusius. Procesija iš Vilniaus Katedros vyksta į kapines, kur didvyriai yra laidojami. Jų kapus puošia gėlių jūra. Šiuo žiauriu veiksniu norėjo sudrumsti žaidynių rimti ir lietuvius išprovokuoti. Amerikiečių laikraštis rašė, kad Pugo norėjo sukompromituoti M. Gorbačiovą prieš JAV prezidentą G. Bushą. Teko svečiuotis Palangoje, Kaune, Vilniuje ir mano gimtinėje prie Antazavės, Zarasų apskrityje.

Lankantis Kryžių kalne, prie Šiaulių, žmogus pasijunti esąs menkutis. Tie šimtai medinių kryžių, rožinių — tai yra visos tautos maldos, kančios, skausmai ir šauksmas į Aukščiausią prašant laisvės ir nepriklausomybės. Tai parodė, kad komunizmas buvo silpnas. Jų galinieji tankai pasidarė bejėgiai prieš medinį kryžių.

Sekmadienį, rugpjūčio 4-tą, vykstame į sporto šventės uždarymą Vilniuje — Kalnų slėnyje. Uždarymas buvo įspūdingas. Žodį tarė Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis. Visus kvietė susikaupti ir vieningai siekti mūsų visų tikslo — Laisvos ir Nepriklausomos Lietuvos.

Nors ir trumpai, bet teko susitikti ir su šauliais. Lietuvos šauliai saugojo Aukščiausiosios Tarybos rūmus, sporto šventės atidarymą, viešbučius, kuriuose sportininkai buvo apsistoje, dalyvavo sporto žaidynėse ir turėjo įvairių kitų įsipareigojimų. Miela buvo susitikti su LŠS pirmininku Gediminu Jankum ir poniu, vicepirmininku Algimantu Rageliu, sekretorium Stasiu Ignatavičium ir kitais centro valdybos nariais. Buvo malonu sutikti sese Stimburiene iš Australijos ir brolių LŠS g. n. K. Karužą iš Kalifornijos. LŠS Išeivijoje vicepirmininkas Jonas Šeštokas dalyvavo šaudyme ir laimėjo antrą vietą.

Rugpjūčio 5-tą dieną, pirmadienio vakare, atsiveikiname draugus ir gimines. Braukdami ašarą, jie ir mes, tariame sudie ir iki pasimatymo, bet jau laisvoje Lietuvoje.

Mykolas Abarius

PAMINĖTA JŪROS DIENA PILĖNUOSE

Švyturio Jūrų Šaulių kuopos stovykloje "Pilėnai" liepos 13-14 d.d. buvo paminėta Jūros diena. Minėjimas pradėtas šeštadienį liepos 13 d. 11 val. vėliavų pakėlimu grojant iš kasėtės Lietuvos himną. Po stovyklos vartus riedėjo automobilis po automobilio. Atvyko iš Čikagos ir Cicero lauktieji svečiai. 1 val. pavalgis pietus, 2:30 val. įvyko suvažiavusių šaulių vadovų posėdis. Posėdį pradėjo LŠS Išeivijoje pirmininkas Mykolas Abarius. Po visų pasiūlymų ir apkalbėjimų pasisakyta ir toliau rengti Jūros dieną. Po vakarienės 7 v.v. giendant Lietuvos himną buvo nuleistos vėliavos. Nuleidus vėliavas visi žengė į kalnelį prie Joninių laužo. Laužą uždegė Palangos šaulių kuopos pirmininkas A. Šukis iš Floridos ir Švyturio šaulių kuopos moterų vadovė O. Selenienė. A. Šukis tarė žodį ir visi prie laužo sudainavo keletą dainų. Esant gražiam orui šauliai ir svečiai šnekučiavosi ir gaivinosi šaltais gėrimais iki nuėjo poilsio.

Liepos 14 d., sekmadienį, visi, gerai nusiteikę, daugumoje uniformuoti pusryčiavo. Po pusryčių visi išsiriškiavę, Švyturio Jūrų Šaulių kuopos vicepirmininkui J. Kinčiui vadovaujant, žygiavo prie paminklo. Eisenos priekyje buvo nešamos 7 vėliavos ir vainikai. Vienas vainikas buvo padėtas prie paminklo žuvusiems už Lietuvos laisvę, o kitas prie naujai pastatyto koplytstulpio, žuvusiems sausio 13 d. Vilniuje šauliams prisiminti. Pakeliant vėliavas solistė Petrauskienė iš Čikagos giedojo Amerikos ir Lietuvos himnus.

11 val. iš Lietuvos atvykęs kun. Ramanauskas atnašavo šv. Mišias už žuvusius dėl Lietuvos laisvės. Savo pamoksle prisiminė šaulius ir tuos, kurie žuvo sausio 13 d. Vilniuje. Po Mišių sugiedota Marija, Marija. Toliau buvo bendri pietūs ir dovanų paskirstymas.

Kuopos vicepirmininkas Juozas Kinčius padėkojo kun. Ramanauskui už atnašautas Mišias ir dalyvavusiems.

Kun. Ramanauskas ir šauliai eina prie paminklo žuvusiems už Lietuvos laisvę šv. Mišioms. B. Telyčėno nuotr.

Kun. Ramanauskas, svečias iš Lietuvos, aukoja šv. Mišias Pilėnuose, Mičigane, švenčiant 1991 m. Jūros dieną. Balio Telyčėno nuotr.

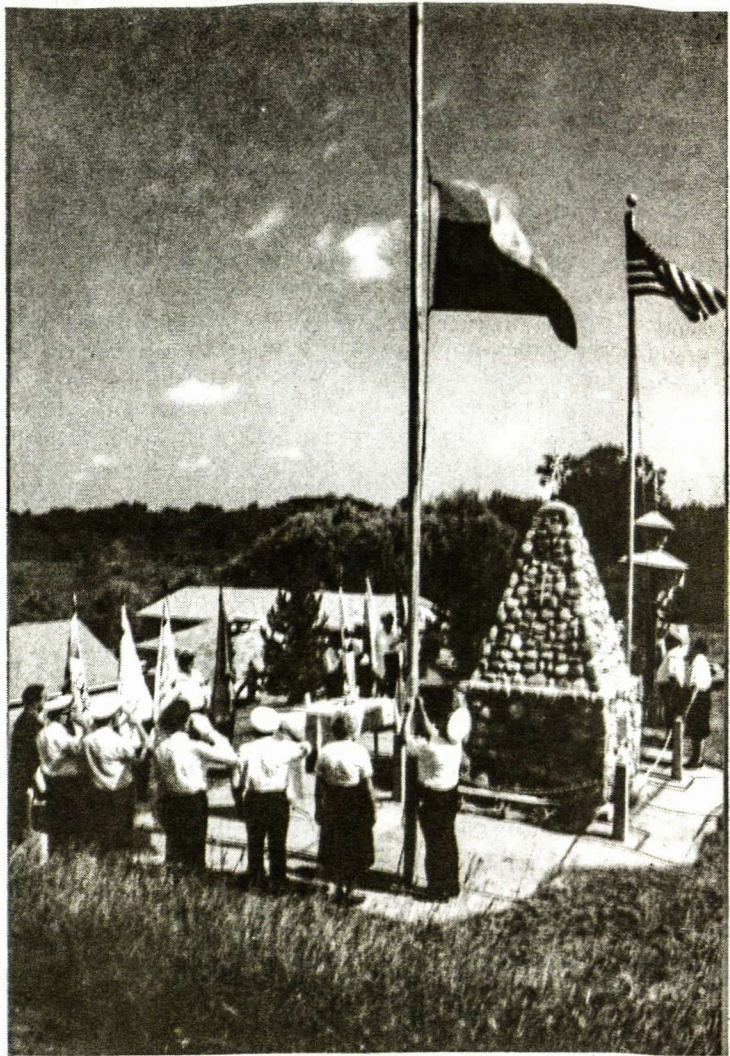
LŠS Išeivijoje kapelionui kun. Alfonsui Babonui, LŠST Išeivijoje pirmininkui Mykolui Abariui ir jo žmonai Onutei, Palangos Šaulių kuopos pirmininkui A. Šukiui, G. Daukanto ir Nemuno rinktinės pirmininkui Ed. Vengianskui, Vytauto Didžiojo rinktinės pirmininkui A. Paukštei, Klaipešos šaulių kuopos pirmininkui ir LŠS Išeivijoje Centro valdybos vicepirmininkui J. Mikuliui, Čikagos ir Cicerio šauliams ir šaulėms.

Kuopos moterų vadovei Onutei Selenienei ir jos talkininkėms už gerą vaišinimą, viščiųų kepėjams A. Šiurkui ir A. Masioniui, dovanų paskirstytojams A. Grigaičiui, L. Mingėlienei ir B. Galvalienei, svečius vaiėinusiems A. Vaitiekui, laužą sukrovusiems V. Slušniui, fotografui B. Telyčėnui ir visiems jūros dienos paminėjime dalyvavusiems. Daktaras A. Gričius buvo atvykęs iš Kauno ir dalyvavo šiame paminėjime.

Kuopos pirmininkas B. Baliukėnas padėkojo visiems ir visoms kuo nors prisidėjusiems ir dalyvavusiems Jūros dienos paminėjime. Pilėnai tai mūsų visų pasididžiavimas. Tačiau jie reikalauja daug darbo ir lėšų. Kvietė, kiek kas gali, prie jų išlaikymo prisidėti. Jis, kaip neseniai grįžęs iš Lietuvos, vieną kitą žūodį tarė ir apibūdino dabartinę padėtį Lietuvoje.

6-tą valandą grojant iš kasetės "Lietuva tėvyne" buvo nuleistos vėliavos ir svečiai palengva skirstėsi namo, Tai buvo gražiai ir sklandžiai pravesta Jūros diena Pilėnuose.

A. Grinius

Švenčiant 1991 metų Jūros dieną Pilėnuose, Mičigane, keliamos vėliavos. Nuotrauka foto korespondento Balio Telyčėno

ŠAULIAI WISCONSINE

*

1991-92 metams DLK Kęstučio šaulių kuopos pirmininku perrinktas S-gos g. n. P. Petrušaitis. Dviejų metų terminui išrinkti valdybos nariai: Liong. Pliūra, Zen. Lukauskas, g. š. Vl. Vilcinas, Stasė Petrušaitienė ir Juozas Petkūnas.

Praeitais metais lietuviškų reikalų rėmimui išaukota apie 1400 dol. Šie-

met jau vėl paskirta Lietuvos diplomatinei tarnybai — 300 dol. Po 100 dol.: Kariui, Vasario 16 gimnazijai, Muzikos šventei, "Trimitui" ir 30 dol. — *Lituanui*.

Bendradarbiavimas su kitomis lietuviškomis organizacijomis sklandus ir nuoširdus.

Taisome klaidą

Š. m. Kario, T.T. priede aprašant LŠST suvažiavimą Kanadoje, pasitaikė nemaloni klaida. Turi būti: G. T. Daukanto j. š. kp. p-kas įteikė \$2000 čekį, iš kurio \$1500 — CV, o \$500 — dviejų šaulių, žuvusių ginant televizijos bokštą, šeimoms paremti.

ŠAULĖ VETERANĖ LYDIJA MINGĖLIENĖ ATŠVENTĖ GIMTADIENĮ

Stasio Butkaus š. kp. valdybos narės, buvusios Moterų vdovės, įvairių lietuviškų organizacijų darbščios narės ir talkininkės vaikai: Šarūnas, LŠSI vicepirmininkas Jaunimo reikalams ir jo žmona Regina ir dukra Lucija su vyru iš Massachusetts, suruošė savo mamytei pagerbimą — gimtadienį, vietoj dovanų prašė aukoti Lietuvos Šaulių sąjungai.

Jauna Lydija Nepriklausomoj Lietuvoj buvo aktyvi šaulė. Būdama gražiabalsė dainavo šaulių chore.

Detroitė, vos įsikūrus Stasio But-

kaus kuopai, su vyru a.a. Vladu į ją įstojo. Būdama kuopos Moterų vadovė į Suvalkų Trikampį supakavo ir išsiuntė kelias dešimtis siuntinių.

Su vyru užaugino ir išmokslino dukrą ir sūnų. Gražiai įsikūrė Detroito priemiesty. Labai sociali ir vyrui mirus, nors labai pergyvendama mylimo vyro netekimą, skubėjo, dirbo ir rūpinosi vaikais ir vaikaičiais.

Įvertindami gerosios motinos meilę, pasiaukojimą, vaikai ypatingai pažymėjo jos gimtadienį sukviesdami didžiulį būrį jos draugų bei bičiulių

į Dievo Apvaizdos parapijos centrą į mamytės pagerbimo vakarienę — pobūvį.

Pobuvio metu įvairūs kalbėtojai iškelė Lydijos meilę, pasiaukojimą ir nepaprastą darbštumą.

Lietuvos Šaulių Sąjungai Lydija jau persiuntė 1050 (tūkstantį penkiasdešimt dolerių). Graži ir prasminga dovana Lietuvos Šaulių Sąjungai.

Te šypsena puošia Tavo veidą, lietuviška daina džiugina Tave ir meilė Tėvynei Lietuvai visad žydi Tavo širdyje, Lydija!

JONINĖS

1991-ųjų metų Joninės atšventėme per Petrines, bet vistiek neišvengėme nepalankaus karšto oro. Taigi, nežiūrint nepalankių gamtos sąlygų, didokas būrys tautiečių ir amerikiečių aplankė gražią š. Vinco Bagdono sodybą Mičigano pakrantėje.

Pavakarėje jaunas trimičius Mykolas Milas skardžiais trimito tonais paragino svečius rinktis prie laužo. Kuopos pirmininkas P. Petrušaitis pasveikino varduvininkus ir pakvietė visuomenininką š. Vytautą Janušonį abipūdinti Joninių tradicijas angliškai ir lietuviškai, ką pastarasis vykusiai atliko. Jis taip pat buvo paprašytas uždegti Joninių laužą. Prie kaitriai liepsnojančio laužo buvo sudainuota daug dainų.

Sesės šaulės daug prisidėjo prie Joninių pasisekimo, paruošdamos skanaus lietuviško maisto, o prie brolių šaulių aptarnaujamo baro buvo galima atsigavinti.

Joninių apvaikščiojimas užsitęsė iki vėlyvos nakties, nes svečiai labai nenoriai skirstėsi namo. Atsisveikino, tikėdamiesi vėl pasimatyti per sekančias šaulių suruoštas Jonines.

Jurgis Milas

TRIMITAS, 1931 metų kovo mėn. 26 diena

Tardamas nuoširdų aciū už kilstelėjimą aukštyn mano geresniųjų ypatybių, neminint blogųjų, kurių juk nestokoja, turiu garbės prašyti pataisyti vieną kitą žinutę *Trimito* Nr. 11.

Į Šveicariją iš Lietuvos išvykau 1883 m. *be paso* per sieną pas Tauragę kur tūli žydėliai iš manęs išlupo 15 rublių, kitaip ketindami įduoti žandarui, už ką aš buvau itin įtūžęs ant tų caro šnipų. Kelią gi parodė palietuis už 1 rublį. Su gen. gub. pasu važinėjau į Prūsiją 1882 m. apsižvalgyti, kaip ir kur galima būtų leisti laikraštis *Aušra* ir tuomet susipažinau tarp kitų su garbingos atminties Martynu Šerniumi aplink kurį susisuko Lietuvos mylėtojų ratelis ir 1883 m. išėjo mums žinomoji *Aušra*.

Pro Palangą tik 1884 m. gegužės mėn. (ne 1885) slapta išvykau jau Amerikon, o kovo mėn. 5 d. 1884 m. general-superintendente Šlikmano liepimu liepta buvo išsikraustyti iki 15 d. kovo iš Rytų ir Vakarų Prūsijos (bet ne iš visos Vokietijos), ir 14 d. kovo išvažiavau iš Bitėnų atgal į "Rosiją" pas Širvintus laimingai pereida-

mas sieną su M. Jankaus pasu.

Amerikoje išgyvenau be pertraukos 33 metus (1894 - 1917) o po 1917 prasidėjo mano kelionės Rusijon, Švedijon, Amerikon, Anglijon, Prancūzijon, Lietuvon tai vėl Amerikon ir nuo 1921 m. jau nuolatos gyvenau Lietuvoje

Už lietuvių sąmoninimą Amerikoje ne vieni lenkininkai ("naujalenkiais" ten vadinami) taisėsi mane karti, bet ir tikrieji lenkai New Yorke.

Man įdomu, kad straipsnio rašytojas vengė užsiminti mano imtynių su kunigais ir klierikalais, kurios yra mano gyvenimo bene žymiausioju brožu.

Ir šaulių organizacija man nėra svetimta, nes 1919 m. spalio mėn. grįžęs iš Rygos, Kaune p. Putvinskiui įteikiau čekį 1000-čiui dolerių šaulių apginklavimui, kad Šiaulių apylinkėje galėtų drąsiau pasipriešinti bermon-tininkų grobišavimams.

Malonėkite priimti mano pagarbos žodį.

Dr. J. Šliupas

Palanga, 1931.III.19

“Lietuvos Vaikų Viltis”

1991 m. sausio 9 d. JAV LB Socialinių Reikalų Taryba Čikagoje įsteigė “Lietuvos Vaikų Vilties” komitetą. Šio komiteto tikslai yra:

1. Padėti Lietuvoje gyvenantiems invalidams vaikams atvažiuoti į JAV ir pasinaudoti Shriners ligoninėse veltui teikiamą mediciniską (ortopedinę, apdegimo bei neurologinę) pagalbą;

2. Koordinuoti visas informacijas ir skirstyti parinktus į čia atvykti gydytis vaikus į dvi grupes: a) be giminių JAV ir b) turintieji JAV giminių, kurie padengs visas kelionės ir pragyvenimo išlaidas.

3. Sudaryti įvairius pagalbinius komitetus;

a) lėšų telkimo — vaiko ir vieno jo artimųjų atvažiavimui (Shrineriai vaikų vienu nepriima);

b) pragyvenimo — prieš ligoninę, kurioje išbūna iki 3 savaičių ir po ligoninės, terapijos metu;

c) vertėjų — reikia turėti grupę žmonių, kurie vertėjautų viso gydymo laiku;

d) kontaktų — su Lietuvos karitatyvinėmis ir sveikatos institucijomis, bei su diagnozę nustatančiais gydytojais.

Dr. Algimantas-Alfonsas Vingras, Vilniaus universiteto Bendrosios praktikos gydytojo centro docentas, yra “Lietuvos Vaikų Vilties”, komiteto įgaliotas atrankos komiteto pirmininkas Vilniuje. Dr. Viktoras Kriaučiūnas, gydytojas-ortopedas ir Kauno “Raudono kryžiaus” ligoninės skyriaus vedėjas, yra “L.V.V.” komiteto įgaliotas atrankos komiteto pirmininkas Kaune. Jis bendradarbiaus su dr. Sigitu Dumčiu, gydytoju-pediatru ir caritas” vyriausiu gydytoju Lietuvoje (jis yra Kauno atrankos komiteto narys).

JAV veikia Shriners organizacija, kuri turi 22 ligonines. Ligoninėse yra nemokamai gydomi vaikai iš viso pasaulio nuo kūdikių iki 18 metų amžiaus, kurių diagnozė atitinka Shriners ligoninių reikalavimus ir kurie turi:

Detalė Kryžių kalno Lietuvoje. Mykolo Abariaus nuotr.

MARTYNAS MARCINKEVIČIUS NEGĖSTANČIOS ŽVAKĖS

*Būtasis laikas tampa realybe.
Tikrovė peržengia suvokiamas ribas.
Ir vėl į tavąją gyvybę
Pasiųs atsakymą — kulkas.*

*Menkystų drebančių garbės troškimą
Pagirdys tavo stingstančiu krauju.
...Nutols dar vienas piligrimas
Į amžinybę vedančiu keliu...*

*Mes likome tarsi kažko netekę.
O juk tiesa — netekome tiek daug...
Uždek, sakau, širdy dar vieną žvakę
Ir atsitiesk rūstybėje, žmogau!*

1. Scoliosis — stuburo iškrypimus
2. Osteogenesis imperfecta — triapių kaulų ligą
3. Ortopedines problemas
4. Nenormalų rankų ir kojų (club foot) augimą bei nugaros problemas

5. Klubų išsivystymo liga (Legg-Perthes) ar išnirimą

6. Rachitą (rickets) — kojų iškrypimą.

7. Odos ir apdegimo problemas

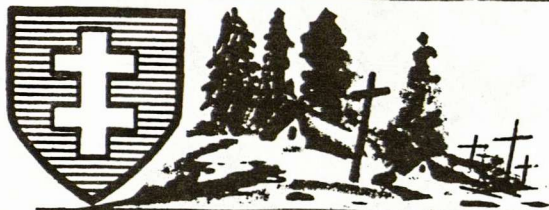
Tikimasi, kad ši programa ateityje bus išplėsta visoje Amerikoje kur yra Shriners ligoninės ir JAV LB Socialiniai skyriai, kad visur ir visada “Lietuvos Vaikų Vilties” komitetas galėtų padėti visiems sunkiai sergantiems Lietuvos vaikams.

Dėl platesnių informacijų prašome kreiptis sekančiu adresu:

Teresė Drūtytė-Šoliūnienė
“Lietuvos Vaikų Viltis”
2711 West 71st Street
Chicago, IL 60629
U.S.A.

Tel. (312) 476 - 0664

Darbo valandos nuo 11 v.r. iki 3 v. p. p. kasdien, išskyrus savaitgalius.

MŪSŲ MIRUSIEJI

RAMOVĖNAI - KARIAI, ŠAULIAI, BIRUTIETĖS . . .

A. A. LTN. JONAS RŪTENIS
(Karininkų metraštyje 1939 m. Rutkauskas)

Š. m. gegužės 17 d., ilgokai sirgęs, mirė Jonas Rūtenis. Palaidotas gegužės 20 d. Hyanis kapinėse.

Jonas Rūtenis gimė 1912 m. birželio 12 d. Mintautoje, Latvijoje. 1932 metais baigė Simano Daukanto mokytojų seminariją Kaune. Atlikęs karinę tarnybą PLP karo mokykloje aspirantu, buvo pakeltas ats. jaun.

leitenantu, o vėliau įstojo į specialius kadro karininkų kursus, juos baigus, 1936 m. gegužės 10 d. buvo pakeltas į kadro karininkų jaun. leitenanto laipsnį ir karininko tarnybai paskirtas į 3 p. DLK Vytauto pulką. Studijavo lituanistiką VD ir Vilniaus universitete, o atvykęs į JAV, 1952 metais baigė Čikagoje Techninę kolegiją, o jau

gerokai vėliau — 1969-aisiais Kachina School of Arts (Meno mokyklą).

II pasaulinio karo pabaigoje pasitraukė į Vokietiją. Vokietijos lietuvių stovyklinio gyvenimo laikotarpyje dirbo stovyklų pareigūnu, o kartu labai gyvai reikėsi ir lietuvių kultūrinėje veikloje. Buvo Vunsiedel lietuvių progimnazijos direktoriumi, dėstė lietuvių kalbą, dirbo Patrijos leidykloje.

1949 metais, atvykęs į JAV, pirmiausia apsisėjo Stamforde, CT, tačiau tuoj persikėlė į Niujorką. Čia labai aktyviai reikėsi lietuviško gyvenimo veikloje: priklausė ramovėnams, šauliams, skautams, sportininkams. Buvo Niujorko LB apygardos valdyboje, o vėliau, išsikėlęs į Masačiusės valstiją, buvo Bostono LB apygardos pirmininku.

Tačiau savo gyvenimo kelyje ilgiau išliekančius pėdsakus Jonas Rūtenis paliko savo kūryba. Kaip dailininkas yra nutapęs nemažai paveikslų ir suruošęs nemažai parodų. Kaip žurnalistas yra bendradarbiavęs *Vienybėje*, *Drauge*, *Darbininke*, *Karyje*, *Sporte*, *Pasaulio lietuwyje* ir kt. o kaip rašytojas jau Vokietijoje išleido vaikams knygelę *Gintarėlius*. *Karyjepaskelbė* istorinę poemą *Žalgiris*, 1954 metais dalyvavo Gabijos metraštyje, 1983 m. Niujorko šauliai išleido jo eilėraščių rinktinę *Šventieji dūmai*, 1986 metais jo sūnus išleido jo dialogų ir eilių rinkinį *Vaivos juosta* ir t. t. ir t. t. Už veikalą *Trys* (Mindaugas, Kristijonas, Miškinis) 1982 metais laimėjo Australijos lietuvių fondo literatūros premiją.

Nuliūdime liko žmona Veronika, dukra Margarita, sūnus Gražvydas su šeimomis, sesuo Ona Osmolskienė ir kiti giminės.

65

**PASKUTINIS SUDIEV SAVANORIUI KŪRĖJUI ŠAULIUI
A. A. VLADUI KAZLAUSKUI**

Savanoris Vladas Kazlauskas gimė 1902 metais gegužės 20 dieną ūkininko šeimoje, Ažubalių kaime, Alytaus apskrityje. Tėvai, Martynas-Andrius, motina Marijona Medžiūkevičiūtė. Šioje Dzūkijos laukų patriotinėje šeimoje buvo 8 vaikai.

Vlado tėvas mokėsi kunigų seminarijoje. Mirus vyriausiam broliui, sąlygų verčiamas, turėjo perimti šeimos ūkį. Vedė kaimyno dukrą ir sukūrė gausia, gražią šeimą.

Vaikystėje, kaip dauguma ūkininkų vaikų, Vladelis ganė gyvulius. Skaityti ir rašyti išmoko iš vaikščiujančių mokytojų, vadinamų daraktoriais. Didžiojo karo metu mirė vienas iš Vlado brolių — Jurgis. Artinantis frontui į Lietuvos žemę, šeima traukėsi į Rusiją. Pakeliui mirė Vlado tėvas, kuris pakelyje ir buvo palaidotas Vladui nežinomoje vietovėje.

Šeima be tėvo įsikūrė Rusijos gilumoje. Motina dirbo ūkyje. Namuose su vaikais kalbėjo tik lietuviškai ir skiepijo vaikams meilę savo tėvynei Lietuvai. Vladas Rusijoje baigė pradžios mokyklą ir pradėjo lankyti gimnaziją Voroneze.

Karui baigiantis motina su šeima grįžo į Lietuvą, į savo ūkį. Vieną sekmadienį, bažnyčioje per pamokslą, išgirdęs kunigo žodžius, „Lietuva pavojuje“, Vladas išėjęs iš bažnyčios, įstojo į savanorius ginti Lietuvos nepriklausomybę ir jos žemes.

Jaunas Vladelis atlikęs lietuvių patrioto pareigą tėvynei, grįžęs į kovos laukų, gavo darbą Kaune raštininku.

Dirbdamas pašte, laukė vakarais suaugusių gimnaziją. 1923 m. susipažino su pašto tarnautoja Apolonija Stabinskaite ir ją vedė. Susilaukė šeimos — dviejų dukrelių: Kazimierą-Laimą ir Eleną-Gražiną. Baigęs suaugusių gimnaziją, studijavo teisę Kau-
no universitete.

1935 m. buvo paskirtas Tauragės muitinės viršininku. Vėliau Smalininkų ir Jurbarko muitinių viršininku. Dar vėliau dirbo prekybos depar-

1990.XI.23 minėjime gėlę savanoriui kūrėjui Vladui Kazlauskui sega š. Irena Pečiulienė. St. Dapkaus nuotr.

tamente kontrolieriumi ir kurį laiką vidaus reikalų ministerijoje ėjo referento pareigas.

Sovietams užimant Lietuvą, Vladas su šeima pasitraukė į Vokietiją. Pateko į Berlyną, kuriame gyveno žmonos sesuo Liolita, ištekėjusi už vokiečio. Dėka jų, Vladas gavo buhalterio darbą.

Raudonajam tvanui artinantis prie Berlyno, Vladas žmoną ir dukras pasiuntė toliau į vakarus. Jis turėjo likti savo darbe.

Įsiveržus kareiviams į Berlyną, Vladas buvo suimtas. Cigarėčių kyšių dėka, pavyko pabėgti ir susitikti su šeima Gatingene,

Karui pasibaigus atsidūrė D.P. stovykloje Blomberge. Vėliau persikėlė į Gottingeno pabėgėlių stovyklą ir buvo paskirtas stovyklos komendantu.

Prasidėjus emigracijai, dėl silpnos sveikatos jam išvykti į JAV galimybių nebuvo. Vladą su likusia šeimos dalimi išsikvietė žmonos sesuo Vera Azbarienė į Braziliją.

Duktė Laima, kuri anksčiau buvo išemigravusi į Kanadą sudarė savo tėvams ir sesei Gražinai iškvietimą į Kanadą ir 1954 metais Kazlauskas Vladas, žmona ir duktė Gražina susijungė su Laima, Kanadoje. Vladui jau ne visai jaunam susirasti be mokėjimo anglų kalbos geresnio darbo nebuvo lengva.

Vladas buvo priimtas darbininku į Queen Elizabeth ligninę, kurioje išdirbo 15 metų. Toje pačioje liginėje ir mirė 1991 m. birželio 16 d., prieš mėnesį atšventęs savo 89-ąjį gimtadienį. Vlado žmona Apolonija mirė 1986 metais.

Savanoris-kurėjas Vladas atvykęs į Torontą prisidėjo prie įsteigimo savanorių-kūrėjų skyriaus ir vienu laiku buvo jo pirmininku.

Priklausė kelioms organizacijoms. Neapleido nė vieno Vasario 16 dienos minėjimo. Kiek sąlygos ir sveikata leido dalyvavo Lietuvos kariuomenės minėjimuose. Nuo 1935 metų priklausė Šaulių sąjungai. Buvo apdovanojamas 50 metų šaulių pažymėjimu, o

Nepriklausomoje Lietuvoje švenčiant nepriklausomybės dešimtmetį, Lietuvos prezidentas Vladą pagerbė savanorio-kūrėjo medaliu.

Savanoriui Vladui iškeliaujant į kitą, paslaptinę pasaulį, paskutinį atsisveikinimą ir sudiev jam tarė Lietuvos generalinis konsulas Kanadoje Haris Lapas, garbės šaulys, buvęs Vlado Pūtvio kuopos pirmininkas Stasys Jokubaitis, skautų atstovas F. Mockus, giminės, artimieji, draugai i būrys tautiečių.

Išėkis ramybėje, brangus Lietuvos savanori-kūrėjau, tegul Kanados klevo lapo žemė lietuvių kapinėse Mississaugoje, tautiečių tarpe, primena Dzūkijos laukus.

Stepas Varanka

A. A.

Art. ltn. PETRUI BALSUI

mirus, jo žmonai Bronei, sūnui Helmutui, dukrai Jūratei bei jų šeimoms ir artimiesiems užuojautą reiškia

NIAGAROS PUSIASALIO RAMOVĖNAI

A. A.

JADVYGAI GABRĖNIENEI

mirus, jos vyrui Pranui, Niagaros Pusiasalio "Ramovės" skyriaus pirmininkui, seserims, broliams Lietuvoje bei artimiesiems užuojautą reiškia

NIAGAROS PUSIASALIO RAMOVĖNAI

(Atkelta iš psl. 277)

Paėjus trumpą kelio galą tolyn, einantieji pradėjo kalbėti, kad mes su sunkiomis naštomis netoli nueisime. Reikėtų pas netolimą ūkininką pastotę gauti. Netrukus miško keliu išėjome į pamiškę. Gale lauko priekelio stovėjo vienoj eilėj sustatyti šeši gyvenami namai. Eidami pamatėm, kad toliau iš sekancio gyvena o namo išėjo jaunas vyras ir link mūsų ėjo. Mes jo klausiam:

— Pasakyk mums, pas kurį čia vietos gyventoja galėtume pastotę gauti.

— Eikite ten į paskutinį namą, ten kur jo šviesų galą matote. Tikrai pastotę gausite.

Mes nuėjome į nurodytą namą prie kelio ir įėjome pro tvirtos tvorelės vartelius į kiemą. Kieme, prieš namo duris visiems sustojus įspėdamas pasakiau: "Žiūrėkite man, kad nebūtų jokių kalbų!"

Po kelių pabeldimų į duris, balsiai pasakiau: "Nebijokite, mes esame lietuviai, prašau atsiliepti". Netrukus iš namo vidaus atėjęs prie durų vyras klausia: "Kas ten, ko norite?" "Prašau, duris atidaryti, noriu kalbėti", — atsakiau. Pro praviras duris žiūrėjo jaunas vyras. Jam pasakau, kad mums reikalinga pastotė iki kitos netolimos pastotės mūsų turimai naštai nuvežti. "Bet aš arklių neturiu, o vežimas kieme pastatytas yra labai blogas. Jo ratai blogu miško keliu neatlaikys", — aiškinosi man už durų stovintis vyras. Tuomet iš vidaus namo kambario pasigirdo moters verkiantis balsas, kažką vyrui sakė. Vyras, palikęs pravertas duris, nuėjo į namo vidų. O aš iš paskos nuėjau. Moteris savo vyrą apsikabino ir prašė visu

balsu raudodama, jos vyro su pastotę nevaryti ir jos vienos be vyro ūkyje nepalikti. Prie moters eidamas aiškinau: "Aš užtikrinu jūsų vyras tikrai paryčiui sugrįš". "Ne, ne negrįš, nes jau daug kam taip yra buvę. Kai ūkininką su arkliais paima, tai už mėnesio be arklių namo pėsčias grįžta, o dabar namuose tiek darbų"! Ir kad paleido visu balsu kakarinę. O mažytis kūdikėlis, spiegiančiu balseliu pravirkęs, sudarė su motina sutartinę.

Kieme vienas vaikinių prieidamas man sako: "Mes ūkį apžiūrėjome. Ten toliau, krūmuose,, tarp medžių paslėptus du arklius matėm". Nieko jam neatsakiau. Ūkininkas man tarė.

— Mano pati man neleidžia.

— Tau leidžia ar neleidžia, bet tu gerai žinai, kas bus kuomet rusai bolševikai antrą kartą užeis, tau viską nacionalizuos. O tu mus pavežęs nieko nenustosi. Duodu tau garbės žodį tikrai paryčiui tu būsi namuose.

— Taigi, ponaičiai, — ir vėl jis man aiškina, kad vežimo ratai neatlaikys.

— Atlaikys ar neatlaikys, kinkyk arklius į vežimą, nes mes be tavęs ar su tavimi važiuosime.

Ūkininkas į žemę žiūrėjo, o stovintieji vaikinai savas naštas nešė į vežimą krausti. Vienas jų kitiems sakė, einam arklius vesti. Ūkininkas tai išgirdęs vietoje kilstelėjo ir, einančius su naštomis prie vežimo matydamas, pasakė: "Palaukite, aš prie arklių eisiu". Ir lėtu žingsniu, nenorom atvedė arklius ir kinkė.

(Bus daugiau)

SVARBU "KARIO" PRĖNUMERATORIAMS

Pagal Tėvų Pranciškonų spaustuvės raštą, nuo 1992 metų pradžios spaustuvė užbaigia darbą ir "KARIJ" (po 40 metų) toliau nebegalės savo spastuvėje spausdinti. Apie tai iš anksto buvo pranešta "Kario" administracijai ir leidėjui.

LKVS RAMOVĖS Centro valdybos pirmininkas p. Ed. Vengianskas į šį Pranciškonų spaustuvės pranešimą atsakė: Valdybos nutarimu nuo 1992 metų pradžios "KARIO" leidimas Amerikoje sustabdomas.

Kaip jau gerai žinote, tos pačios karinės minties Lietuvoje spausdinami net 3 žurnalai: KARYS, KARDAS ir TRIMITAS.

Tai dėl to sutarta:

1. 1992 metams "KARIO" prenumeratos neatnaujinamos.
2. Norintieji gauti Lietuvoje einantį "KARIJ", užsisakykite tiesiog Vilniuje ar per įgaliotinius; o jau susimokėję pas mus prenumeratą už 1992 m., praneškite iki 1992 m. sausio 1 d. mums ir gausite ten einantį "KARIJ" iš Vilniaus. Ten "KARIO" prenumedrata 24 dol. metams, o "KARDO" — 15 dol. metams.
4. Negavusieji "KARIO" šiais metais dėl pašto ar mūsų administracijos neapdairumo, tuojau praneškite "KARIO" administracijai.
5. Nesumokėję prenumeratos už 1991 metus ir anksčiau, atsilyginkite be atskiro paragini-mo. Nelikite skolingi kitų rėmėjų sąskaiton.

"KARIO" ADMINISTRACIJA

ADMINISTRATORIAUS PRANEŠIMAS

KARIUI aukojo:

\$312.00

LKVS RAMOVĖS Clevelande sk. (8.4.91) per sek. Igną Stankų

(20 dol. Al. Spirikaitis; po 10 dol.: J. Barniškis, Ed. Blumentalis, M. Balys, A. Balasevičius, Pov. Banionis, K. Gaižutis, V. ir J. Januškaiai, A. ir B. Keryliai, B. Paulionis, V. Stuogis, V. ir M. Skirpstai, J. Vaškas; po 6 dol.: St. Butrimas ir Ig. Stankus; p 5 dol.: M. Aukštuolis, J. Balbata, E. ir V. Balandas, Br. Bernotas, Bruitžis, Vl. Blinstrubas, V. ir N. Čečys, J. Citulis, J. Damušis, Vkt. Degutis, A. Jonaitis, F. Juras, Alb. Kar-sokas, Al. Liutkus, V. Miškinis, V. Maurutis, Alg. Pautienis, Pr. Petraitis, Al. Petraška, A. ir R. Petrauskai, H. Stasas, K. Šukys, D. Vaičiūnas, K. Žiedonis; po 4 dol.: Vl. Bačiulis ir

Kazė Vaičeliūnienė; po 3 dol.: P. Bielinis, J. Budrienė, J. Kazėnas, V. Rach, Aug. Rastauskas, J. Šarkauskas, Paul Šukis, P. Tamulionis; 2 dol.: Iz. Jonaitienė, B. Garlauskas, El. Nainienė ir J. Narušas)

\$100.00

Janė Morkūnienė, PA. Dėdės kpt. Domininko Ječio partizanų vado, žuvusio 1947 liepos 11, atminimui.

\$50.00

J. Bajerčienė, MA. A. a. Vlados Bajerčiaus atminimui

\$25.00

LŠST Vl. Putvio šaulių kp. Toronte per išd. Rovą

\$24.00

Vc. Slušnys, MI

\$20.00

Pov. Mikšys, FL

El. Šlekys, ONT A. a. ltn. Pet-ruis Balsiui atminti

\$10.00

J. Daniliauskas, CT
J. Dapkus, CT

\$9.00

J. Bartkevičius, Vokietija
M. Labanauskas, IL

\$8.00

Cdn. R. Dčiūnas, Australija

\$5.00

J. Morkūnas, Australija
A. Poderys, NE

\$4.00

J. Grabauskas, IL
Vl. Klevečka, Vokietija
P. Milašius, OH
V. Namikas, IL
K. Pudys, NE
Br. Valiukėnas, MI

Nuoširdus ačiū!

"KARIO" PLATINTOJAI

AUSTRALIJOJE

Albertas Žvirblis, 65 Walscott St.,
North Geelong, Vic. 3215

S. Pačėsa, 7/31 Valentine Street,
NSW, 2199

KANADOJE

TORONTO, ONT. —
V. A. Aušrotas, St. Prakapas.

JUNGTINĖSE AMERIKOS VALST.

BROCKTON, MA —
A. Šeduikis, 990 N. Main St.

CHICAGO, IL —

"Gifts International", "Parama", "Pat-
ria" Gifts & Electr.

DETROIT, MI —

V. Čižauskas (Šv. Antano parapijos
Spaudos kioskas).

WATERBURY, CT —

"Spauda"

ANGLIJOJE

S. Kasparas, 32 Puteaux House, Ro-
man Road, London E 2. ORF, England

V. VOKIETIJOJE

Juozas Nevulis, 6793 Bruchmuehlbach-
Miesau 2 Raiffeisenstr. 4.

Spausdina:

FRANCISCAN PRESS
341 Highland Blvd.
Brooklyn, N.Y. 11207

gh. 306, 17